

Περιοδικό

ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
Περιβάλλον, Πολιτισμός,
Οικονομία, Κοινωνία

Τεύχος 2026/2

ISSN: 2241-4002

**WARKA WATER & GERD. ΔΥΟ ΔΙΑΜΕΤΡΙΚΑ
ΑΝΤΙΘΕΤΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
ΛΕΙΨΥΔΡΙΑΣ / ΞΗΡΑΣΙΑΣ ΤΗΣ
ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ.
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΙΘΙΟΠΙΑΣ.**
Πετράτου - Φραγκιαδάκη Σμαράγδα

**ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΩΝ ΤΗΣ
ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ:
Η ΕΛΛΑΔΑ.**

Παπαδοπούλου Κλ. Βασιλική
Μητούλα Ρόιδω
Καλδή Σταυρούλα
Σαρδιανού Ελένη

**ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΜΕΛΕΤΗ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ
ΑΡΓΟΣ: ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΜΙΑΣ ΑΛΛΗΣ.
ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ, ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.**
Μερμίγκη Μαρίνα-Ευαγγελία

**ΤΟΠΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΑ
ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.**
Μωραΐτης Κωνσταντίνος

**LOCI MUNDUS - ΕΝΝΟΙΕΣ ΠΟΛΛΑΠΛΟΥ
ΤΟΠΙΚΙΣΜΟΥ ΣΕ ΥΒΡΙΔΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ
ΩΣ ΜΕΣΟ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ.**
Ρέτσος Γεώργιος

**ΤΑ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ
ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**
Βασιλική Δεληθέου
Ελευθέριος Ποδηματάς

Στόχος του περιοδικού «Βιώσιμη Ανάπτυξη, Πολιτισμός και Παράδοση» είναι η ανάδειξη ερευνητικών αποτελεσμάτων σχετικών με θέματα Βιώσιμης Ανάπτυξης των τόπων, Πολιτισμού και Παράδοσης. Αυτό αναφέρεται στην έννοια της αξιοποίησης της συνολικής πολιτισμικής κληρονομιάς των τόπων, είτε με την κεντρικά συγκροτημένη ιστορική εκδοχή της, είτε με την εκδοχή της λαϊκής παράδοσης.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Ρόϊδω Μητούλα
Καθηγήτρια Χαροκόπειου Πανεπιστημίου

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Ιωσήφ Στεφάνου, Ομ. Καθηγητής Ε.Μ.Π.
Πρόεδρος Ινστιτούτου Βιώσιμης
Ανάπτυξης, Πολιτισμού και Παράδοσης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αγγελίδης Μηνάς	Ομ.Καθηγητής ΕΜΠ
Αντωνοπούλου Αικατερίνη	Αναπλ.Καθηγήτρια Χαροκόπειου Πανεπιστημίου
Βερέμης Θάνος	Ομ. Καθηγητής Εθν. Καποδιστριακού. Πανεπιστημίου
Γοσποδίνη Άσπα	Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Γρηγοριάδου Μαρία	Αναπλ.Καθηγήτρια Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
Δαρζέντας Γιάννης	Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου
Διμέλλη Δέσποινα	Καθηγήτρια Πολυτεχνείου Κρήτης
Ζερεφός Χρήστος	Καθηγητής, Μέλος Ακαδημίας Αθηνών
Θεοδοροπούλου Ελένη	Ομ.Καθηγήτρια Χαροκόπειου Πανεπιστημίου
Καλδής Παναγιώτης	Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής
Καραγιάννης Στέφανος	Καθηγητής. Πανεπιστημίου Στερεάς Ελλάδος
Κοκκώσης Χάρης	Ομ.Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Κωνσταντινίδου Έλενα	Καθηγήτρια ΕΜΠ
Κωστάκης Ιωάννης	Επικ.Καθηγητής Χαροκόπειου Πανεπιστημίου
Lettinga Gatzé	Emeritus Professor Wageningen University Netherland
Μαλινδρέτος Γιώργος	Αναπλ.Καθηγητής Χαροκόπειου Πανεπιστημίου
Μητούλα Ρόϊδω	Καθηγήτρια Χαροκόπειου Πανεπιστημίου
Μπεριάτος Ηλίας	Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Μπότσιου Κωνσταντίνα	Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Μωραϊτης Κώστας	Ομ.Καθηγητής ΕΜΠ
Πολυχρονόπουλος Δημήτρης	Καθηγητής Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
Παναγιωτόπουλος Θέμης	Καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιώς
Πανέτσος Γιώργος	Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών
Παταργιάς Παναγιώτης	Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Ροδη Αλκηστις	Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών
Σαρδιανού Ελένη	Καθηγήτρια Χαροκόπειου Πανεπιστημίου
Σερράος Κώστας	Καθηγητής ΕΜΠ
Σηλιοπούλου Ιωάννα	Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου
Σταθακόπουλος Πάνος	Ομ.Καθηγητής Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Στεφάνου Δανάη Μαρία	Αναπλ.Καθηγήτρια Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Στεφάνου Ιωσήφ	Ομ. Καθηγητής ΕΜΠ
Τερκενλή Θεανώ	Ομ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου
Τουλιάτος Παναγιώτης	Ομ. Καθηγητής ΕΜΠ
Τριποδάκης Αλέξανδρος	Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
Χατζόπουλος Βασίλης	Καθηγητής Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
Ψυχάρης Γιάννης	Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΕΥΧΟΥΣ : Βασιλική Κλ. Παπαδοπούλου, Υπ.Δρ.Χαροκόπειου Πανεπιστημίου

ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ : Γιώργος Καραγιάννης, Υπ.Δρ.Χαροκόπειου Πανεπιστημίου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ : Αghσίλαος Οικονόμου, Δρ.ΕΜΠ, Περιβαλλοντολόγος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : Βασιλική Κλ. Παπαδοπούλου, Χαροκόπειο Παν/μιο Αθηνών
Κωνσταντίνα Οικονόμου, Πανεπιστήμιο Πατρών

ΜΟΡΦΟΠΟΙΗΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ : Βασίλειος Οικονόμου, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ: Ρόϊδω Μητούλα, mitoula@hua.gr, Τηλέφωνο: +30 210 9549213

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Ελ.Βενιζέλου 70, 17656, Καλλιθέα

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

WARKA WATER & GERD. ΔΥΟ ΔΙΑΜΕΤΡΙΚΑ ΑΝΤΙΘΕΤΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.....4
ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΛΕΙΨΥΔΡΙΑΣ / ΞΗΡΑΣΙΑΣ ΤΗΣ
ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΙΘΙΟΠΙΑΣ

Πετράτου - Φραγκιαδάκη Σμαράγδα

ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ.....26
ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ

Παπαδοπούλου Κλ. Βασιλική

Μητούλα Ροΐδω

Καλδή Σταυρούλα

Σαρδιανού Ελένη

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ.....40
ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ. ΑΡΓΟΣ: ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΜΙΑΣ ΑΛΛΗΣ -
ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ, ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Μερμύγκη Μαρίνα-Ευαγγελία

ΤΟΠΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΑ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.....54

Μωραΐτης Κωνσταντίνος

LOCUS MUNDUS - ΕΝΝΟΙΕΣ ΠΟΛΛΑΠΛΟΥ ΤΟΠΙΚΙΣΜΟΥ ΣΕ ΥΒΡΙΔΙΚΑ.....66
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Ρέτσος Γεώργιος

ΤΑ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ....74
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Δεληθέου Βασιλική

Ποδηματάς Ελευθέριος

Οδηγίες Συγγραφής Άρθρων.....102

WARKA WATER & GERD. ΔΥΟ ΔΙΑΜΕΤΡΙΚΑ ΑΝΤΙΘΕΤΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΛΕΙΨΥΔΡΙΑΣ / ΞΗΡΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΙΘΙΟΠΙΑΣ.

Πετράτου - Φραγκιαδάκη Σμαράγδα

Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ,

smaragda.frag@gmail.com

Περίληψη

Η φυσική γεωμορφολογία των χωρών της βορειοανατολικής Αφρικής, οι ιδιαίτσουσες κλιματολογικές συνθήκες, αλλά και η κλιματική αλλαγή, που σχετίζεται με ανθρωπογενείς δραστηριότητες, δημιουργούν σημαντικές δυσκολίες στην πρόσβαση των διαθέσιμων υδάτινων πόρων.

Η Αιθιοπία είναι μια πανάρχαια χώρα, πλούσια σε Ιστορία και Πολιτισμό. Από τη λίμνη Τάνα πηγάζει ο Γαλάζιος Νείλος, που τροφοδοτεί το 85% των υδάτων που πλημμυρίζουν την Αίγυπτο, έχοντας ήδη διατρέξει το όμορο Σουδάν.

Με στόχο την ανάπτυξη, μέσω της επίλυσης του ενεργειακού προβλήματος της χώρας, το 2011 ξεκίνησε η κατασκευή του τεράστιου φράγματος GERD επί του Γαλάζιου Νείλου, κοντά στα βόρεια σύνορά της. Παραδόθηκε το 2020 εν μέσω αντιδράσεων των συνοριακών χωρών και μιας εκτεταμένης αλλοίωσης του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος.

Το 2012, σ' ένα ταξίδι, στην Αιθιοπία, ο αρχιτέκτονας Arturo Vittori συγκλονίζεται από τον αγώνα των χωρικών να εξασφαλίσουν μια ελάχιστη ποσότητα θολού νερού και συλλαμβάνει την ιδέα της κατασκευής του WARKA WATER, ενός «υδατόπυργου» συλλογής της ατμοσφαιρικής υγρασίας από καλάμια και ντόπια απλά υλικά, αρμονικά ενταγμένο στην κλίμακα του τόπου και τη μορφή του τοπίου, εξασφαλίζοντας το – ημερησίως – αναγκαίο νερό.

Στην παρούσα εργασία, η «ανάπτυξη» διερευνάται συγκριτικά μέσα από τις αντιδιαμετρικές προσεγγίσεις Warka Water και GERD.

Λέξεις κλειδιά: Κλιματική αλλαγή, ποτάμι, ανάπτυξη, Warka Water, GERD.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κλιματική Αλλαγή / Κλιματική Κρίση

Είθισται, με τον όρο Φυσικογεωγραφικό Δυναμικό¹ να συνοψίζουμε μια μεγάλη **ομάδα φυσικών παραγόντων** όπως το κλίμα, το ανάγλυφο του εδάφους, τους ποταμούς, τις λίμνες, τις ακτογραμμές, κλπ., των οποίων οι εκάστοτε μεταβολές, δημιούργησαν **συνθήκες βιωσιμότητας ή μη** στο ανθρώπινο γένος.

Το κλίμα απετέλεσε, ίσως, το σημαντικότερο παράγοντα στην πολιτισμική πορεία της ανθρωπότητας ιδιαίτερα κατά την προϊστορική περίοδο, όπου «απότομες κλιματικές μεταβολές κατέστρεψαν ολόκληρους πολιτισμούς».

¹ Μαργιολάκος Ηλίας, (2018), «Ελληνική Γεωμυθολογία, Εισαγωγή στη Γεωμυθολογία, Γεωλογικό και Φυσικογεωγραφικό Δυναμικό», βιβλίο πρώτο, εκδ. Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα.

Αν και είναι άτοπο, να θεωρούμε ότι οι παρατηρούμενες κλιματικές αλλαγές έχουν αποκλειστικά ανθρωπογενή προέλευση¹, τα τελευταία 50 χρόνια το φαινόμενο του θερμοκηπίου (η παγιδευμένη θερμότητα στην ατμόσφαιρα) εξωθεί την από φυσικά αίτια προκαλούμενη κλιματική μεταβολή σε κρίσιμες τιμές προκαλώντας έτσι διαταράξεις στο ενεργειακό ισοζύγιο, με άμεσα αποτελέσματα την αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας².

Ακραία κλιματικά φαινόμενα και συγκεκριμένα **οι ξηρασίες**³, σε χωροταξικό – ακόμα και επίπεδο ευρύτερων ηπειρωτικών περιοχών, όπως, π.χ., στη βορειοανατολική Αφρική, είναι το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούμε.

Με βάση τις κατευθυντήριες γραμμές του Συνεδρίου, που αποδίδονται με τους όρους «Βιωσιμότητα, Ανάπτυξη και Ανθεκτικότητα» και με στόχο τη σύγκριση δύο διαμετρικά αντίθετων προσεγγίσεων στο θέμα της **λειψυδρίας / ξηρασίας**, για την περίπτωση της Αιθιοπίας εστιάζουμε:

- στην έννοια της **ασυμμετρίας**, ως φιλοσοφική παράμετρο και όχι μόνο ως οικονομική συνιστώσα.
- στην ιδιαίτερη Γεωλογική και Φυσικογεωγραφική μορφολογία της Αιθιοπίας, δίνοντας έμφαση στην πορεία του Νείλου από τις πηγές του – τη λίμνη Τάνα ως την εκβολή του στη Μεσόγειο Θάλασσα.
- σε ένα μοναδικό τοπίο, που αναδύθηκε από τη σύγκρουση δύο τεκτονικών πλακών - το Μεγάλο Αφρικανικό Ρήγμα – ραχοκοκαλιά μιας μεγάλης, πανάρχαιας χώρας, με **ιδιάζοντα Φυσικά, Γεωμυθολογικά, Ιστορικά και Πολιτισμικά χαρακτηριστικά**.
- στο χρονικό της μεγάλης ξηρασίας και έλλειψης πόσιμων υδάτινων πόρων και μια σύντομη αναφορά στην ακραία δεκαετή (1974-1984), κλιματολογική συνθήκη με κορύφωση το διάστημα 1984-1985, που προκάλεσε τεράστιες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές - παιδιών κυρίως, κοπάδια ζώων, καλλιεργήσιμες εκτάσεις, όπως, επίσης, και μεγάλες καταστροφές στην άγρια πανίδα και χλωρίδα της Αιθιοπίας.

Επίσης:

- θα παρουσιάσουμε το **project Warka Water**, τη διαδικασία κατασκευής ενός υδατόπυργου, ένα μοντέλο **επιβίωσης, ανθεκτικότητας και αειφορίας** στις περιοχές που πλήττονται από τη λειψυδρία.
- θα εξετάζουμε την κατασκευή του GERD (Grand Ethiopian Renaissance Dum), του μεγαλύτερου φράγματος της Αφρικανικής Ηπείρου. Ένα έργο, που στοχεύει στη παραγωγή «πράσινης» ηλεκτρικής ενέργειας προκειμένου να βοηθήσει στη βιωσιμότητα και την ανθεκτικότητα της χώρας, σε περιόδους ξηρασίας⁴, δημιουργώντας, όμως, πολλά ερωτηματικά σχετικά με τη διαχείριση αυτού του ανεκτίμητου πόρου.
- συμπερασματικά, θα συγκρίνουμε τις δύο περιπτώσεις (Warka Water και GERD) με όρους «Βιωσιμότητας» και «Ανθεκτικότητας».

ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΑΣ

«Αναδεικνύεται το ζήτημα των οικονομικών ασυμμετριών μεταξύ των περιφερειών και διερευνώνται οι βασικές αιτίες που τις προκαλούν, οι οποίες μπορεί να είναι από το

¹ Μαρσιολάκος Ηλίας (2018) , op. cit.

² Collins W., et al (2007), «Η φυσική επιστήμη πίσω από την Κλιματική Αλλαγή», «Scientific American», Ελληνική έκδοση Περιοδικού, Τόμος 5, Τεύχος 9.

³ Collins W., et al (2007), «Scientific American», op. cit.

⁴ Θεοδωρίδης Κοσμάς (2019) «Η Γεωπολιτική και Γεωοικονομική Διάσταση της Διαχείρισης Διεθνών Εσωτερικών Υδάτων. Ο Νείλος Ποταμός. Η Εσωτερική και Εξωτερική Πτυχή της Πολιτικής των Παραποτάμιων Κρατών» Μεταπτυχιακή Διατριβή Ειδικότητας, ΕΚΠΑ. Τμήμα Γεωλογίας και Περιβάλλοντος, Αθήνα.

γεωγραφικό και γεωφυσικό τοπίο μέχρι και τις υποδομές, τα μέσα μεταφοράς ή ακόμη και τον ίδιο το πολιτισμό» (Μητούλα, 2023, σελ. 15).

Με αφορμή την ανωτέρω εύστοχη παρατήρηση για την «οικονομική ασυμμετρία¹» στην εισαγωγή του βιβλίου «Βιώσιμη Οικονομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη²», διερευνούμε την έννοια της **ασυμμετρίας** κυρίως ως φιλοσοφική παράμετρο και όχι ως οικονομική συνιστώσα – αν και υφίσταται λανθάνουσα, στη προκειμένη περίπτωση.

Με δεδομένο ότι ως **α-συμμετρία νοείται η έλλειψη συμμετρίας**, θεωρούμε εύλογη μια απόπειρα εμβάθυνσης σε «μια έννοια που δημιουργήθηκε στην προσπάθεια του ανθρώπου να κατανοήσει την ομορφιά και την τάξη του φυσικού κόσμου και την αρμονία των αναλογιών» (Μιχαλοπούλου, 2014, σελ. 7).

Συμμετρία στον ευκλείδειο χώρο

Στον τρισδιάστατο ευκλείδειο χώρο υπάρχουν τρία είδη συμμετρίας: η Σφαιρική, η Αξονική και η Κατοπτρική Συμμετρία³, οπότε ως **συμμετρία ορίζεται:**

a) **Ο τρόπος διάταξης των στοιχείων ενός συνόλου** (φυσικής οργανικής μορφής, γεωμετρικού σχήματος ή στερεού αντικειμένου) που του επιτρέπει να χωριστεί σε δύο όμοια μέρη τα οποία βρίσκονται σε αντιστοιχία ως προς ένα σημείο, μία γραμμή ή ένα επίπεδο διαίρεσης ή αναλογίας⁴.

b) **Η ορθή αναλογία** των μερών ενός συνόλου μεταξύ τους, και ως προς το σύνολο αυτό.

Όμως για να υπάρχουν αναλογίες πρέπει τα μέρη του συνόλου να ανήκουν στο ίδιο σύστημα μέτρησης, να έχουν μια βασική μονάδα αναφοράς – **ένα κοινό μέτρο**, όπως προκύπτει και από την ετυμολογική ερμηνεία της λέξης «Συμμετρία»⁵. Σ' αυτή την περίπτωση το κοινό μέτρο καθορίζει τη σχέση, όχι μόνο των μερών, αλλά και τη σχέση συμμετρικών συνόλων.

Όσον αφορά τον ρόλο της στη **δομή των φυσικών μορφών**, η συμμετρία εμφανίζεται ως ένας **τρόπος εξέλιξης** των ιδιάζοντων χαρακτηριστικών των έμβιων όντων. Κύρια ιδιότητα της συμμετρίας, είναι η **αρμονία** – η οργανωτική Αρχή που διέπει τον Κόσμο και προκύπτει τις **σχέσεις αναλογίας ή αντίθεσης** μεταξύ ζευγών πραγμάτων ή συνόλων, «που πρέπει να τηρηθούν ώστε να προκύψει κάτι νέο, καλόν καγαθόν» (Πλάτων).

Κατά τους Πυθαγορείους στη Φύση, η Αρμονία προκύπτει **εκ του συντονισμού και της ισορροπίας των αντιθέσεων: «Εις την Φύσιν υπάρχουν διαφόρου ποιότητος και βαθμού εξελίξεως δημιουργήματα, τα οποία, όμως, δεν έρχονται εις σύγκρουσιν προς άλλα, αλλά συλλειτουργούν, ώστε να διατηρείται η Αρμονία»⁶.**

Για τους Πυθαγορείους, η **Συμμετρία αποτελεί τη θεμελιώδη ιδέα της Κοσμικής Τάξης⁷**. Επομένως, ως «συμμετρία» νοείται η **αναλογικότητα των μερών ενός αισθητικού αντικειμένου** μεταξύ τους και ως προς το σύνολο τους. Εν προκειμένω, ως «αισθητικό αντικείμενο» εκλαμβάνεται ένα σύστημα χώρου, χρόνου και συμπεριφορών σε χωροταξικό

¹Α.Ι. (διαδικτυακός τόπος).

Ο όρος «οικονομική ασυμμετρία» υποδηλώνει την έλλειψη ισορροπίας ή αναλογίας μεταξύ των μερών σε μια οικονομική σχέση ή διαδικασία (Μακροοικονομική/ Παγκόσμια Ασυμμετρία), είτε λόγω άνισης πρόσβασης σε πληροφορίες (Asymmetric Information), είτε λόγω διαφορετικής συμπεριφοράς οικονομικών μεγεθών (Behavioural Asymmetry).

² Μητούλα Ρόιδω, (2023), «Βιώσιμη Οικονομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη», εκδ. ΚΑΛΛΙΠΟΣ, Αθήνα

³<https://el.wikipedia.org> λ. Συμμετρία

⁴ www.greek-language.gr Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, λ. συμμετρία.

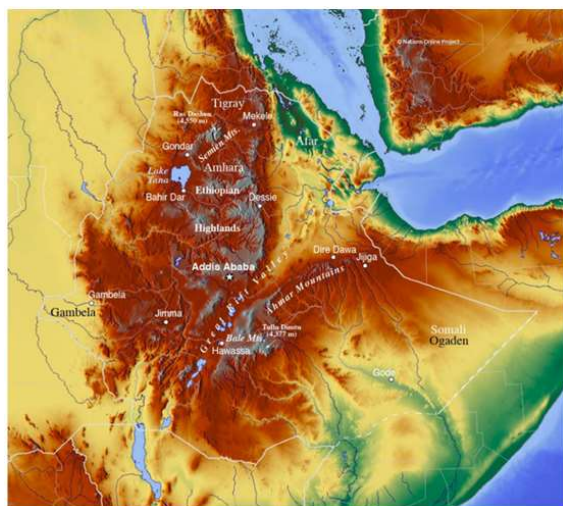
⁵Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάνικα λ. Συμμετρία (ie p.meh > συν + μέτρο) και

<https://el.wikipedia.org> λ. Συμμετρία > **συν**: από κοινού, μαζί, συγχρόνως και **μέτρο**: η μέση κατάσταση μεταξύ έλλειψης και υπερβολής, ο κανόνας, η μονάδα μέτρησης, το διάστημα, το όριο.

⁶ Ανδριανόπουλος Α.(1971), «Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι», εκδ. Alvin Redman Hellas.

⁷ Λαγόπουλος Α. Φ., (1912), «Ο Συμβολισμός του Χώρου της Αρχαίας Ελλάδας», εκδ. Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα.

επίπεδο με μελέτη περίπτωσης την Αιθιοπία, όπου οι αναλογίες νοούνται ως προς μια βασική μονάδα αναφοράς, ένα κοινό Μέτρο σύγκρισης. Ένα κοινό μέτρο συν – ύπαρξης και συν - εξέλιξης¹.

Εικ. 1: Γεωφυσικός χάρτης της Αιθιοπίας (πηγή: διαδίκτυο)

Μέσα στην έννοια της Συμμετρίας, ήδη εν σπέρματι υπάρχει, **λανθάνουσα, η Ασυμμετρία**, το αντιθετικό της ζεύγος σε ενιαία δυϊστική δομή. Η συνύπαρξη αντιθέσεων καθιστά τη **Συμμετρία Ενοποιητική Αρχή – μια Αρχή Σύζευξης, συνύπαρξης και συνεξέλιξης**. Οπότε, και κατά την εμβριθή αντίληψη του Π. Μιχελή² **συμμετρία είναι: η εξωτερίκευση μιας ισορροπίας και η έκφραση μιας ευρύτερης ισοδυναμίας**.

Συμμετρία και Σύγχρονη Φυσική

Η Μ. Μιχαλοπούλου στη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία της «Μια Διαδρομή από τις Απαρχές της Έννοιας της Συμμετρίας μέχρι την Σύγχρονη Μαθηματική της Διατύπωση» γράφει: «Χρειάστηκαν πολλοί αιώνες και η ανάπτυξη της **Θεωρίας Ομάδων** για να καταλήξουμε στην αφηρημένη μαθηματική θεωρία της συμμετρίας, η οποία ομαδοποιεί φαινομενικά διαφορετικές συμμετρίες και αποτελεί τη βάση για τις ειδικές μορφές της». (Μιχαλοπούλου, 2014 σελ.7).

Με τη θεωρία του Χάους και των Fractals καθιερώθηκε ο όρος «**Συμμετρία Κλίμακας**³». Η Συμμετρία υπό Κλίμακα εμφανίζεται στις δομές **αυτοομοιότητας** της Fractal γεωμετρίας, όπου «οι δομές αυτές αναπαράγουν τον εαυτό τους στο χώρο, με ελάχιστη διαφοροποίηση στο σχήμα από το αρχικό μοτίβο αλλά σε άλλο μέγεθος, καθώς εξελίσσονται».

Εφόσον, όμως, τα συστήματα στα οποία αναφερόμαστε είναι δυναμικά, δεχόμαστε ότι **η ουσία μιας αρμονικής σχέσης/ δομής είναι η διαλεκτική σύνθεση αντιθέτων στοιχείων, ανόμοιων (και βαθιά συγγενικών!) μια σύνθεση που προκύπτει από την επαναληπτικότητα ενός κοινού μέτρου (λόγου) και ενός συνθετικού κανόνα (Λόγου⁴), μέχρι την οριακή κατάσταση μιας διακλάδωσης, όπου μια μορφή είτε ανελλίσσεται προς την περαιώση του**

¹ Πετράτου – Φραγκιαδάκη Σμαράγδα (2025), «Urban Landscapes of Sustainable Co-Existence», www.stct-journal.com, τεύχος 2025/4a.

² Μιχελής Παναγιώτης, (1973), «Η Αρχιτεκτονική ως Τέχνη», Δ' έκδοση, Ίδρυμα Π. και Ε. Μιχελή, Αθήνα.

³ <https://el.wikipedia.org> λ. Συμμετρία

⁴ Μιχελής Παναγιώτης, (1973), ορ. cit.

Η σχέση του όλου προς τα μέρη ορίζει το **Μέτρο** (εξωτερικό μέτρο / κλίμακα, εσωτερικό μέτρο /κανόνα αρμονικής επαναληπτικότητας). Εστιάζουμε στο **απόλυτο μέτρο** - τον λόγο/αναλογία αυτοκαθορισμού, την **Αυτοομοιότητα**, τον Λόγο ύπαρξης, διότι «κάθε τι έχει τον λόγο του και είναι ό,τι μόνο αυτό μπορεί να είναι.»

προορισμού της, το Αρχέτυπο, το Λόγο ύπαρξης της, είτε καταρρέει σε καταστάσεις χαοτικές¹.

Η ΑΙΘΙΟΠΙΑ, ΣΤΟ ΚΕΡΑΣ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Η Αιθιοπία, είναι μια μεγάλη, πανάρχαια χώρα, ένας μοναδικός Τόπος στη συνάντηση δύο Ηπείρων, η σύγκρουση των οποίων αποτυπώνεται στο Μεγάλο Αφρικανικό Ρήγμα (Great African Rift) που «ξεκινάει από τα βόρεια υψίπεδα με τα βαθιά φαράγγια για να καταλήξει σε κοιλάδες, σαβάνια και ερήμους στο νότο και ανατολικά»² δημιουργώντας ένα φυσικό Τοπίο.

Σ' αυτά τα οροπέδια ζουν περί τις ογδόντα διαφορετικές φυλές, εκ των οποίων αρκετές βρίσκονται πολιτισμικά, στο όριο της νεολιθικής εποχής, όπου οι κάτοικοι ζούνε τον μύθο τους μέσα σε άκαμπτες παραδόσεις που η αφετηρία τους χάνεται στο βάθος του χρόνου, ενώ οι τρεις επίσημες γλώσσες με κύρια γλώσσα την Αμχαρική, δεν απέτρεψαν την χρήση των 100 και πλέον γλωσσών που μιλούνται από τα 120 εκατομμύρια πληθυσμού.

Επομένως, σ' αυτό το κεφάλαιο προσεγγίζουμε **μια χώρα με ιδιάζοντα Φυσικά, Μυθολογικά, Γεωμυθολογικά, Ιστορικά και Πολιτισμικά χαρακτηριστικά.**

Ένας Τόπος με Λόγο και Μύθο.

Είναι ο Τόπος, που η **Ιστορία του** γράφεται ταυτόχρονα:

σε χρόνο μυθολογικό, σε χρόνο ιστορικό και σε χρόνο ενεστώτα.

Είναι ο Τόπος, που εάν θέλαμε να συνοψίσουμε **το κοινό στοιχείο** των ιδιαιζόντων χαρακτηριστικών που «χρωματίζει» όλες τις εκφάνσεις της **Φυσιογνωμίας του**³ – τις χωρικές κλίμακες, τις κλιματικές εναλλαγές, τις γεωμορφολογικούς σχηματισμούς, την προϊστορία και την ιστορική συνέχεια, τις πολιτισμικές εκφράσεις, τις ανθρώπινες συμπεριφορές, την οικονομική κατάσταση κλπ. **είναι οι αντιθέσεις.**

Είναι η έλλειψη συμμετρίας, η έλλειψη αναλογίας, η έλλειψη μιας εύμετρης ισοδυναμίας.

Είναι οι α-συμμετρίες.

ΔΙΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΙΘΙΟΠΙΑΣ

Η Αιθιοπία, άλλοτε αναφερομένη ως «Κέρασ της Αφρικής», αποκομμένη σήμερα από το θαλάσσιο μέτωπο της, στην Ερυθρά Θάλασσα που εκτείνονταν μέχρι την απόληξη του Κέρατος, συνορεύει προς βορρά με την Ερυθραία (μέχρι το 1993 επαρχία της Αιθιοπίας), βορειοανατολικά και βόρεια με το Τζιμπουτί, με τη Σομαλία ανατολικά, με την Κένυα νότια το Νότιο Σουδάν νοτιοδυτικά και το Σουδάν δυτικά.

Ένας τεράστιος, κεντρικός, ορεινός όγκος διατρέχει τη χώρα από βορειοανατολικά προς νοτιοδυτικά, όπου διαμορφώνονται ψηλά οροπέδια, με δύσβατες προσπελάσεις - κάποια σχεδόν αποκομμένα - καταλήγουν σε απόκρημνες πλαγιές και βαθιά φαράγγια. Αυτό το απροσπέλαστο, σχεδόν, ορεινό σύστημα καθορίζει διαχρονικά τις **σχέσεις** της Αιθιοπίας με τις **γειτονικές χώρες** αλλά και με τις **εθνοτικές ομάδες** στο εσωτερικό της⁴. Αυτό το έντονο γεωανάγλυφο, ανέκαθεν, αποτελούσε τον σημαντικότερο παράγοντα ασφαλείας και έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πολιτική και πολιτιστική ιστορία της.

¹ Πετράτου – Φραγκιαδάκη Σμαράγδα (2025), op. cit.

² Παπαθανασίου – Φωτοπούλου Θωμαΐς (2025) «Αιθιοπία. Η αγαπημένη των Θεών» εκδ. Κάκτος.

³ Στεφάνου Ιωσήφ, (2000), «Η Φυσιογνωμία της Ελληνικής Πόλης», εκδ. ΕΜΠ και ΥΠΕΧΩΔΕ.

Ο Τόπος ως Όν, διαθέτει Φυσιογνωμία. Η Φυσιογνωμία αφορά τη μοναδικότητα, την ταυτότητα – εντέλει – ενός Τόπου, όπως αυτή διατυπώνεται και εμφανίζεται μέσα από τα χαρακτηριστικά του Τοπίου του.

⁴ Θεοδωρίδης Κοσμάς, (2019), op. cit.

Η Αιθιοπία είναι χώρα μεγάλων αντιθέσεων. **Παραθέτουμε συνοπτικά:**

Γεωφυσικές ασυμμετρίες

- Το Ρας Ντασέν (4620μ.) η ψηλότερη κορυφή του μεγάλου ορεινού όγκου Σιμέν δεύτερο σε ύψος, βουνό στην Αφρική μετά το Κιλιμάντζαρο(5895μ.), σε ασύμμετρη σχέση με την έρημο Ντανακίλ, ένα βύθισμα 116μ.. χαμηλότερα από την επιφάνεια της θάλασσας, μια λίμνη αρχαίας και ταυτόχρονα «ζωντανής» λάβας– ο πιο αφιλόξενος τόπος της Γης!¹
- Τροπικά δάση και εύφορα εδάφη δυτικά της οροσειράς, σε ασύμμετρη σχέση με τις άνυδρες σαβάνες και τις ερήμους βορειοανατολικά.
- Ένα ικανό δίκτυο ποταμών και παραποτάμων, μεγάλων και μικρών λιμνών, καθώς και Υπόγειοι Υδατικοί Ταμιευτήρες², σε ασύμμετρη σχέση με την εκτεταμένη λειψυδρία των τελευταίων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα.
- Μεγάλα ύψη βροχής και πολύ χαμηλές νυχτερινές θερμοκρασίες στο μεγάλα υψόμετρα σε ασύμμετρη σχέση με τη μακροχρόνια ξηρασία και τις υψηλές θερμοκρασίες στα χαμηλά υψόμετρα.
- Μια χώρα πλούσια σε ορυκτά κοιτάσματα (χρυσός, λευκόχρυσος, ασήμι) θερμές πηγές και δυνατότητες παραγωγής γεωθερμικής ενέργειας σε ασύμμετρη σχέση με τη φτωχή αξιοποίηση των φυσικών πόρων.

Ανθρωπογενείς ασυμμετρίες

- Οι ογδόντα (80!) φυλετικές ομάδες της Αιθιοπίας προέρχονται κυρίως από ανάμιξη καυκασοειδών και νεγροειδών φυλών, **με ισχυρές θρησκευτικές και πολιτισμικές και γλωσσικές διαφορές.**
- Οι περισσότερες από εκατό (100!) ομιλούμενες γλώσσες και διάλεκτοι, ανήκουν σε τρεις μεγάλες γλωσσικές οικογένειες τη Σημιτική, τη Κουσική και τη Νειλωτική. Στη Σημιτική ομάδα ανήκει και η αρχαία λόγια γλώσσα Ge'ez των βιβλικών και Ευαγγελικών κειμένων και των θρησκευτικών τελετουργιών.
- Θρησκείες, κατά προσέγγιση: 60% Χριστιανοί (Ορθόδοξοι-Μονοφυσίτες-Κόπτες, Καθολικοί), 30% Μουσουλμάνοι (Σουνίτες-Σούφι), Εβραϊκή μειονότητα (Φαλάσα), Τζαμαϊκανοί Ρας Ταφάρι. Οι αυτόνομες φυλές της κοιλάδας του Όμο: ανιμιστές με ισχυρές φυλετικές παραδόσεις.
- Αυτόνομες φυλές, θρησκείες και γλώσσες σε ασύμμετρη σχέση με την Αμχαρική που, μαζί με τα Αγγλικά, είναι η γλώσσα της κεντρικής πολιτικής εξουσίας³.

Οικονομικές – κοινωνικές – πολιτικές ασυμμετρίες

- Η Αιθιοπία εξακολουθεί να είναι μια από τις φτωχότερες χώρες στον κόσμο, σε ασύμμετρη σχέση ως μια από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες στον κόσμο (~10-7%).
- Μέχρι το 1974, όταν το φοιτητικό κίνημα άνοιξε τον δρόμο για την Επαναστατική Κυβέρνηση (Derg), η Αιθιοπία βρισκόταν σε καθεστώς, μιας μεσαιωνικής μορφής, τριαδικής εξουσίας: μια «ελέω Θεού» μοναρχική/φεουδαρχική γεωκτημοσύνη, όπου το σχήμα Αυτοκράτορας – αριστοκρατία της γης – εκκλησιαστική εξουσία, κατείχε το 75% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και τους χωρικούς, δουλοπάροικους.

¹Briggs Philip, (2019) “Ethiopia”, 8th edition, Bradt Travel Guides Ltd, UK &The Globe Pequot Press Inc, USA.

² Θεοδωρίδης Κοσμάς, (2019), op.cit.

³Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος –Λαρούς – Μπριτάννικα λ. Αιθιοπία.

- Έπειτα από 17 χρόνια, η προσωρινή(!) Επαναστατική Κυβέρνηση αντικαταστάθηκε από το EPRDF, το Αιθιοπικό Λαϊκό Επαναστατικό Δημοκρατικό Μέτωπο (1991) μια Ομοσπονδιακή Δημοκρατία – ένας συνασπισμός εθνοτικών ομάδων.
- Το 1993, μετά από πολυετείς πολέμους επετεύχθη η ανεξαρτησία της Ερυθραίας, και αποτελεί πλέον το βόρειο σύνορο της Αιθιοπίας.

Τις οικιστικές ασυμμετρίες (πόλεις και νεολιθικά χωριά) και την ύστατη ασυμμετρία Warka Tower και GERD, θα τις εξετάσουμε αναλυτικά.

ΑΙΘΙΟΠΙΑ. ΜΥΘΟΣ, ΛΟΓΟΣ, ΤΟΠΟΣ

Εύστοχα λέγεται για την Αιθιοπία ότι είναι μια ανοιχτή Εγκυκλοπαίδεια Γεωλογίας και Φυσικογεωγραφίας, ένας Τόπος – επιτομή της Γεωλογικής Ιστορίας της Γης. Το μεγάλο Ρήγμα χωρίζει το «Κέρασ της Αφρικής» σε δύο μεγάλα υψίπεδα (το Αιθιοπικό και το Σομαλικό plateau) και ξεκινάει από τη κοιλάδα του Όμο καταλήγει στη κοιλάδα του Αφάρ, μια περιοχή ηφαιστιογενή και συχνά διάπυρη από υπερχειλίζουσα λάβα.

Σ' αυτή την κοιλάδα 3,2 εκατομμύρια χρόνια πριν, ο Αυστραλοπίθηκος του Αφαρ άφησε τα αποτυπώματα ενός χεριού με ανθρώπινο αντίχειρα και ίχνη όρθιας βάδισης. Στο Εθνικό Μουσείο της Αιθιοπίας, φιλοξενείται αποκαταστημένο ένα από τα αρχαιότερα απολιθώματα σκελετού Ανθρωπίδους σε όρθια στάση: η Λούσι¹ καλωσορίζει τους επισκέπτες «στο σπίτι τους» και συστήνεται «είμαι η Dinknesh (η πανέμορφη) Λούσι²»!

Ενώ στον άξονα (NA-BA) του μεγάλου Ρήγματος - **σαν σε ρωγή στο χωρόχρονο, σαν μια κοσμική παραδοξότητα** - αποκαλύπτεται η βαθιά προϊστορία της Ανθρωπότητας, στον Βορρά βρίσκεται ο Τόπος που η Ιστορία γράφεται ταυτόχρονα σε χρόνο Μυθολογικό, Ιστορικό και Ενεστώτα. **Ο τόπος του ανθρώπου!**

Ο μυθικός Περσέας, ιδρυτής των Μυκηνών έχει συνδεθεί άρρηκτα με την Αιθιοπία. Μετά τον αποκεφαλισμό της Μέδουσας, ιππεύοντας τον φτερωτό Πήγασο, πέρασε από την Αιθιοπία. Ο τόπος υπέφερε από τις καταστροφές και τους θανάτους που προκαλούσε ένας δράκος – τον είχε στείλει ο Ποσειδώνας τιμωρώντας τους Αιθίοπες, για τις καυχησιές της βασίλισσας Κασσιόπειας, σε βάρος των Νηριήδων. Το Μαντείο του Άμμωνα έδωσε στον βασιλιά Κηφέα χρησμό φοβερό: το τέρας δεν θα απήλλαζε τη χώρα από την παρουσία του, παραμόνο αν του παρέδιδε ως λεία την πανέμορφη Ανδρομέδα, τη κόρη του.

Την Ανδρομέδα, δεμένη σ' ένα βράχο, αντιλαμβάνεται ο ήρωας και σπεύδει να τη σώσει, σκοτώνοντας τον δράκο. Ο γάμος των δύο ερωτευμένων εφήβων επιβεβαιώνει τη σχέση των Αιθίοπων με τους Έλληνες.

Ίχνη του Ελληνικού αυτού μύθου αναγνωρίζουμε σήμερα στη χριστιανική Αιθιοπία: Προστάτης – Άγιος της χώρας είναι ο Άγιος Γεώργιος, η χριστιανική απόδοση του **Αρχετυπικού Μύθου, του φόνου του Δράκου από τον ήρωα και της απελευθέρωσης της Κόρης – Ψυχής.**

Άλλωστε, και στους πρώτους στίχους της Οδύσσειας (Α, 19-27) ο Όμηρος (8^{ος} αι. π.Χ.) μιλάει για τον Θεό Ποσειδώνα, που πήγε στους «τηλόθ' έοντας Αιθίοπας» για ν' απολαύσει τις θυσίες προς τιμήν του.

Τα γεγονότα που συνθέτουν την Ιστορία της Αιθιοπίας είναι πολύ συχνά συνυφασμένα με μύθους με θρύλους και λαογραφικά στοιχεία.

¹ Stringer C. & Andrews P. (2006), «HOMO, Η Καταγωγή και η Εξέλιξη του Ανθρώπου», εκδ. Polaris. Λούσι, όπως την «βάρφτισε» ο ερευνητής Ντον Γιόχανσον από το “*Lucy in the sky with diamonds*” των Beatles, που έπαιξε στο ραδιόφωνο όταν ανακάλυψε τον σκελετό.

Ο χαρακτηρισμός Αυστραλοπίθηκος του Αφάρ έχει πλέον αντικατασταθεί από τον «**Προάνθρωπο του Αφάρ**».

² Παπαθανασίου – Φωτοπούλου Θωμαΐς (2025), op. cit.

Η σχέση της βασίλισσας του Σαβά¹ με τον βασιλιά του Ισραήλ Σολομώντα (972π.Χ.), αποτελεί τον **Θεμέλιο Μύθο** της Αιθιοπικής πολιτικής και θρησκευτικής Ιστορίας, μιας Ιστορίας που επιβιώνει πάνω από 3000 χρόνια.

Η βασίλισσα του Σαβά, έχοντας ακούσει για τη «Σοφία Σολομώντος», θέλησε να γνωρίσει τον Βασιλιά και να θέσει ερωτήματα. Έφτασε στη Ιερουσαλήμ φέρνοντας δώρα πολύτιμα και ο Σολομών – παρά τις φήμες για το αξιοπερίεργο των ποδιών της (τριχωτά; οπλές ζώου; χήνας;) θαύμασε την ομορφιά και την εξυπνάδα της και απάντησε στις ερωτήσεις και τα αινίγματα.

Όμως, λίγο πριν το ταξίδι της επιστροφής, η Μακέντα υπέκυψε στο τέχνασμα του Βασιλιά και έχασε την παρθενία της. Όταν έφτασε στην Αιθιοπία ήταν ήδη έγκυος. Το αγόρι που γεννήθηκε, ονομάστηκε Μενελίκ, και όταν έφηβος πια θέλησε να γνωρίσει τον πατέρα του, η ομοιότητα τους δεν επέτρεπε καμία αμφιβολία. Στα χρόνια παραμονής του στην Ιουδαία, ο Μενελίκ διδάχθηκε τον τρόπο δίκαιης διακυβέρνησης και παρά την απογοήτευση του, ο Σολομών επέτρεψε στον γιο του να φύγει, με τιμές και συνοδεία Ιερέων και αξιωματούχων και την Κιβωτό της Διαθήκης. «Έκτοτε, οι εκ της δυναστείας του Μενελίκ Αυτοκράτορες έφεραν όλοι τον τίτλο του «Λέοντα της Ιουδαίας»².

Η Αιθιοπία χαρακτηρίζεται ως «**το Θιβέτ της Αφρικής**» - λόγω της ισχυρής μοναστικής παράδοσης, αλλά και των πολλών Ιερών Τόπων που είναι διάσπαρτοι στα βουνά και στις κοιλάδες. Για παράδειγμα, η νήσος Ελεφαντίνη στο Νείλο, η Αγία Μαρία της Σιών στο Αζούμ, το νησί Κίρκος στη λίμνη Τάνα, η Λαλιμπέλα, όπου, πιστεύεται, ότι κατά καιρούς έχει φιλοξενηθεί η **Κιβωτός της Διαθήκης**.

Στον πρώτο τόμο της Ελληνικής Γεωμυθολογίας, ο καθηγητής Ηλίας Μαργιολάκος αναφέρει την άποψη του Αρχαιολόγου Χρήστου Καρούζου:

«Δεν πάει οποιοσδήποτε θεός (ή ήρωας) σ' οποιοδήποτε τόπο... Έστω κι αν εμείς δεν μπορούμε να συλλάβουμε για ποιαν ακριβώς αιτία και με ποιον ακριβώς τρόπο ένας ορισμένος θεός (ή ήρωας) δέθηκε μ' έναν ορισμένο τόπο, αισθανόμαστε ότι είναι αδύνατον ο χαρακτήρας του τόπου να μην έχει σχέση με τον χαρακτήρα του δικού του θεού (ή ήρωα)»³.

Και προς επίρρωση του Μύθου του Λόγου και του Τόπου στη Χώρα αυτή, η **UNESCO προστατεύει δώδεκα υλικά και άυλα Μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς**, μάρτυρες χιλιάδων χρόνων μυστηρίου, θρύλων και πολιτισμού.

Εξέχουσα θέση ανάμεσα στα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά που συνθέτουν τη **Φυσιογνωμία της ιδιαίτερης αυτής Χώρας είναι η αδιάλειπτη Ιστορική συνέχεια του Τόπου, που διαφύλαξε και τελειοποίησε ένα μοναδικό πολιτισμό, όντας ταυτόχρονα η μοναδική χώρα της Αφρικής η οποία ουδέποτε βρέθηκε υπό το καθεστώς αποικιοκρατίας.**

ΟΙΚΙΣΤΙΚΕΣ ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΕΣ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΟΛΕΙΣ – ΝΕΟΛΙΘΙΚΑ ΧΩΡΙΑ

Οι οικιστικές ασυμμετρίες συμπυκνώνουν και αποτυπώνουν με τρόπο ανάγλυφο όλες τις χωρικές, φυλετικές, πολιτισμικές, κοινωνικές, οικονομικές κα. ασυμμετρίες που διαμορφώθηκαν κάτω από το βάρος της ιστορίας, του μύθου και της μνήμης. Στη παρούσα μελέτη θα αναφερθούμε σε δυο μεγάλα αστικά – αστικοποιημένα – κέντρα την Αντίς

¹ Beyer Rolf (2003), «Η Βασίλισσα του Σαβά. Άγγελος και Δαίμονας. Ο Μύθος μιας Γυναίκας στην Ιστορία στη Θρησκεία στον Πολιτισμό», εκδ. Κονιδάρη, Αθήνα.

² Παπαθανασίου – Φωτοπούλου Θωμαΐς (2025), *op. cit.*

Κόκκας Κύρος, (2002), «Αναζητώντας τη χαμένη Κιβωτό», Περιοδικό Γεωτρόπιο τ.94 , εφημ. «Ελευθεροτυπία»

Καργάκος Σαράντος, (2012) «Αιθιοπία – Αβησσυνία, Μια Ελλάδα στην Αφρική», εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

³ Μαργιολάκος Ηλίας, (2018), *op. cit.*

Αμπέμπα και την Ντίρε Ντάουα και δύο από τα χωριά της κοιλάδας του ποταμού Όμο στο νότιο τμήμα του Ρήγματος - της αρχαιότερης κατοικημένης, από άνθρωπο, περιοχής!

Αντίς Αμπάμπα (Addis Ababa)

Η Αντίς Αμπέμπα – το Νέο Άνθος – μια νέα πόλη ιδρύθηκε που το 1886 έχει ιστορία μόλις 140 ετών. Βρίσκεται **στο φυσικό κέντρο της Χώρας** και αναπτύσσεται σ' ένα οροπέδιο, σε υψόμετρο που κυμαίνεται από 2600μ. έως 3000μ. Επιλογή του Αυτοκράτορα Μενελίκ Β΄, η ίδρυση της, **σήμαινε το τέλος των περιπλανώμενων πολιτικών κέντρων**, όπου ο Αυτοκράτορας μαζί με την αυλή του, τους αξιωματούχους, τον στρατό, τους τεχνίτες, τους υπηρέτες, μαζί με τις οικογένειες τους ζούσαν σε προσωρινούς καταυλισμούς - «**πόλεις εν κινήσει**»¹.

Οι εκτάσεις που παραχωρήθηκαν στους ευγενείς γύρω από τη περιοχή των βασιλικών κτισμάτων, ήταν **ο πρώτος πυρήνας** ενός διάσπαρτου οικισμού, που ακόμα και όταν επιταχύνθηκε η ανάπτυξη της, η Αντίς Αμπάμπα, μετά βίας θύμιζε πόλη. Μια περιτοιχισμένη έκταση 3τ.χιλ., το παλάτι μαζί με ένα συγκρότημα 50 κυβερνητικών κτιρίων, όριζε, **συμβολικά, ένα σταθερό Κέντρο κοσμικής εξουσίας**: μια ισχυρή κεντρική διοίκηση, ικανή να αντιμετωπίσει τον διαφαινόμενο εχθρό, τους αποικιοκράτες.

Σύντομα, όμως, η πόλη – έστω και χωρίς κανένα πολεοδομικό σχεδιασμό – άρχισε να διαμορφώνεται σταδιακά, από την παρουσία μεταναστών, Ελλήνων, Αρμενίων, Υεμένιων Εβραίων εμπόρων, επιχειρηματιών και απλών τεχνιτών και στη συνέχεια από τις δραστηριότητες Ελλήνων, Γάλλων, Ιταλών τεχνικών και μηχανικών: έργα υποδομής, οδοποιίας σιδηρόδρομος, εργοστάσια, καταστήματα, εκκλησίες, σχολεία, καφενεία/ζαχαροπλαστεία, βιβλιοπωλεία, κλπ. εγκαταστάθηκαν σε οδικούς άξονες και κεντρικά σημεία της πόλης.

Εικ. 2: Αντίς Αμπάμπα - Πρωτεύουσα (πηγή: διαδίκτυο)

Σήμερα, η Αντίς Αμπάμπα είναι μια σύγχρονη, χαοτική, αστικοποιημένη (και όχι αστική²) πόλη 4.500.000 κατοίκων, στην οποία συνυπάρχουν υπερσύγχρονα κτίρια και «φτωχογειτονιές» χαμηλών, πρόχειρων καταλυμάτων. Και ο Philip Briggs, συγγραφέας του «Ethiopia», σχολιάζει:

¹ Λαγόπουλος Αλέξανδρος, (2012), *op. cit.*

² Φραγκιαδάκη Πετράτου Σμαράγδα. (2019) «Διερευνώντας τις φυσικές και ανθρωπογενείς συνθήκες ωρίμανσης των Τριών Μεγάλων Πολιτισμών της Σύρου».

Ινστιτούτο Σύρου. 9^ο Διαπανεπιστημιακό Σεμινάριο Βιώσιμης Ανάπτυξης Πολιτισμού και Παράδοσης, 2019.

«Εντέλει, η Αντίς Αμπάμπα προκαλεί μια ιδιοφυή αίσθηση ενός Τόπου, από τον οποίο απουσιάζουν αυτά, που σε πολλές άλλες Αφρικανικές πρωτεύουσες είχαν σχεδιαστεί να είναι **οι δυστοπικοί θύλακες** της δυτικής πολεοδόμησης σε κάποια, τρόπον τινά «υπανάπτυκτα» έθνη (Briggs, 2019, σελ.135).

Ντίρε Ντάουα (Dire Dawa)

Τη «δυτική πολεοδόμηση», όμως, είναι αναγνωρίσιμη σ' ένα από τα δύο διακριτά τμήματα της δεύτερης σε μέγεθος πόλης της Αιθιοπίας, τη Ντίρε Ντάουα. Το όνομα Ντίρε Ντάουα προερχόμενο από μια φράση της φυλής Ορόμο/Γκάλα σημαίνει «Κοιλάδα Θεραπείας»¹, ένα όνομα, που θα μπορούσε να υπονοεί την εγγύτητα της πόλης με το **Ιερό Προσκύνημα του Ταξιάρχη Γαβριήλ**, στη περιοχή Κουλούμπι (Kulubi Gabriel).

Η Ντίρε Ντάουα είναι η δεύτερη σε πληθυσμό πόλη της Αιθιοπίας, με περί τις 650.000 κατοίκους. Ευρισκόμενη στα όρια της Κοιλάδας του Μεγάλου Ρήγματος, συμπυκνώνει μια μακρά ιστορία ανθρώπινης κατοίκησης στην ευρύτερη περιοχή: **σπηλαιογραφίες** και διάφορα τεχνουργήματα από την **μεσολιθική εποχή** και τα ερείπια μιας μεσαιωνικής πόλης. Στη σύγχρονη Ντίρε Ντάουα, που χωρίζεται σε δύο τμήματα από το χείμαρρο Ντατσάτα (Dachata), αναγνωρίζουμε **«δύο πόλεις»:**

Ανατολικά του χείμαρρου την **ισλαμική πόλη Megaala**, με την οργανική ανάπτυξη ενός ανώνυμου οικισμού, όπου το τέμενος αποτελεί τοπόσημο και στοιχείο οργάνωσης του δαιδάλου των δρόμων με τις έγχρωμες προσόψεις των κατοικιών, των μικρών σουκ (suk) και των δύο μεγάλων υπαίθριων αγορών.

Το δυτικά, του χείμαρρου τμήμα της πόλης, η Κεζίρα (Kezira) είναι η περιοχή της Ντίρε Ντάουα, που σχεδιάστηκε και ρυμοτομήθηκε από τους Γάλλους, όταν εγκατέστησαν τη σιδηροδρομική γραμμή Αντίς Αμπάμπα - Ντίρε Ντάουα - Τζιμπουτί, που λειτούργησε το 1902.

Ο αστικού σχεδιασμού πυρήνας της πόλης Kezira, διαθέτει ένα καλά οργανωμένο πλέγμα από λεωφόρους πλακωμένες από σκιερές δεντροστοιχίες. Ο παλιός σιδηροδρομικός σταθμός, τα δημόσια κτίρια, οι κατοικίες και οι υπαίθριοι χώροι σε συνδυασμό με το ποτάμι (έστω χείμαρρο!), που διασχίζει την πόλη, δίνουν την αίσθηση ότι έχουν σχεδιαστεί με βάση τις αρχές της Cite' Industrielle, όπως την φαντάστηκε ο **Tony Garnier!**

Νεολιθικά Χωριά. Χωριά της Κοιλάδας του Ρήγματος / Κοιλάδα του Όμο

Η Κάτω Κοιλάδα του Όμο φιλοξενεί περισσότερες από δώδεκα φυλές που, κατάφεραν να διατηρήσουν ένα μοναδικό σύνολο πολιτιστικών και παραδοσιακών στοιχείων και τρόπου ζωής, σχεδόν ανέπαφο στο πέρασμα του χρόνου. Η γεωγραφική απομόνωση δημιούργησε σχετική ανεξαρτησία σε πολλές περιοχές, όπου η κεντρική κυβέρνηση εξακολουθεί να έχει περιορισμένη επιρροή.

Κοινωνίες αγροτικές και κτηνοτροφικές χτίζουν πεζούλες με ξερολιθιές για να εγκιβωτίσουν το εύφορο χώμα στις πλαγιές των λόφων και βάζουν τα ζώα τους μέσα στις καλύβες το βράδυ για φύλαξη και για ζεστασιά. Εφαρμόζουν **«κυκλική οικονομία»**, αξιοποιώντας τα λιγоста που έχουν - δεν πετάνε τίποτα! Είναι, επίσης, εξαιρετικοί μελισσοκόμοι, καλοί υφαντουργοί και αγγειοπλάστες αλλά και δεινοί πολεμιστές. Όμως, όλα τα χωριά της κοιλάδας του Όμο αντιμετωπίζουν ένα κοινό πρόβλημα: Την έλλειψη νερού.

Στον κόσμο των φυλών της Κοιλάδας, δεν υπάρχουν καθρέφτες! Η προσωπικότητα, η αξία και ο ρόλος του κάθε μέλους μέσα στη ιεραρχική δομή της φυλής, καθρεφτίζεται στα

¹Briggs Philip, (2019), op. cit.

μάτια των άλλων και αποτυπώνεται στην κάλυψη, τον καλλωπισμό και τη διακόσμηση του σώματος. Ως εκ τούτου, δίνουν μεγάλη προσοχή στην εμφάνιση:

Ντυμένοι, γυμνοί ή ημίγυμνοι, με πρόσωπο ενδεικτικά παραμορφωμένο (βάση ηλικίας ή οικογενειακής κατάστασης), με σώμα στιγματισμένο ή/και ζωγραφισμένο (η συμβολική ζωγραφική του σώματος είναι μια τέχνη!), «ντύνονται» με δέρματα στολισμένα με κοχύλια και χάντρες ή με λευκά ή/και πολύχρωμα υφαντά. Τα χτενίσματα τους (κυρίως στις γυναίκες) είναι χρονοβόρα και πολύπλοκα, χωρίς να τίθεται θέμα τακτικής περιποίησης¹.

Όσον αφορά στην αρχιτεκτονική και τη διάταξη των κτιρίων μέσα στα οικιστικά σύνολα, καθώς και για τη σχέση του Τόπου με άλλα πολιτισμικά στοιχεία, θα γίνει εκτενέστερη αναφορά στη συνέχεια.

Έτσι, προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα τον χαρακτηρισμό «νεολιθικά χωριά» του τίτλου και να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τα πολιτισμικά στοιχεία, που προκύπτουν από τη καθήλωση του τρόπου ζωής σ' ένα βαθύ παρελθόν, θα προσεγγίσουμε δυο τυπικά χωριά, της φυλής Ντόρζε (Dorze), και της φυλής Κόνσο (Konso).

Φυλή Ντόρζε (Dorze)

Εικ. 3: Φυλή Ντόρζε (Dorze) (πηγή: διαδίκτυο)

Οι Ντόρζε², μια ολιγάριθμη σχετικά φυλή αλλά με παρουσία παλαιότερη των 500 ετών στην περιοχή, σε υψόμετρο 2300 -2500 μ. είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, με κάποιες ιδιαίτερες αντιλήψεις/taboo, όπως την άσκηση Μη Βίας στα παιδιά και στη φιλοξενία των ζώων τους μέσα στις καλύβες.

Γνωστοί για την αξιόλογη, **οικολογική αρχιτεκτονική** τους, κατασκευάζουν μεγάλης αντοχής **καλύβες - κελύφη**, με τη μορφή γιγάντειας κυψέλης, ύψους 6 μέτρων. Ο σκελετός από καλάμια μπαμπού, καλυμμένος με χόρτα, φύλλα μπαμπού και ψευτομπανανιάς, - ένα ενιαίο

κέλυφος εντυπωσιακής στεγανότητας - σε σχήμα που μιμείται κεφάλι, με τη «μύτη» να διαμορφώνει στεγασμένο προθάλαμο εισόδου.

Οι καλύβες, σε ελεύθερη διάταξη, διαμορφώνουν ανοιχτούς οικισμούς, γύρω από το χώρο της καθημερινής υπαίθριας αγοράς, σε γειτνίαση με **το ιερό δέντρο Warka**, την τεράστια συκομουριά, στον ίσκιο της οποίας συνοψίζεται η κοινωνική ζωή του χωριού.

¹Briggs Philip, (2019) op. cit.

Παπαθανασίου – Φωτοπούλου Θωμαΐς (2025), op. cit.

²Briggs Philip, (2019) op.cit.

- Παπαθανασίου – Φωτοπούλου Θωμαΐς (2025) op. cit.

Φυλή Κόνσο (Konso)

Εικ. 4: Φυλή Κόνσο (Konso)
(πηγή: διαδίκτυο)

Οι Κόνσο¹ ήρθαν στα νότια υψίπεδα της Κοιλάδας του Όμο, πριν από τουλάχιστον 750 χρόνια, έχοντας παραμείνει στον κυρίαρχο πολιτισμό της λίθινης εποχής. Σήμερα, είναι εγκαταστημένοι σε 35 χωριά, εκ των οποίων τα 11 μαζί με το ευρύτερο περιβάλλον και τα πολιτισμικά τους στοιχεία, **προστατεύονται από την UNESCO ως «Πολιτιστικό Τοπίο Κόνσο».**

Οριοθετημένοι από «ξύλινα τείχη» και τοίχους ξερολιθιάς, ύψους μέχρι και 2μ., οι οικισμοί αυτοί είναι προσβάσιμοι μέσα από κλιμακωτά μονοπάτια, που καταλήγουν στις (δύο συνήθως) ελεγχόμενες Πύλες, προσφέροντας, σε παλαιότερες εποχές, προστασία από τις επιδρομές γειτονικών φυλών και αγρίων ζώων.

Μέσα στο αμυντικό τείχος των οικισμών, χαμηλοί μαντρότοιχοι από ξερολιθιά και ξύλα, περικλείουν **ξεχωριστά «νοικοκυριά»**, όπου κάθε τέτοιο «νοικοκυριό» περιλαμβάνει από τρεις έως πέντε καλύβες, κυκλικές, διώροφες με τοίχους από ξερολιθιά και αχυροσκεπή με υπερυψωμένη την απόληξη του κώνου της στέγης. Οι καλύβες, πολύ κοντά μεταξύ τους, ιεραρχημένες κατά το ισχύον σύστημα της πολυγαμίας, ούτως ώστε **η διάταξη του κάθε «νοικοκυριού» γύρω από την αυλή του, να συγκροτεί μία μονάδα από τη σύνθεση της ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ (imago mundi).** Όλοι ζουν «σε απόσταση φωνής» και τα νεολιθικά αυτά χωριά συνθέτουν, εντέλει, την εικόνα της «Αρχέτυπης Γειτονιάς»².

Σε κεντρικό σημείο της **πλατείας της γειτονιάς**, βρίσκεται ένα ανοιχτό, παρόμοιας αρχιτεκτονικής, **κοινοτικό κτίριο, το «μόρα» (mora)**, - το κέντρο της κοινωνικής ζωής τους.

Κοντά στο παλαιότερο **mora**, ο στύλος «**Ολαχίτα**» - **ο συμβολικός στύλος των γενεών**, μαζί με τα ξύλινα **ανθρωπόμορφα τοτέμ Waka** – αναμνηστικές στήλες ηρώων και σημαντικών ανθρώπων του χωριού, αποτυπώνουν μια πολύπλοκη, ιεραρχημένη αλλά και καλά οργανωμένη κοινωνική ζωή (εργασίες, καθήκοντα, ευθύνες ήθη και έθιμα). **Όλη η κουλτούρα των Κόνσο προστατεύεται από την UNESCO, ως άυλη πολιτιστική Κληρονομιά (2016).**

Για τους Konso όπως και για τις άλλες φυλές της Αιθιοπίας, αλλά και της Αφρικής γενικότερα, ο Τόπος δεν είναι απλώς μια αφηρημένη οντότητα που συγκεκριμενοποιείται (σε σχέση με τον μαθηματικό χώρο) και ζωντανεύει από την παρουσία (φυσική και ψυχονοητική) των ανθρώπων.

Όπως, επίσης, το Τοπίο δεν είναι απλώς αποτέλεσμα της ολιστικής αντίληψης της εικόνας του Τόπου, αλλά η (αντιληπτική) εικόνα αυτή καθαυτή³, από την οποία δεν μπορεί ν' αποσπαστεί ο Άνθρωπος, δεδομένου ότι αυτοί οι **άνθρωποι είναι ταυτισμένοι με τον Τόπο και οι δράσεις τους αποτυπώνονται, τόσο στις χωρικές διαστάσεις του Τόπου όσο και στο σώμα τους, σαν μέσο διαδήλωσης της προσωπικής τους ταυτότητας και του κοινωνικού τους ρόλου.**

¹Briggs Philip, (2019) op. cit.

- Παπαθανασίου – Φωτοπούλου Θωμαΐς (2025) op. cit.

²Raport Amos (1976), «Ανώνυμη Αρχιτεκτονική και Πολιτιστικοί Παράγοντες», εκδ Αρχιτεκτονικών Θεμάτων. Πετράτου Σμαράγδα (1978) «Η Γειτονιά», διάλεξη, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Έδρα Πολεοδομίας,

³ Στεφάνου Ιωσήφ, (2002), op. cit.

PROJECT WARKA WATER (<http://warkawater.org>)

Το ιερό δέντρο Warka

Εικ. 5: Το ιερό δέντρο Warka (πηγή: <http://warkawater.org>)

Κάθε πόλη και χωριό, στην Αιθιοπία, έχει το δικό του «adbar», ένα «genius loci» ένα πνεύμα του Τόπου, μια προστατευτική οντότητα, που καθορίζει «το Δέντρο των δέντρων», όπου και ενοικεί.

Το Warka¹ είναι ένα δέντρο ενδημικό της Αιθιοπίας (είδος συκομουριάς), που ξεχωρίζει για το μεγαλειώδες μέγεθός του, στο οποίο ενοικεί ένα πνεύμα της φύσης, ένα “adbar”, που προστατεύει αυτούς που συγκεντρώνονται στη σκιά του. Είναι ένα

Ιερό Δέντρο!

Γενικά, η λέξη «adbar» είναι μια αφηρημένη έννοια, που αναφέρεται στην ενσωμάτωση προστατευτικών πνευμάτων στη Φύση (σε λίμνες, βουνά, δέντρα) και καθιστά το χώρο, τόπο προστασίας. Επίσης, είναι η λέξη για μια **γυναικεία θεότητα**, που αντιπροσωπεύει τη Γη και τη δύναμη της κοινότητας. Στην Αφρική, η καρδιά της Γης χτυπάει στο ρυθμό των ιερών τυμπάνων και ο ήχος τους αντηχεί Αγάπη, Ειρήνη, Δικαιοσύνη.

Το Warka είναι ένα δέντρο Ζωής! Από τους καρπούς του τρέφονται πτηνά, ζώα και άνθρωποι. Στη σκιά του, η κοινότητα συζητά, κοινωνικοποιείται και προσεύχεται. Διότι, “Warka” σημαίνει (στα Amharic) «Ένας τόπος τελετουργικής προσευχής». Στα φύλλα του συγκεντρώνεται η πρωινή δροσιά, και οι σταγόνες δημιουργούν ένα ευχάριστο μικροκλίμα.

Warka Water. Το όραμα - η Αρχιτεκτονική Λύση

Το 2012, όταν ο αρχιτέκτονας Arturo Vittori, σ’ ένα ταξίδι του στην Αιθιοπία, επισκέφτηκε ένα χωριό της φυλής Ντόρζε, διαπίστωσε ότι στα απομακρυσμένα, αυτά, χωριά η προμήθεια νερού ήταν ένα επίπονο και επικίνδυνο έργο. Το βάρος του έργου αυτού έπεφτε στους ώμους των γυναικών, το ταξίδι για την πλησιέστερη θέση νερού απαιτούσε ώρες και επιστροφή σήμαινε, βαριά κίτρινα μπιτόνια. Πόσο μάλλον, όταν αυτό το ατελείωτο πήγαινε-έλα κατέληγε επικίνδυνο, διότι το νερό – εκτός από πέτρες και χώμα – ήταν μολυσμένο από ακαθαρσίες ανθρώπων και ζώων. Επιπλέον, πολλές γυναίκες δεν είχαν άλλη επιλογή από το να έχουν μαζί τους και τα παιδιά τους, σε δύσκολες διαδρομές και μακριά από τα μαθήματα. Αυτές οι εικόνες συγκλόνισαν τον Arturo και έγιναν το **κίνητρο να αναρωτηθεί**, αν θα μπορούσε να υπάρξει μια **βιώσιμη λύση, για να καλυφθεί η αδήριτη αυτή Ανάγκη**.

Εμπνεόμενος από το Warka, την **ιερή έκφανση του Αρχέτυπου Δέντρου**², ο Arturo Vittori, συνέλαβε ένα **καινοτόμο σύστημα συλλογής νερού από την ατμόσφαιρα**, για όπου υπάρχει αδυναμία πρόσβασης σε καθαρό, πόσιμο νερό, δεδομένης της σπανιότητας βροχής και απουσίας υποδομών:

Ένας **υδατόπυργος** – μια ελαφρά κατασκευή, ένας αυτοφερόμενος «εξωσκελετός» - σε μορφή κώνου, που στην επάνω πλευρά ανοίγει σε χοάνη. Η επιφάνεια του κώνου, **ένα**

¹ <https://www.ethiopiaobserver.com> “The sacred and iconic Warka tree is threatened”. October, 2019.

² Ρητορικός Κύκλος, (2020- 2021), δ/ντής Γιάννης Ανδριανάτος, εκπαιδευτής Ρητορικής-Διαλεκτικής, «Αλχημεία, C.G. Jung».

- Roob Alexander, (2005), «Αλχημεία και Μυστικισμός», εκδ. TASCEN.

πλέγμα ρομβοειδούς δομής, αποτελείται από λεπτά καλάμια ή λωρίδες μπαμπού, με ελεύθερη απόληξη.

Από το εξωτερικό πλέγμα, στο εσωτερικό της κατασκευής, αναρτάται πυκνό δίκτυο (ακόμα και απλό οικοδομικό πλέγμα!) συλλογής και απαγωγής των σταγόνων της πρωινής δρόσου σε συλλεκτήρια δεξαμενή.

Θεωρούμε ότι η σύλληψη της μορφής και της λειτουργίας του υδατόπυργου Warka, ενσωματώνει τη φιλοσοφία δυο ακόμη ισχυρών Σύμβολων: την Αλχημική Δρόσο της αυγής και το Αग्रηνόν, το μανδύα των μάντεων.

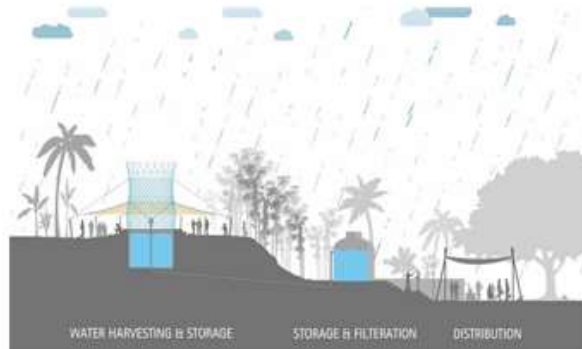
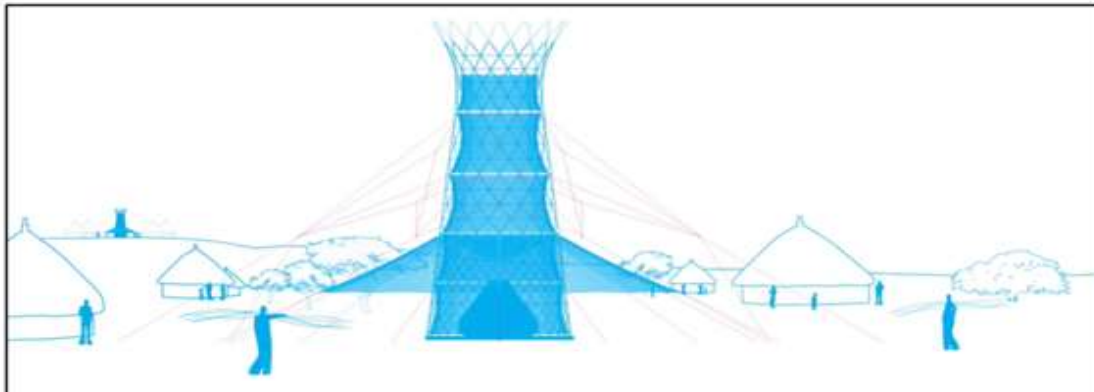
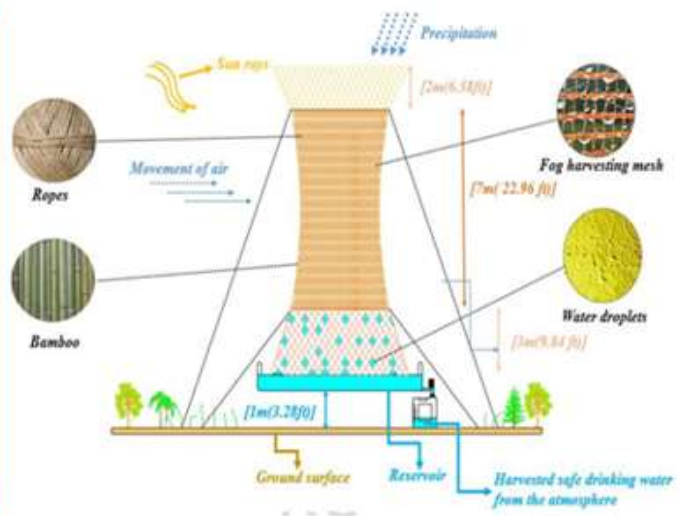
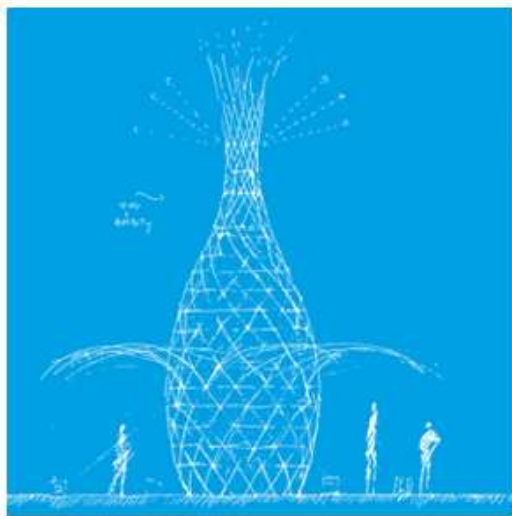
Στη μακρά ιστορία της Αλχημείας, η Δρόσος,¹ το νερό, είναι ένα από το 4 στοιχεία στη καθαρότερη μορφή του. Έχει (συμβολικά) μεταμορφωτικές ιδιότητες, είναι ισχυρός διαλύτης/καταλύτης κατά τις αλχημικές διαδικασίες. Μεταμορφώνει τους υδρατμούς σε σταγόνες καθαρού νερού.

Το Αग्रηνόν απεικονίστηκε συμβολικά, απλωμένο στη μαρμάρινη φαλλική στήλη του Ομφαλού της Γης στους Δελφούς, ως **ένα ανάγλυφο δίχτυ, σύμπλεγμα νημάτων και κόμβων**. «Αग्रηνόν» ήταν και το μάλλινο δικτυωτό ένδυμα των Ιερέων του Απόλλωνα. Με όρους σύγχρονης Φυσικής, θα μπορούσε να είναι **ένα κβαντικό δυναμικό πεδίο «διαπληροφορίας»**, εκείνο που επέτρεπε στους ιερείς, να συλλάβουν **το μη ορατό**².

¹ Ρητορικός Κύκλος, (2020- 2021), op. cit.

- Roob Alexander, (2005), op. cit.

² Φραγκιαδάκη Πετράτου Σμαράγδα. (2025), op. cit.

Η Φιλοσοφία του Σχεδιασμού

Η φιλοσοφία του σχεδιασμού έγκειται στην αποκλειστική χρήση φυσικών, βιοδιασπώμενων και 100% ανακυκλώσιμων υλικών (Γη, καλάμια baboo, νερό, ίνες από φύλλα φοίνικα, κλπ.). Η αρχιτεκτονική πρόταση για την κατασκευή του υδατόπυργου, έλαβε υπόψη τις περιβαλλοντικές και μετεωρολογικές συνθήκες, τη γεωμορφολογία, τη τοπική κουλτούρα, ήθη και έθιμα και κατέληξε σε ένα παθητικό σύστημα (άμεσου κέρδους) έτσι ώστε:

- Η συλλογή του νερού από την ατμόσφαιρα (υγρασία, ομίχλη, Δρόσο) να γίνεται με βάση απλά φυσικά φαινόμενα (βαρύτητα, συμπύκνωση υδρατμών, εξάτμιση).
- Ο υδατόπυργος να έχει εύκολη και αυτόνομη λειτουργία και συντήρηση - οι χωρικοί μπορούν να τον κατασκευάσουν και να τον χειριστούν μόνοι τους, χωρίς τη χρήση σκαλωσιάς.
- Να χρησιμοποιούνται φυσικά υλικά και απλά εργαλεία που μπορούν να τα προμηθευτούν επί τόπου.
- Ο σχεδιασμός να στηρίζεται στο σεβασμό του τόπου και του τοπίου.

Επίσης, στην αρχική πρόταση προστέθηκε ένα περιμετρικό σκιάδι (canopy), κάτω από το θόλο του οποίου, δημιουργήθηκε μια σκιά - ένα μικροκλίμα - για τις κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανάγκες του χωριού.

Η εξέλιξη της κατασκευής

Μετά τις πρώτες εφαρμογές, σε συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες, ενσωματώθηκαν, στο σχεδιασμό Warka, οι εκάστοτε παραδοσιακές κατασκευαστικές τεχνικές και χρησιμοποιήθηκαν παραδοσιακά εργαλεία. Κάθε διαφορετική εκδοχή του Warka Tower μοιράζεται την ίδια φιλοσοφία σχεδιασμού και κατασκευής με τους άλλους υδατόπυργους Warka, αλλά διαφοροποιείται ταυτόχρονα από αυτούς, ως προς το σχήμα, τη γεωμετρία, την κλίμακα και τα τοπικά υλικά. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν μπορεί να γίνει μια ακριβέστερη εκτίμηση κόστους κατασκευής για κάθε νέο Warka Water ($\approx 550 - 1.000 \$$).

Από το 2012, έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές σχεδιαστικές ιδέες και έχουν κατασκευαστεί **12 διαφορετικά πρότυπα** σε πραγματική κλίμακα, ώστε να ελεγχθεί η σχέση ποικίλων υλικών κατασκευής σε διαφορετικές περιβαλλοντικές συνθήκες, βάση της ανθεκτικότητας και της βιωσιμότητας που απαιτείται, για να εκπληρωθεί **ο αρχικός στόχος**.

Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΝΕΙΛΟΣ

Εμπνεόμενοι από την Ελληνική Μυθολογία, μελετητές των γεωλογικών και τεκτονικών διεργασιών της λιθόσφαιρας, θεώρησαν ότι πριν από 250 εκατομμύρια χρόνια, ο στερεός φλοιός της Γης αποτελούσε μια ενιαία, τεράστια Ήπειρο, την Παγγαία ή Πανγαία. Γύρω από την Πανγαία υπήρχε ένας τεράστιος ποταμός, ο (Τιτάνας) Ωκεανός. Πριν από 200 εκατομμύρια χρόνια, η Πανγαία άρχισε να διασπάται σε δύο τεράστια ηπειρωτικά τμήματα. Ανάμεσά τους αρχίζει να σχηματίζεται μια θάλασσα, η θάλασσα της (Τιτανίδας) Τηθύς. **Κατά την Ελληνική Μυθολογία, ο Ωκεανός και η Τηθύς είναι οι γεννήτορες όλων των ποταμών της Γης. Πρωτότοκος γιος τους είναι ο Νείλος!**

¹ Μαργιολάκος Ηλίας, (2018), op.cit.

Μαργιολάκος Ηλίας, (2022), «Ελληνική Γεωμυθολογία. Νεότερες Γενιές Θεών και Ήρωες Ελλήνων και Γειτονικών Λαών», βιβλίο τρίτο, εκδ. ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα.

Παρατηρώντας τις αρχαίες χαρτογραφήσεις, βλέπουμε ότι ο Νείλος είναι πανταχού παρών!! και πάντα σχεδιασμένος σωστά.

Είναι ο Αιγύπτιος Θεός Χάπι, η προβολή του Ουράνιου Νείλου, του Γαλαξία.

Φορέας μακράς ιστορίας που ανάγεται στο Ηώκαινο, ο Νείλος ονομαζόταν από την Όμηρο Αίγυπτος και την Αίγυπτο ο Ηρόδοτος τη χαρακτήριζε “δώρο του Νείλου”. Κάθε χρόνο, λίγο πριν από το θερινό ηλιοστάσιο, αρχίζουν οι μεγάλες βροχές στα υψίπεδα της Αιθιοπίας και οι ευεργετικές πλημμύρες του Νείλου.

Ο Νείλος είναι γεμάτος ασυμμετρίες και παραδοξότητες.

- Είναι ο μεγαλύτερος ποταμός της Γης (6671 χιλιόμετρα).
- Ένας ποταμός σε συνεχή μεταβολή, όπου οι όχθες του τροποποιούνται σε κάθε ετήσια πλημμυρίδα.

Όμως, η κορυφαία παραδοξότητα του Νείλου βρίσκεται στο γεγονός ότι είναι το ΜΟΝΑΔΙΚΟ ποτάμι στον κόσμο που πηγάζει από το Νότο και εκβάλλει στο Βορρά, στη Μεσόγειο Θάλασσα.

«Ο Νείλος είναι ο ποταμός που έχει καθορίσει όλο το πολιτισμικό γίνεσθαι της Βορειοανατολικής Αφρικής τα τελευταία 10.000 χρόνια, ενώ έχει επηρεάσει το πολιτισμικό γίνεσθαι όλων των λαών της Ανατολικής Μεσογείου και της Μεσοποταμίας .Και όχι μόνο».(Μαριολάκος, 2022)

Ο Ιερός Νείλος, η Ραχοκοκαλιά της Αιγύπτου έχει προκύψει από την ένωση δύο βασικών κλάδων του **Λευκού Νείλου** και του **Γαλάζιου Νείλου, του μεγάλου Αμπάιγ (Abay)**.

Ο Λευκός και ο Γαλάζιος Νείλος μαζί με το δευτερεύοντα κλάδο τον Ατμπάρα) ενώνονται στη Γη της Νουβίας στο Νότιο Σουδάν, λίγο πιο έξω από το Χαρτούμ.

THE GRAND ETHIOPIAN RENAISSANCE DAM (GERD)

(Το νερό σαν οικονομικός πόρος¹)

Το νερό ως φυσικός πόρος θεωρείται **πεπερασμένος και αναντικατάστατος**. Για να αποτελέσει το νερό αναπτυξιακή παράμετρο, ελέγχεται:

- Το γεωανάγλυφο και οι κλιματικές συνθήκες (κλίμα και κλιματική αλλαγή).
- Η διαθεσιμότητα.
- Η καταλληλότητα.
- Η προσβασιμότητα.
- Τα απαιτούμενα δίκτυα.
- Η δυνατότητα διαχείρισης / οφέλη.
- Το περιβαλλοντικό αποτύπωμα των απαιτούμενων εγκαταστάσεων.

Επίσης, άλλοι παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη διαχείριση των υδάτινων αποθεμάτων είναι:

- Το τοπικό, πολιτισμικό πλαίσιο της συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων.
- Τα οικονομικά μεγέθη.
- Η δημογραφική έκρηξη.
- Οι κοινωνικές εξελίξεις.
- Η αστικοποίηση. Η αλλαγή τρόπου ζωής.

Στους προαναφερθέντες παράγοντες διαχείρισης του νερού ως φυσικού πόρου, εάν προστεθεί και μια υπολογίσιμη στρατιωτική ισχύς, τότε υπάρχει πιθανότητα διασυνοριακής

¹ Θεοδωρίδης Κοσμάς (2019) *op. cit.*

εμπλοκής και σύρραξης με γειτονικά κράτη. Εάν μάλιστα, αυτά τα κράτη, εξαρτώνται από τη διαχείριση του ισχυρότερου για την κάλυψη των αναγκών των χωρών τους, σε υδάτινους πόρους και σε αγροτική παραγωγή, τότε η σύγκρουση μοιάζει αναπόφευκτη.

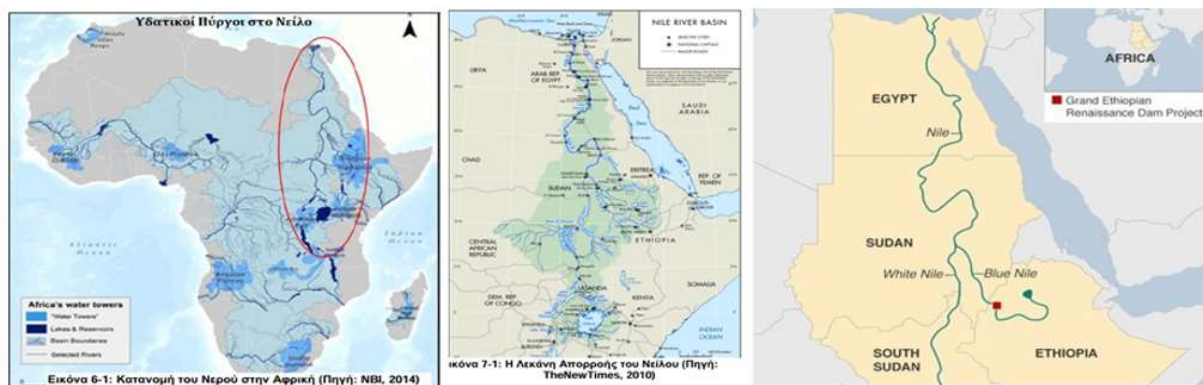
Επομένως, το νερό αποτελεί παράμετρο Γεωπολιτικής και Διεθνών Σχέσεων.

Η Λεκάνη Απορροής του Νείλου¹

Ο μεγαλύτερος – σε μήκος – ποταμός του κόσμου (6671 km), πηγάζει από Νότο, διατρέχει τη Βορειοδυτική Αφρική και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα.

- Η λεκάνη απορροής του υπολογίζεται σε 3.349.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και καλύπτει έκταση μεγαλύτερη από το 10% της Αφρικανικής Ηπείρου και περιλαμβάνει 10 χώρες.
- **Ο κυρίως Νείλος** (Αίγυπτος) σχηματίζεται από:
 - a. Το **Γαλάζιο Νείλο** (Abay70%) και Ατμπάρα (20%) - που αναπτύσσονται στο Αιθιοπικό οροπέδιο και πηγάζουν από τη λίμνη Τάνα και τη Β. Αιθιοπία.
 - b. Το **Λευκό Νείλο**, που διατρέχει την Ανατολική Αφρική και πηγάζει από τις λίμνες Βικτώρια και Άλμπερτ, στην Κένυα.

Ο κυρίως Νείλος αρχίζει από το φράγμα του Ασουάν και τη λίμνη Νάσσερ, διασχίζει όλη την Αίγυπτο και εκβάλλει στη Μεσόγειο μέσω του «Δέλτα».

Εικ. 7: Λεκάνη απορροής και πορεία του Νείλου (πηγή: Κοσμάς Θεοδορίδης, Μεταπτυχιακή Διατριβή Ειδικεύσεως, 2019)

Η δυναμική της υδροηλεκτρικής πρόκλησης²

Αρχή της λειτουργίας των φραγμάτων. αποτελεί η μετατροπή της κινητικής σε ηλεκτρική ενέργεια και εξαρτάται από την ποσότητα νερού που έχει συγκεντρωθεί στον ταμιευτήρα, που σχηματίζεται σε κατάλληλη γεωλογική διαμόρφωση και μεγάλη υψομετρική διαφορά. Αυτό σημαίνει ότι, οι **υδροηλεκτρικές μονάδες μεγάλης κλίμακας** (φράγματα και ταμιευτήρες / δεξαμενές, τουρμπίνες, κλπ.) μπορεί να έχουν σημαντικές, έως **ανεξέλεγκτες επιπτώσεις στο περιβάλλον της περιοχής της κατασκευής τους.**

Ενδείκνυται **υδροηλεκτρικές μονάδες μικρής κλίμακας**, δίπλα σε ποτάμια ή γενικότερα όπου χρειάζονται μικροί – σχετικά – ταμιευτήρες με δυναμικότητα απόδοσης έως 30MW.

¹ Θεοδορίδης Κοσμάς (2019) op. cit.

² Μητούλα Ρόιδω, (2023) op. cit.

Αυτής της κλίμακας υδροηλεκτρικά έργα συγκαταλέγονται στις **Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας**, έχουν πολλά περιβαλλοντικά οφέλη και εξοικονομούνται φυσικοί πόροι νερού. Επιπλέον, επιτρέπουν να πραγματοποιηθούν έργα ύδρευσης, άρδευσης, χώροι αναψυχής και αθλητισμού, υδρο-Βιότοποι, κλπ.

Πάντα βέβαια ελλοχεύει – ανάλογα με το μέγεθος – η επιβάρυνση του περιβάλλοντος, το ανάλογο κόστος κατασκευής, ο χρόνος κατασκευής και ο χρόνος πλήρωσης του ταμιευτήρα και φυσικά η αλλοίωση του τοπίου, καθώς και της χλωρίδας και πανίδας του τόπου.

Στην περίπτωση της Αιθιοπίας, η έλλειψη ηλεκτρικής ενέργειας αποτελεί το βασικό πρόβλημα μιας χώρας που διαθέτει ένα τεράστιο αναξιοποίητο ηλεκτρικό δυναμικό (υδρολογικό δυναμικό). Αυτό καθιστά αδιαμφισβήτητη την αναγκαιότητα ανάπτυξης υποδομών και δικτύων, τα οποία, όμως, σε μεγάλο βαθμό εξαρτώνται από ξένες επενδύσεις.

Για την ιστορία...

Το Δεκέμβριο του 2000, το Γενικό Προξενείο της Αιθιοπίας στην Ελλάδα, μαζί με την επιτροπή Αλληλεγγύης για την Ξηρασία στην Αιθιοπία στην Αιθιοπία, απευθύνθηκαν στον **Τομέα Υδάτινων Πόρων του ΕΜΠ** ζητώντας την επιστημονική βοήθεια των στελεχών του, για την κατασκευή **δύο λιμνοδεξαμενών και αγωγών μεταφοράς νερού** στις περιοχές Bage και Gole, στο Βόρειο τμήμα του ποταμού Όμο. Το ΕΜΠ προθυμοποιήθηκε να αναλάβει **εθελοντικά** τη μελέτη και τα πρώτα στάδια υλοποίησης του έργου, με τη συμμετοχή προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών, καθώς και των Μηχανικών χωρίς Σύνορα. Δεν γνωρίζουμε αν ήταν πρόβλημα τα 120.000.000δρχ μιας πρώτης αναγνωριστικής μελέτης, αλλά η προσπάθεια δεν τελεσφόρησε.

Εικ. 8: Χωροθέτηση του GERD και του ταμιευτήρα (πηγή: Κοσμάς Θεοδωρίδης, Μεταπτυχιακή Διατριβή Ειδίκευσης, 2019)

Προοπτική Οικονομικής Ανάπτυξης

Η κατασκευή υποδομών στις ανάντι χώρες απορροής του Νείλου, τον καθιστούν, με την πάροδο του χρόνου, έναν ποταμό με ρυθμιζόμενη ροή νοτίως του Ασουάν. Τα υπόψη έργα – αν και δημιουργούν κάποιες προοπτικές συνεργασίας των χωρών – δεν διαθέτουν, εντούτοις, την **ολιστική διάσταση διαχείρισης** στο σύνολο της λεκάνης απορροής. Συνεπώς, οι αντιπαραθέσεις και η όξυνση των σχέσεων βρίσκεται δυνητικά προ των πυλών¹. Τελικά, πέρα από ένα εκτεταμένο και πολύπλοκο κανονιστικό πλαίσιο, για τη διακριτική διαχείριση των

¹ Θεοδωρίδης Κοσμάς (2019) op.cit.

υδάτινων πόρων, η κατάσταση φαίνεται βιώσιμη **ΜΟΝΟ** υπό υδροηγεμονία της λεκάνης απορροής του Νείλου.

GERD - Οι Αριθμοί¹

Η κατασκευή του φράγματος ξεκίνησε το 2011. Τελικό κόστος \$4δισ (προϋπολογισμός €3.377,05 εκατομμύρια). Οι εργασίες κατασκευής ολοκληρώθηκαν το 2020, (αρχική εκτίμηση 78 μήνες). Τοποθετείται γεωγραφικά σε απόσταση 30 χιλιομέτρων από τα σύνορα της Αιθιοπίας με το Σουδάν και 500 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της Addis Ababa, στην περιοχή Benishangul – Gumaz, **επί του Γαλάζιου Νείλου**. Το φράγμα είναι το μεγαλύτερο στην Αφρικανική Ήπειρο και η τεχνητή λίμνη που το συνοδεύει έχει τη δυνατότητα ταμίευσης άνω των 74.000 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων νερού, ήτοι το σύνολο της υδατικής απόδοσης του Γαλάζιου Νείλου). Ο υπόψη ταμιευτήρας καλύπτει συνολική έκταση 1.680 τετραγωνικών χιλιομέτρων (κατόπιν μετατόπισης 20.000 κατοίκων). Η κατασκευή του κυρίως φράγματος πραγματοποιήθηκε από ενισχυμένο οπλισμένο σκυρόδεμα, επί του οποίου κατασκευάστηκαν δύο υδροηλεκτρικά εργοστάσια με 16 τουρμπίνες τύπου Francis και συνολική ικανότητα παραγωγής 6.000MW. Στο έργο προστέθηκε και η κατασκευή του υπερχειλιστή, επίσης από οπλισμένο σκυρόδεμα με δυνατότητα εκροής ποσότητας νερού με μέγιστη παροχή τα 15δισ κυβικά μέτρα.

Με βάση την πολιτική οικονομικής διείδυσης στην Αφρική (και όχι μόνο!), η Κίνα συμμετείχε στην κατασκευή του GERD με \$1,8δισ.

Το GERD εγκαινιάστηκε με κάθε επισημότητα στις 9/9/2025.

Εικ. 9: Η κατασκευή του φράγματος (πηγή: διαδίκτυο)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Ένα πρώτο συμπέρασμα σχετικά με τη ρίζα του μέγιστου υγειονομικού προβλήματος, των αναπτυσσόμενων κρατών, είναι η **έλλειψη καθαρού νερού και υγιεινής**. Κάθε χρόνο καταγράφονταν απώλειες πολλών παιδιών από διάρροια, κακή διατροφή, πνευμονία και ελονοσία.

Εντούτοις, γνωρίζουμε ότι ο αέρας - πάντα - περιέχει ποσότητα υδρατμών, άσχετα από τις τοπικές θερμοκρασίες περιβάλλοντος και τις συνθήκες υγρασίας. Αυτό δίνει τη δυνατότητα **παραγωγής νερού από τον αέρα**, σχεδόν οπουδήποτε στον κόσμο.

Επομένως, περιοχές, με υψηλά ποσοστά ομίχλης ή υγρασίας, είναι καταλληλότερες τοποθεσίες για την **εγκατάσταση του Warka Tower**. Η ικανότητα συλλογής νερού εξαρτάται από τις μετεωρολογικές συνθήκες και ο στόχος είναι η **καθημερινή παροχή 40 έως 80 λίτρων πόσιμου νερού για τις ανάγκες της κοινότητας**.

¹ Θεοδωρίδης Κοσμάς (2019) op.cit.

Αυτό σημαίνει ότι οι 12, μέχρι σήμερα, εκδοχές του Warka Tower, δείχνουν ότι το σύστημα αυτό είναι οικονομικό προσαρμόσιμο, ευέλικτο, έχει ανθεκτικότητα, ανακυκλώνεται, διδάσκεται. **Είναι βιώσιμο.**

Είναι επίσης, εξελίξιμο και έχει δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης, διότι μπορεί να εφαρμοστεί και σε άλλα κτίσματα, σε επίπεδο χωριού. **Εντάσσεται απολύτως στο τοπίο.**

Σχετικά με το GERD, ενώ η Αιθιοπική Κυβέρνηση, επίσημα δηλώνει ως στόχο:

- Την οικονομική ανάπτυξη
 - Τη βιωσιμότητα σε περιόδους ξηρασίας,
- η Ελληνική έκδοση της εφημερίδας Le Monde Diplomatique¹ (Ιούλιος 2013) μας προσγειώνει: «Με δεδομένη τη γεωγραφική του θέση, το φράγμα δύσκολα θα συμβάλλει στην αγροτική ανάπτυξη στα οροπέδια που βρίσκονται ψηλότερα, καθώς και στο νοτιοανατολικό τμήμα του χώρου... Τα 63 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα είναι εν τέλει δύσκολα διαχειρίσιμα για αναπτυξιακά προγράμματα (μεγάλων καλλιεργειών)».

Η Αιθιοπία έχει αποφασίσει να εκμεταλλευτεί τις τεράστιες ποσότητες νερού για την παραγωγή ενέργειας, μια και οι Αιθίοπες αξιωματούχοι έχουν αποφασίσει να μετατρέψουν τη χώρα τους σε περιφερειακή δύναμη.

Δεδομένου ότι η διαχείριση του νερού αποτελεί παράμετρο Γεωπολιτικής και Διεθνών Σχέσεων, η Αίγυπτος και η Αιθιοπία δεν είναι εύκολο να καταλήξουν σε συμφωνία, ίσως μόνο με τη βοήθεια εξωτερικής διαμεσολάβησης. Επομένως, η πιθανότητα διασυνοριακής εμπλοκής είναι ορατή.

Το ερώτημα «Ποιος, τελικά, θα ελέγχει τα νερά του Νείλου;» αφορά τις πολιτικοοικονομικές συνέπειες της κατασκευής αυτού του αλαζονικού έργου. Ποιες θα είναι όμως οι πολιτισμικές συνέπειες;

Έχοντας γνωρίσει το **τοπίο μιας βιώσιμης συνύπαρξης** που συνιστούν οι ασυμμετρίες της Αιθιοπίας, αναρωτιέται κανείς, αν η κατασκευή του GERD θα μπορέσει να υπηρετήσει τους «δηλωμένους στόχους» ή απλώς τον μοναδικό στόχο της εκμετάλλευσης της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας, χωρίς να συνυπολογίσουμε την αλλοίωση του περιβάλλοντος και του **μοναδικού πολιτιστικού τοπιού της Αιθιοπίας**.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Ανδριανόπουλος Α. (1971) «Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι», εκδ. Alvin Redman Hellas.
- Beyer Rolf (2003), «Η Βασίλισσα του Σαβά. Άγγελος και Δαίμονας. Ο Μύθος μιας Γυναίκας στην Ιστορία στη Θρησκεία στον Πολιτισμό», εκδ. Κονιδάρη.
- Briggs Philip, (2019) «Ethiopia», 8th edition, Bradt Travel Guides Ltd, UK &The Globe Pequot Press Inc, USA.
- Collins W., Colman R., Haywood J., Manning M., Mote Ph. (2007) «Η φυσική επιστήμη πίσω από την Κλιματική Αλλαγή», «Scientific American», Ελληνική έκδοση Περιοδικού, Τόμος 5, Τεύχος 9.
- Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάννικα λ. *Συμμετρία*
- Θεοδωρίδης Κοσμάς (2019) «Η Γεωπολιτική και Γεωοικονομική Διάσταση της Διαχείρισης Διεθνών Εσωτερικών Υδάτων. Ο Νείλος Ποταμός. Η Εσωτερική και Εξωτερική Πτυχή της Πολιτικής των Παραποτάμιων Κρατών» Μεταπτυχιακή Διατριβή Ειδικεύσεως, ΕΚΠΑ. Τμήμα Γεωλογίας και Περιβάλλοντος.
- Καργάκος Σαράντος (2012) «Αιθιοπία – Αβησσυνία, Μια Ελλάδα στην Αφρική», εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

¹ <https://www.monde-diplomatique.gr>

- Κόκκας Κύρος (2002) «Αναζητώντας τη χαμένη Κιβωτό», Περιοδικό Γεωτρόπιο τ.94 , εφημ. «Ελευθεροτυπία»
- Λαγόπουλος Α. Φ., (1912) «Ο Συμβολισμός του Χώρου της Αρχαίας Ελλάδας», εκδ Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα.
- Μαργιολάκος Ηλίας (2018), «Ελληνική Γεωμυθολογία, Εισαγωγή στη Γεωμυθολογία, Γεωλογικό και Φυσικογεωγραφικό Δυναμικό», βιβλίο πρώτο, εκδ. ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα.
- Μαργιολάκος Ηλίας,(2022), «Ελληνική Γεωμυθολογία. Νεότερες Γενιές Θεών και Ήρωες Ελλήνων και Γειτονικών Λαών», βιβλίο τρίτο, εκδ. ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα.
- Μητούλα Ρόιδω (2023) «Βιώσιμη Οικονομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη» εκδ. Κάλλιπος, Αθήνα.
- Μιχελής Παναγιώτης (1973) «Η Αρχιτεκτονική ως Τέχνη» Δ΄έκδ. Ίδρυμα Π. και Ε. Μιχελή, Αθήνα
- Παπαθανασίου – Φωτοπούλου Θωμαΐς (2025) «Αιθιοπία. Η αγαπημένη των Θεών» εκδ. Κάκτος, Αθήνα.
- Πετράτου Σμαράγδα (1978) «Η Γειτονιά», διάλεξη, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Έδρα Πολεοδομίας
- Πετράτου - Φραγκιαδάκη Σμαράγδα. (2019) «Διερευνώντας τις φυσικές και ανθρωπογενείς συνθήκες ωρίμανσης των Τριών Μεγάλων Πολιτισμών της Σύρου». Ινστιτούτο Σύρου. 9^ο Διαπανεπιστημιακό Σεμινάριο Βιώσιμης Ανάπτυξης Πολιτισμού και Παράδοσης, Σύρος.
- Πετράτου – Φραγκιαδάκη Σμαράγδα (2025) «Urban Landscapes of Sustainable Co-Existence», www.stct-journal.com, τεύχος 2025/4a.
- Rapport Amos (1976) «Ανώνυμη Αρχιτεκτονική και Πολιτιστικοί Παράγοντες», εκδ Αρχιτεκτονικών Θεμάτων, Αθήνα.
- Ρητορικός Κύκλος (2020- 2021) «Αλχημεία, C.G. Jung», Γιάννης Ανδριανάτος, Διευθυντής - εκπαιδευτής Ρητορικής-Διαλεκτικής.
- Roob Alexander (2005) «Αλχημεία και Μυστικισμός», εκδ. TASCEN.
- Στεφάνου Ιωσήφ (2000) «Η Φυσιογνωμία της Ελληνικής Πόλης», εκδ. ΕΜΠ και ΥΠΕΧΩΔΕ.
- Stringer C. & Andrews P. (2006) «HOMO, Η Καταγωγή και η Εξέλιξη του Ανθρώπου», εκδ. Polaris, Αθήνα.
- <https://www.monde-diplomatique.gr>
- <http://warkawater.org>
- <https://el.wikipedia.org> λ. Συμμετρία
- www.greek-language.gr Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, λ. *συμμετρία*.
- <https://www.ethiopiaobserver.com> “The sacred and iconic Warka tree is threatened”. October, 2019.

ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΕΛΛΑΔΑ

Παπαδοπούλου Κλ. Βασιλική

Υπ. Διδάκτωρ, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
vpapadopoulou@hua.gr

Μητούλα Ροΐδω

Καθηγήτρια, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
mitoula@hua.gr

Καλδή Σταυρούλα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παιδαγωγικών και Διδακτικής Μεθοδολογίας, Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΠΤΔΕ) Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΠΘ)
kaldi@uth.gr

Σαρδιανού Ελένη

Καθηγήτρια, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Σχολή Περιβάλλοντος, Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
esardianou@hua.gr

Περίληψη

Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ευημερία της ζωής των ανθρώπων. Αυτό αναφέρεται ρητά στους 17 Παγκόσμιους Στόχους που θα πρέπει να υλοποιηθούν από το 2015 έως το 2030, όπως θεσπίστηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη και αφορούν στη μελλοντική διεθνή ανάπτυξη. Οι κύριοι πυλώνες αυτής είναι η Οικονομία, το Περιβάλλον, η Κοινωνία και ο Πολιτισμός, με απαραίτητη τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση και διασύνδεση για την καλή ποιότητα της ζωής των ανθρώπων, προκειμένου να επιτευχθεί η συνεχής ανάπτυξη και πρόοδος χάρις στην πνευματική εξέλιξη του ανθρώπου και τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας.

Δεδομένου πως τα περιβαλλοντικά ζητήματα συνεχώς αυξάνουν σε τοπικό και σε παγκόσμιο επίπεδο, κρίνεται απαραίτητη η εκπαίδευση των παιδιών ως οι μελλοντικοί χρήσιμοι πολίτες της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, βασικό θεμέλιο των 17 Παγκόσμιων Στόχων είναι η σωστή εκμάθηση των αρχών της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσω των σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος της Γλώσσας, που διδάσκονται σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Τέλος, διατρέχοντας τα συστήματα εκπαίδευσης στην Ελλάδα, τη σημαντικότερη θέση κατέχει η Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, στην οποία και εστιάζεται η προσοχή.

Λέξεις Κλειδιά: Σχολικά Εγχειρίδια, Γλώσσα, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Βιώσιμη Ανάπτυξη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περιβαλλοντική κρίση σε συνδυασμό με την κρίση των αξιών οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στην καταστροφή του μεγαλύτερου μέρους των φυσικών πόρων, θέτοντας σε

σοβαρό κίνδυνο τόσο τους ανθρώπους όσο και τα μη ανθρώπινα είδη. Ως η μοναδική μέθοδος επίλυσης αυτού του προβλήματος θεωρείται η εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, με τα παραπάνω φαινόμενα να βρίσκουν πρόσφορο έδαφος εξαιτίας της ραγδαίας ανάπτυξης της βιομηχανίας και της τεχνολογίας τον 21ο αιώνα που διανύουμε (Khan, 2013:16 · Κατσάνη- Σπυροπούλου κ. συν., 2014:6).

Η θέσπιση των 17 Παγκόσμιων Στόχων από τον ΟΗΕ στη σύνοδο κορυφής είναι και ο λόγος που ετέθησαν οι πυλώνες του Περιβάλλοντος, της Κοινωνίας και της Οικονομίας. Συνίσταται η αρμονική συνύπαρξη αυτών, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί ένα καλό επίπεδο για την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων (Maxwell & Mawson, 2015:14 · Κάτζη, 2013:6). Επιπλέον, δεδομένης της ύπαρξης των δύο μοντέλων της Βιώσιμης Ανάπτυξης, με πρώτο αυτό των τριών επικαλυπτόμενων κύκλων και δεύτερο αυτό των τριών ένθετων εξαρτήσεων των πυλώνων, διαφαίνεται η δυναμική του κάθε ενός και η συμβολή τους με τρόπο καθοριστικό στη μεταξύ τους σύνδεση και αλληλεξάρτηση, προκειμένου να αποσαφηνιστεί το πρόβλημα της Βιωσιμότητας. Σε περίπτωση που ο ένας πυλώνας χάσει μέρος της δυναμικής του, τότε το σύνολο δεν μπορεί να θεωρείται βιώσιμο (Mitoula, 2023).

Στο σύνολό τους οι επιστήμονες, ανεξαρτήτως κλάδου, αναφέρουν πως η εκπαίδευση είναι η μόνη που μπορεί να βοηθήσει στο να επιτευχθεί το προαναφερθέν σχέδιο, αφού αποτελεί την αφετηρία στη ζωή των παιδιών. Η σχολική μονάδα και η τοπική κοινωνία μέσω της συνεργασίας τους μπορούν να ενισχύσουν με γνώσεις και δεξιότητες τους μαθητές, οδηγώντας τους στην αλλαγή στάσεων και συμπεριφοράς σε σχέση με το περιβάλλον. Φυσικά, για να συμβεί κάτι τέτοιο θα πρέπει και η γνώση των εκπαιδευτικών -τόσο των παλαιότερων όσο και των νεότερων γενεών- να δύναται να ανταποκριθεί στα καινούργια δεδομένα των καιρών (Bouin et al., 2017:27). Ως εκ τούτου, το συμπέρασμα που ανακύπτει είναι πως οι εκπαιδευτικοί φέρουν τεράστιο βάρος στις πλάτες τους, καθώς είναι αυτοί που υποχρεούνται να αναλάβουν τη μόρφωση των παιδιών, με την προϋπόθεση πως και οι ίδιοι θα δεχτούν να λάβουν δική τους επιμόρφωση σχετικά με τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Khan, 2013: 10,13).

Επίσης, η καλά οργανωμένη σχολική μονάδα με τα σωστά εργαστήρια και τα προγράμματα σπουδών καθώς και η προθυμία των εκπαιδευτικών είναι η αφετηρία, που θα παρακινήσει τους μαθητές σε έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης, με κύριο στόχο τη Βιωσιμότητα και την καλύτερη ποιότητα ζωής τους (Khan, 2013: 11).

Συνοψίζοντας, γίνεται ευρέως αντιληπτό ότι ο ρόλος, τον οποίο διαδραματίζει το σχολείο σήμερα, είναι καταλυτικός. Ο βασικότερος προβληματισμός που εξάγεται είναι και το προς διερεύνηση θέμα της παρούσας εργασίας ως προς το θεωρητικό και το ερευνητικό πλαίσιο. Σκοπός είναι άμεσα να διερευνηθεί η προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσω των σχολικών εγχειριδίων του μαθήματος της Γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα, με απώτερο στόχο την καλλιέργεια αισθήματος ευθύνης και την ευαισθητοποίηση των παιδιών από μικρή ηλικία σε αυτά τα θέματα, καθότι είναι μείζονος σημασίας για το μέλλον της ανθρωπότητας κι δη, το δικό τους. Το ερευνητικό ενδιαφέρον προκύπτει από το γεγονός ότι παρατηρούνται κενά στην επιστημονική κοινότητα, αναφορικά με το θέμα αυτό. Επομένως, κρίνεται αναγκαίο να ενταχθεί στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση η Βιώσιμη Ανάπτυξη σε ένα οργανωμένο πλαίσιο ως αμιγώς μάθημα στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των σχολείων, πέραν της διεξαγωγής των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων.

Οι μορφές της Εκπαίδευσης

Η μάθηση είναι μια δυναμική διαδικασία, η οποία μεταβάλλεται χρόνο με τον χρόνο, καθώς οι εποχές αλλάζουν και η τεχνολογία εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς. Τα παιδιά γενιά με

τη γενιά διαφέρουν, τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών μεταβάλλονται και σε όλα αυτά είναι που καλείται η εκπαίδευση να απαντήσει, ακολουθώντας το ρεύμα της εποχής, μέσω των τριών μορφών εκπαίδευσης που υπάρχουν.

- I. Η τυπική εκπαίδευση σχετίζεται με το δομημένο εκπαιδευτικό σύστημα, έχοντας ως αφετηρία πρωτοβάθμια εκπαίδευση- προνήπιο, νήπιο, δημοτικό- καταλήγοντας μέχρι και στο πανεπιστήμιο σύμφωνα με το τυπικό αναλυτικό πρόγραμμα, τα ειδικευμένα προγράμματα για τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση (UNESCO, 2012). Επομένως, εκτείνεται μέχρι και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, οδηγώντας στην απόκτηση πιστοποιητικού ή διπλώματος.
- II. Η άτυπη εκπαίδευση έχει να κάνει με τη μάθηση μέσω της υλοποίησης των πρακτικών δράσεων είτε στην εργασία, την κοινωνία είτε στον ελεύθερο χρόνο καθώς δεν είναι οργανωμένη χρονικά ούτε έχει συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους. Για τον λόγο αυτό, πολλές φορές γίνεται ασυνείδητα από τον εκπαιδευόμενο (CEDEFOP, 2014).
- III. Η μη τυπική εκπαίδευση είναι αυτή που είναι πλήρως συνειδητή από τον εκπαιδευόμενο, καθώς αναφέρεται ο χρόνος της μάθησης, οι προβλεπόμενοι μαθησιακοί στόχοι υπό καθορισμένες δραστηριότητες (CEDEFOP, 2008). Επιπλέον, λειτουργεί συμπληρωματικά στην τυπική εκπαίδευση και στη δια βίου μάθηση, διότι περιλαμβάνει μία μεγάλη ποικιλία σε δεξιότητες και ικανότητες εκτός από τις προβλεπόμενες στο τυπικό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (UNESCO, 2012).

Σε καθημερινή βάση και παρακολουθώντας τα τεκταινόμενα των καιρών, γίνεται ολοένα και περισσότερο αντιληπτό το εύρος των αναγκών που οφείλει να καλύψει η εκπαίδευση αλλά και το γεγονός ότι καλείται να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό εκπαιδευτικό τομέα στο παγκόσμιο βεληνεκές (CEDEFOP, 2015).

Δεν πρέπει να παραβλέψουμε πως η εκπαίδευση σήμερα έρχεται αντιμέτωπη κατά πρόσωπο με τον κύριο εχθρό της, την τεχνολογία. Η δεύτερη, μάλιστα, είναι αυτή η οποία προωθεί την άτυπη και μη τυπική παιδεία, την πληροφόρηση, την υπερπληροφόρηση καθώς επίσης και την παραπληροφόρηση. Όλα τα προαναφερθέντα φέρουν κοινό στόχο την οικονομική, κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου, τη δια βίου εκπαίδευσή του, αξιοποιώντας τη χρήση των νέων τεχνολογιών και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (CEDEFOP, 2015).

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Είναι ιστορικά καταγεγραμμένο το γεγονός πως για πολλά χρόνια κι μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι Έλληνες λόγω των συνεχόμενων πολέμων στα ελληνικά εδάφη κι ως εκ τούτου της συνεπακόλουθης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής κρίσης έτειναν να μεταναστεύουν, κατευθυνόμενοι στις χώρες της Ευρώπης, την Αυστραλία και την Αμερική, αναζητώντας ένα καλύτερο αύριο (Kiprianos, Balias & Passas, 2003, Spinthourakis, et al., 2008). Το χρονικό διάστημα που ακολούθησε, τα πράγματα άλλαξαν και η Ελλάδα από χώρα μετανάστευσης, έγινε η χώρα υποδοχής πολλών μειονοτήτων, που καλείτο να τους βοηθήσει, προκειμένου να καταφέρουν να εγκλιματιστούν και να αφομοιωθούν από τους γηγενείς. Μπορεί κανείς να αντιληφθεί πως το παραπάνω φαινόμενο αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα στο να χάσει η Ελλάδα το θετικό πρόσημο της ομοιομορφίας της τόσο σε πολιτιστικά και εθνολογικά χαρακτηριστικά όσο και σε κοινωνικά και να μετατραπεί σε ένα ανομοιογενές κράτος (Spinthourakis, et al., 2008).

Κάτι τέτοιο, δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο το κομμάτι του κοινωνικού συνόλου ως προς τον εκπαιδευτικό άξονα της χώρας. Αξιοσημείωτο είναι το μέγεθος του λειτουργικού αναλφαβητισμού που επικράτησε κυρίως σε αγροτικές περιοχές της χώρας και

περιελάμβανε ένα μεγάλο φάσμα ηλικιακών ομάδων. Ο πρωτογενής τομέας ανάπτυξης, εξάλλου, αποτελεί ιστορικά το βασικό μέσο ενασχόλησης γηγενών και μεταναστών ως πηγή εσόδων πχ. Ρομά, Παλινοστούντες και Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης (Kyridis, et al., 2011).

Διαχρονικά, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θεωρείται άκρως δημοκρατικό και προσβάσιμο σε όλους τους πολίτες. Η εκπαίδευση στην Ελλάδα παρέχεται δωρεάν και σε όλες τις βαθμίδες της, στοιχειώδης- πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια, είναι διαθέσιμη στους μαθητές (Kyridis, et al., 2011). Ωστόσο, παρατηρούνται ανισότητες ως προς την πρόσβαση των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με κύρια χαρακτηριστικά τη φτώχεια, την πολιτισμική διαφοροποίηση και το πολιτιστικά φτωχό κοινωνικοοικογενειακό περιβάλλον.

Το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας κατέθεσε Υπουργική Απόφαση με αριθμό 66152/ΓΔ4/2022, τον Ιούνιο του 2022, καθορίζοντας μία νέα στρατηγική που αφορά την Βιωσιμότητα και εκτόνησε καινούργιο Πρόγραμμα Σπουδών από το νηπιαγωγείο, το δημοτικό έως και το γυμνάσιο, με τίτλο «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη». Στο εξής, η Πρωτοβάθμια και η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση της χώρας ενσωματώνει στις βάσεις της και σε όλο το εύρος των μαθημάτων του ωρολογίου προγράμματος σπουδών τις αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Δυστυχώς, αυτό δεν συνεπάγεται της θεσμοθέτησής του ως αμιγώς μάθημα, αλλά σε ξεχωριστό άρθρο της Υπουργικής Απόφασης αναφέρεται πως ο σκοπός του προγράμματος αυτού είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, η διερεύνηση ζητημάτων της καθημερινής ζωής και η απόκτηση δεξιοτήτων μέσω της βιωσιμότητας, στοιχεία που δεν καλλιεργούνται στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, όπως προαναφέρθηκε. Τέλος, υπερθεματίζει πως το συγκεκριμένο Πρόγραμμα Σπουδών «υπηρετεί την εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα κάθετα ως προς όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και οριζόντια ως προς όλα τα γνωστικά αντικείμενα κάθε τάξης».

Σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας στην ελληνική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Βασικό κριτήριο διαχωρισμού των ενοτήτων των σχολικών εγχειριδίων της Γλώσσας όλων των τάξεων του Δημοτικού Σχολείου ανά Παγκόσμιο Στόχο αποτελεί το εάν στα κείμενα της εκάστοτε ενότητας γίνεται οποιαδήποτε αναφορά σε καίρια σημεία του κάθε Παγκόσμιου Στόχου, εξυπηρετώντας τον θεμελιώδη σκοπό του.

(βλ. Π.Σ.= Παγκόσμιος Στόχος, Ε.= Ενότητα, Σ.= Σελίδα)

	ΓΛΩΣΣΑ	ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΟ
<u>ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΣΤΟΧΟΙ</u>	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> Ε.3 Σ.27 Ε.8 Σ.76 Ε.16 Σ.76 <u>Γ' τάξη</u> Ε.1 Σ.12 Ε.10 Σ.8 Ε.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> Ε.2 Σ.31 Ε.6 Σ.7 Ε.7 Σ.27 <u>Ε' τάξη</u>	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> Ε. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> -

	E.2 Σ.23 E.6 Σ.71 E.11 Σ.69 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.17 Σ.73	
Στόχος 1^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.10 Σ.8 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.32 E.6 Σ.7 E.7 Σ.27 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.6 Σ.71 E.11 Σ.69 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.4 Σ.47 E.6 Σ.79 E.17 Σ.73	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> -
Στόχος 2^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.17 Σ.11 <u>Γ' τάξη</u> E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.6 Σ.7 <u>Ε' τάξη</u> E.4 Σ.49 E.15 Σ.35 E.16 Σ.57 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.4 Σ.47 E.6 Σ.79	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.122 <u>Ε' τάξη- ΣΤ' τάξη</u> E.Β' Σ.46
Στόχος 3^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 E.10 Σ.16 E.13 Σ.48 E.15 Σ.68 E.16 Σ.76 E.17 Σ.11 E.18 Σ.17 E.22 Σ.51 <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.4 Σ.64	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> E. Σ.71 E. Σ.121 E. Σ.131 <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.10 E. Σ.46 E. Σ.84 E. Σ.122 E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> E.Α'Σ.13

	E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Α' τάξη</u> E.1 Σ.9 E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.5 Σ.73 E.6 Σ.7 E.10 Σ.81 E.13 Σ.33 <u>Ε' τάξη</u> E.6 Σ.71 E.7 Σ.7 E.9 Σ.33 E.10 Σ.53 E.11 Σ.69 E.15 Σ.35 E.16 Σ.57 E.17 Σ.75 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.4 Σ.47 E.6 Σ.79 E.10 Σ.61 E.15 Σ.37 E.16 Σ.57	E.Δ' Σ.105 E.Η' Σ.183 E.Θ' Σ.229 E.Ι' Σ.243
Στόχος 4 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.4 Σ.64 E.8 Σ.49 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.6 Σ.7 E.10 Σ.81 E.13 Σ.33 <u>Ε' τάξη</u> E.6 Σ.71 E.7 Σ.7 E.11 Σ.69 E.15 Σ.35 E.16 Σ.57 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.11 Σ.83 E.13 Σ.7 E.15 Σ.37 E.17 Σ.73	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ' τάξη</u> E.Δ' Σ.105
Στόχος 5 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 E.17 Σ.11	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ' τάξη</u> -

	<u>Γ' τάξη</u> E.3 Σ.46 E.4 Σ.64 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.6 Σ.7 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 Εν.7 Σ.7	<u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 6 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.4 Σ.64 E.9 Σ.56 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.9 Σ.41	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> - <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 7 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.9 Σ.56 E.10 Σ.8 E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.6 Σ.7 E.14 Σ.49 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.6 Σ.71 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.13 Σ.7	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 8 ^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.17 Σ.11 <u>Γ' τάξη</u> E.4 Σ.64	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> -

	<p>E.9 Σ.56 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.1 Σ.9 E.4 Σ.57 E.14 Σ.49 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.9 Σ.41</p>	<p><u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -</p>
<p>Στόχος 9^{ος}</p>	<p><u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.5 Σ.41 E.8 Σ.76 E.10 Σ. 16 E.16 Σ.76 E.17 Σ.11 <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.8 Σ.49 E.9 Σ.56 E.10 Σ.8 E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.10 Σ.10 E.13 Σ.33 <u>Ε' τάξη</u> E.6 Σ.71 E.7 Σ.7 E.9 Σ.33 E.11 Σ.69 E.15 Σ.35 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.4 Σ.47 E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.11 Σ.83 E.13 Σ.7 E.15 Σ.37 E.17 Σ.73</p>	<p><u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.Β' Σ.46 E.Δ' Σ.105</p>
<p>Στόχος 10^{ος}</p>	<p><u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.3 Σ.27 E.8 Σ.76 E.17 Σ.11 E.18 Σ.17 E. 22 Σ.51 <u>Γ' τάξη</u> E.3 Σ.46 E.4 Σ.64</p>	<p><u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.10 E. Σ.46 E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.Β' Σ.46</p>

	<p>E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Α' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.5 Σ.73 E.14 Σ.49 E.16 Σ.73 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.10 Σ.53 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.4 Σ.47 E.6 Σ.79 E.7 Σ.7 E.9 Σ.41 E.10 Σ.61</p>	
Στόχος 11^{ος}	<p><u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.18 Σ.17 <u>Γ' τάξη</u> E.4 Σ.64 E.9 Σ.56 E.11 Σ.28 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.14 Σ.49 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.13 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.4 Σ.47 E.6 Σ.79</p>	<p><u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.147 <u>Γ' τάξη- Δ'</u> <u>τάξη</u> - <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -</p>
Στόχος 12^{ος}	<p><u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.1 Σ.9 E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.16 Σ.73 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.7 Σ.7</p>	<p><u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.71 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.10 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.A' Σ.13</p>
Στόχος 13^{ος}	<p><u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.15 Σ.68</p>	<p><u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.71 <u>Γ' τάξη-Δ'</u></p>

	E.20 Σ.37 <u>Γ' τάξη</u> E.3 Σ.46 E.4 Σ.64 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.1 Σ.9 E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.16 Σ.73 <u>Ε' τάξη</u> E.1 Σ.7 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.6 Σ.79 E.7 Σ.7	<u>τάξη</u> E. Σ.10 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.Α' Σ.13 E.Γ' Σ.77
Στόχος 14^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> E.16 Σ.76 E.17 Σ.11 E.19 Σ.30 <u>Γ' τάξη</u> E.3 Σ.46 E.4 Σ.64 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.2 Σ.31 E.4 Σ.57 E.7 Σ.27 E.16 Σ.73 <u>Ε' τάξη</u> E.4 Σ.49 E.11 Σ.69 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.1 Σ.7 E.6 Σ.79 E.7 Σ.7	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.71 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.10 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 15^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.1 Σ.12 E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> E.5 Σ.73 E.6 Σ.7 E.13 Σ.33 <u>Ε' τάξη</u> E.2 Σ.23 E.6 Σ.71 E.7 Σ.7 E.15 Σ.35 E.16 Σ.57 <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79 E.10 Σ.61	<u>Α' τάξη-Β'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.99 <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> E. Σ.152 <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> E.Γ' Σ.243

	E.11 Σ.83 E.13 Σ.7 E.15 Σ.37 E.16 Σ.57 E.17 Σ.73	
Στόχος 16^{ος}	<u>Α' τάξη</u> - <u>Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη</u> E.12 Σ.50 <u>Δ' τάξη</u> - <u>Ε' τάξη</u> - <u>ΣΤ' τάξη</u> E.6 Σ.79	<u>Α' τάξη-Β' τάξη</u> - <u>Γ' τάξη-Δ'</u> <u>τάξη</u> - <u>Ε' τάξη-ΣΤ'</u> <u>τάξη</u> -
Στόχος 17^{ος}		

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	1 ^{ος}	2 ^{ος}	3 ^{ος}	4 ^{ος}	5 ^{ος}	6 ^{ος}	7 ^{ος}	8 ^{ος}	9 ^{ος}	10 ^{ος}	11 ^{ος}	12 ^{ος}	13 ^{ος}	14 ^{ος}	15 ^{ος}	16 ^{ος}	17 ^{ος}
ΓΛΩΣΣΑ	14	14	9	34	19	13	10	12	12	27	23	12	8	13	15	17	2

Στο μάθημα της Γλώσσας, παρατηρούνται 14 αναφορές σχετικά με τη μηδενική φτώχεια (Π.Σ.1) και τη μηδενική πείνα (Π.Σ.2), 9 αναφορές για την καλή υγεία και ευημερία (Π.Σ.3) ενώ ο Π.Σ.4 καταγράφει τον μεγαλύτερο αριθμό στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας με 34 αναφορές στο σύνολο για την ποιοτική εκπαίδευση. Ο Π.Σ.5 για την ισότητα των φύλων έχει 19 αναφορές, ο Π.Σ.6 για το καθαρό νερό και την αποχέτευση έχει 13 αναφορές, συνεχίζοντας με τον Π.Σ.7 που αφορά τη φθηνή και καθαρή ενέργεια, όπου παρατηρούνται 10 αναφορές. Ο Π.Σ.8 και ο Π.Σ.9 αναφορικά με την αξιοπρεπή εργασία και οικονομική ανάπτυξη, τη βιομηχανία την καινοτομία, τις υποδομές καταγράφουν 12 αναφορές, αντίστοιχα. Αυξημένος είναι ο αριθμός των αναφορών για τον Π.Σ.10 για τις λιγότερες ανισότητες με 27 αναφορές, ακολουθεί ο Π.Σ.11 για τις βιώσιμες πόλεις και κοινότητες με 23 αναφορές, καθώς επίσης, 12 καταγραφές γίνονται για την υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή (Π.Σ.12). Για τον Π.Σ.13, που αφορά τις δράσεις για το κλίμα γίνονται 8 καταγραφές, για το νερό 13 αναφορές (Π.Σ.14) και ολοκληρώνοντας, οι δράσεις στη στεριά έχουν 15 αναφορές (Π.Σ.15) και 17 αναφορές για τον Π.Σ.16 σχετικές με τις έννοιες της ειρήνης, της δικαιοσύνης και των ισχυρών θεσμών. Μόνο 2 αναφορές καταγράφονται για τον Π.Σ.17, που είναι η συνεργασία των προαναφερθέντων παγκόσμιων στόχων. Συνολικά, το μάθημα διδάσκεται 48 ώρες εβδομαδιαίως.

Πηγές:

<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-B105/714/>
<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-D109/706/>
<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E104/515/>
<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F102/416/>
<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-C105/702/>

<https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM>

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	1 ^{ος}	2 ^{ος}	3 ^{ος}	4 ^{ος}	5 ^{ος}	6 ^{ος}	7 ^{ος}	8 ^{ος}	9 ^{ος}	10 ^{ος}	11 ^{ος}	12 ^{ος}	13 ^{ος}	14 ^{ος}	15 ^{ος}	16 ^{ος}	17 ^{ος}
ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ	1	1	6	9	1	0	1	2	1	4	5	1	3	4	2	2	0

Συνολικά, στα κείμενα των Ανθολογίων των τάξεων του Δημοτικού Σχολείου καταγράφονται οι εξής αναφορές για τους 17 Παγκόσμιους Στόχους του ΟΗΕ σε αύξουσα σειρά: καμία αναφορά παρουσιάζει ο Π.Σ.6 για το καθαρό νερό και την αποχέτευση και ο Π.Σ.17 για τη συνεργασία των στόχων. Από 1 υπάρχει σχετικά με τον Π.Σ.1 τη μηδενική φτώχεια, τον Π.Σ.2 τη μηδενική πείνα, τον Π.Σ.5 την ισότητα των φύλων, τον Π.Σ.7 τη φτηνή και καθαρή ενέργεια, τον Π.Σ.9 τη βιομηχανία, την καινοτομία και τις υποδομές. Επίσης, 2 αναφορές υπάρχουν για τον Π.Σ.8 την αξιοπρεπή εργασία και οικονομική ανάπτυξη, τον Π.Σ.15 τη δράση στη στεριά και τον Π.Σ.16 σχετικά με την ειρήνη, τη δικαιοσύνη και τους ισχυρούς θεσμούς. Μόνο 3 αναφορές υπάρχουν για το Π.Σ.13 τις δράσεις για το κλίμα και 4 αναφορές σχετικές με τους Π.Σ.10, τις λιγότερες ανισότητες και Π.Σ.14, τις δράσεις στο νερό. Συνεχίζοντας, από 5 αναφορές γίνονται για τον Π.Σ.11 τις βιώσιμες πόλεις και κοινότητες, Π.Σ.3 την καλή υγεία και ευημερία, ενώ οι περισσότερες φαίνονται να είναι για τον Π.Σ.4 για την ποιοτική εκπαίδευση, όπου υπολογίζονται 9 στο σύνολο.

Πηγές:

https://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2003/Anthologio_E-ST-Dimotikou_html-empl/

<https://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/192>

https://ebooks.edu.gr/ebooks/v/pdf/8547/487/10-0021-01_Anthologio-Logotechnikon-Keimenon_A-B-Dimotikou_Vivlio-Ekpaideutikou/

Στόχος-Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει συγκεκριμένους περιορισμούς, ως φυσικό επακόλουθο αρχικά, της έλλειψης ιστορικών στοιχείων για τη μελέτη ενός τόσο σύγχρονου διεθνούς φαινομένου όπως είναι η Βιώσιμη Ανάπτυξη και έπειτα, της απαιτητικής εξειδικευμένης έρευνας για την προώθηση αυτής μέσω των σχολικών εγχειριδίων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Οι αιτίες των εν λόγω περιορισμών απορρέουν από τη διαβάθμιση των ιστορικών πληροφοριών που, πιθανώς, να έχουν καθυστερήσει να γίνουν γνωστές ευρύτερα στην επιστημονική κοινότητα. Επίσης, η εργασία αφορά εν μέρει το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας ως βιβλιογραφική ανασκόπηση αυτής, όπου αναζητήθηκαν, αξιολογήθηκαν και αναλύθηκαν οι μελέτες που κρίθηκαν σχετικές με τα ερευνητικά ερωτήματα (Kitchenham, 2012) και μπορούν να οδηγήσουν σε αξιόπιστα ερευνητικά αποτελέσματα (Petersen, Feldt, Mujtaba & Mattson, 2008). Επίσης, αφορά και το ερευνητικό σκέλος του προς διερεύνηση θέματος με αναλυτική αποδελτίωση των σχολικών εγχειριδίων της Γλώσσας της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τα οποία διδάσκονται στα σχολεία της Ελλάδας και εν συνεχεία, με πλήρη καταγραφή των αναφορών σε θέματα που άπτονται της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η στοχοθεσία του εκπαιδευτικού συστήματος κάθε χώρας εξαρτάται από το κράτος και τις προτεραιότητές του. Στην Ελλάδα, μόνο σε συγκεκριμένα σημεία του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών και μέσω των υπαρχόντων σχολικών εγχειριδίων γίνεται αναφορά στη Βιώσιμη Ανάπτυξη, αν και συνολικά καταλαμβάνει πολύ μικρό μέρος. Μεγαλύτερη έμφαση στους 17 Παγκόσμιους Στόχους δίνεται στο πλαίσιο των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων, των οποίων η εβδομαδιαία διάρκεια διδασκαλίας είναι η περιορισμένη.

Η ερευνητική κοινότητα συμφωνεί πως οι εκπαιδευτικοί είναι οι αρμόδιοι να μεταδώσουν στους μαθητές το ενδιαφέρον για την ενασχόλησή τους σε θέματα Βιωσιμότητας μέσω των γνώσεων, των αντιλήψεων και φυσικά, της παιδαγωγικής τους προσέγγισης. Εν τούτοις, κρίνεται απαραίτητη μία συνολική αναδιάρθρωση του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών που θα αφορά τα σημερινά παιδιά, όντας οι αυριανοί γονείς, οι οποίοι μέσω των δεξιοτήτων και των γνώσεών τους θα διαφυλάξουν ή όχι τη βιωσιμότητα του πλανήτη με αίσθημα κοινωνικής δικαιοσύνης και αυτοαποτελεσματικότητας.

Κατά συνέπεια, τα ερωτήματα που τίθενται τώρα είναι αναφορικά με την καταλληλότητα του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για τους σημερινούς εκπαιδευτικούς και το κατά πόσο τα σχολικά εγχειρίδια προωθούν ή όχι τις αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Αυτοί είναι ορισμένοι μόνο από τους δεσμευτικούς παράγοντες για την έναρξη μιας κοινής διαδικασίας εκπαίδευσης και μάθησης στη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Κάτζη, Χ. (2013). Αειφόρος ανάπτυξη και εκπαίδευση. *Η εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη ως παιδαγωγικό πλαίσιο στη δημοτική και προδημοτική εκπαίδευση*.
- Κατσάνη- Σπυροπούλου, Δ., Κοσκολού, Α., Μίτσης, Π., Παυλικάκης, Γ., & Φέρμελη, Γ. (Επιμ.) (2014). *Περιβάλλον και εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη*. Οδηγός εφαρμογής του προγράμματος σπουδών. Αθήνα: ΙΕΠ.
- Bourn, D., Hunt, F., & Bamber, P.(2017). A review of education for sustainable development and global citizenship education in teacher education. (UNESCO Global Education Monitoring Report Background Paper). Paris, France: UNESCO.
- CEDEFOP (2008). Terminology of European education and training policy. A selection of 100 key terms. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 2008.
- CEDEFOP (2014). Terminology of European education and training policy. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union. http://www.cedefop.europa.eu/files/4117_en.pdf.
- CEDEFOP (2015). European Guidelines for Validating Non-Formal and Informal Learning. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union.
- Khan, S. H. (2013). Fostering Sustainable Development and Environmental Education Programmes: Role of Teacher Training Institutions and Colleges of Teacher Education. *African Educational Research Journal*, 1(1), 8-17.
- Kiprianos, P, Balias, S, & Passas, V. (2003). Greek Policy towards Immigration and Immigrants, *Social Policy & Administration*, 37 (2), 148 - 164.
- Kitchenham, B. (2012). Systematic review in software engineering: where we are and where we should be going. Proceedings of the 2nd International workshop on Evidential Assessment of Software Technologies, September 2012, (1-2). Doi: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/2372233.2372235>

- Kyridis, A. Tsakiridou, E. Zagkos, C. Koutouzis, M. & Tziamtzi, C. (2011). Educational Inequalities and School Dropout in Greece, *International Journal of Education*, 3(2): 1 – 17.
- Maxwell, A., & Mawson, B. (2015). A Kindergarten’s Journey Into Sustainability Through the Enviroschools in the Early Years Programme. *New Zealand Journal of Teachers’ Work*, 12(1), 14-29. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1230288.pdf>.
- Mitoula, R. (2023a). “Sustainable Development. Individual actions for the implementation of the 17 Global Goals of Sustainable Development”, Special Volume SUSTAINABLE DEVELOPMENT, Sustainable Development, Culture, Traditions Journal (SDCT-Journal), doi: 10.26341/issn.2241-4010-2023-1c.
- Petersen, K., Feldt, R., Mujtaba, S., & Mattsson, M. (2008, June). Systematic Mapping Studies in Software Engineering, 1-10, Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228350426_Systematic_Mapping_Studies_in_Software_Engineering/link/54d0a8e90cf20323c218713d/download.
- Spinthourakis, J. A. (2008). Country Report: Greece. *Educational Policies That Address Social Inequality*, 6(2).
- Unesco Institute for Statistics. (2012). International Standard Classification of Education (ISCED) 2011. Montreal: UNESCO.
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-B105/714/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-D109/706/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E104/515/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-F102/416/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-C105/702/>
- <https://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM>
- https://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2003/Anthologio_E-ST-Dimotikou_html-empl/
- <https://ebooks.edu.gr/ebooks/handle/8547/192>
- https://ebooks.edu.gr/ebooks/v/pdf/8547/487/10-0021-01_Anthologio-Logotechnikon-Keimenon_A-B-Dimotikou_Vivlio-Ekpaideutikon/

**ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΗΣ
ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ
ΑΡΓΟΣ: ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΜΙΑΣ ΑΛΛΗΣ – ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ,
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

Μερμίγκη Μαρίνα-Ευαγγελία

ΠΜΣ, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Περιβάλλοντος- Γεωγραφίας & Εφαρμοσμένης Οικονομίας, Τμήμα Οικονομίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης, Ειδίκευση: “Τοπική Ανάπτυξη”

hp12236109@hua.gr

Περίληψη

Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη αποτελεί σήμερα βασική προτεραιότητα για τις σύγχρονες πόλεις, καθώς συνδέει την περιβαλλοντική, πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική διάσταση της ζωής των κατοίκων. Στο πλαίσιο αυτό, η μελέτη περίπτωσης της πόλης του Άργους προσφέρει μια μοναδική ευκαιρία να εξεταστούν οι προκλήσεις και οι δυνατότητες μιας ιστορικής πόλης, η οποία βρίσκεται σε άμεση σχέση με περισσότερο αναπτυγμένους γειτονικούς αστικούς πυρήνες, όπως το Ναύπλιο. Η έρευνα στοχεύει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η πόλη μπορεί να αξιοποιήσει τους πολιτισμικούς, φυσικούς και κοινωνικούς της πόρους για την προώθηση βιώσιμων πρακτικών αστικής ανάπτυξης.

Η πόλη του Άργους, με μακραίωνη ιστορία και πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, αντιμετωπίζει προκλήσεις όπως η υποβάθμιση υποδομών και η περιορισμένη οικονομική δραστηριότητα. Παράλληλα, διαθέτει πλεονεκτήματα όπως η στρατηγική θέση και η δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού, που μπορούν να ενισχύσουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων και την τοπική οικονομία.

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στην αναγνώριση των δυνατών και αδύνατων σημείων της πόλης, στην ανάλυση των ευκαιριών και απειλών και διατυπώνει προτάσεις που θα καταστήσουν το Άργος μια πόλη βιώσιμη, ζωντανή και αναγνωρίσιμη μέσα στο πλαίσιο της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης.

Λέξεις Κλειδιά: Βιώσιμη αστική ανάπτυξη, πολιτιστική κληρονομιά, SWOT ανάλυση, Άργος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη αποτελεί έναν από τους βασικότερους άξονες στρατηγικού σχεδιασμού για τις πόλεις, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο (United Nations, 2016). Η έννοια αυτή συνδέει άρρηκτα την περιβαλλοντική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική διάσταση της ζωής των κατοίκων, επιδιώκοντας μια ισορροπημένη και μακροπρόθεσμη ανάπτυξη των αστικών περιοχών (Birkeland, Burton, & Parra Siivonen, 2019; European Commission, 2019). Κεντρικός στόχος της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης είναι η διατήρηση και η βελτίωση της ποιότητας ζωής των σημερινών κατοίκων, χωρίς να υπονομεύεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες, σύμφωνα με τη θεμελιώδη αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως αυτή διατυπώθηκε στην Έκθεση Brundtland (WCED, 1987).

Οι σύγχρονες πόλεις αντιμετωπίζουν σύνθετες προκλήσεις, όπως η αστική διάχυση, η κυκλοφοριακή συμφόρηση, η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η κοινωνική ανισότητα και η απώλεια της πολιτιστικής ταυτότητας (UN-Habitat, 2020). Τα φαινόμενα αυτά συνδέονται

άμεσα με τα πρότυπα χωρικής ανάπτυξης, τις μεταφορές, την κατανάλωση φυσικών πόρων και τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες που παρατηρούνται στις αστικές περιοχές (European Commission, 2019). Στο πλαίσιο αυτό, η βιώσιμη ανάπτυξη προσφέρει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πολιτικών και παρεμβάσεων για την ισόρροπη αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών αναγκών, προωθώντας την ανθεκτικότητα, τη συνοχή και τη μακροπρόθεσμη ποιότητα ζωής στις πόλεις (WCED, 1987· United Nations, 2015).

Η πόλη του Άργους αποτελεί ιδανική περίπτωση μελέτης, δεδομένου ότι, πρόκειται για μία από τις αρχαιότερες κατοικημένες πόλεις της Ευρώπης, με συνεχή κατοίκηση τουλάχιστον 7.000 ετών. Το Άργος διαθέτει πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά, μοναδικά αρχαιολογικά μνημεία, νεοκλασικά κτίρια και ισχυρή λαογραφική παράδοση, γεγονός που συνιστά συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη. Παράλληλα, αντιμετωπίζει προβλήματα όπως, η περιορισμένη οικονομική δραστηριότητα, η εκροή νέων προς άλλους αστικούς πυρήνες, η έλλειψη υποδομών και η ανάγκη αναβάθμισης του αστικού χώρου.

Ο κύριος στόχος της μελέτης είναι η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης της πόλης και η ανάδειξη στρατηγικών για βιώσιμη ανάπτυξη. Η έρευνα επιδιώκει:

- Την αναγνώριση των περιβαλλοντικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της πόλης.
- Την καταγραφή των προβλημάτων και αδυναμιών που περιορίζουν την ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής.
- Την εξέταση των ευκαιριών και απειλών που συνδέονται με τον αστικό και περιφερειακό χαρακτήρα της πόλης.
- Τη διατύπωση προτάσεων για τη βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης, συμπεριλαμβανομένων προτάσεων για αστικό σχεδιασμό, πολιτιστικό και τουριστικό τομέα, τοπική οικονομία, ψηφιακές εφαρμογές και συμμετοχή των πολιτών.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε βασίζεται σε:

- Βιβλιογραφική ανασκόπηση και αξιολόγηση επιστημονικών πηγών.
- Ανάλυση δεδομένων από διαδικτυακές πηγές και επίσημους φορείς.
- SWOT analysis για την αποτύπωση δυνατών και αδύνατων σημείων, ευκαιριών και απειλών της πόλης.

Η εργασία συνδέει θεωρία και τοπική πραγματικότητα, αναδεικνύοντας τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της ψηφιακής καινοτομίας για τη βελτίωση των υποδομών και της καθημερινότητας των πολιτών. Η συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και η ενεργή συμμετοχή των κατοίκων, θεωρούνται καθοριστικοί παράγοντες για την επιτυχή εφαρμογή βιώσιμων πολιτικών.

1.ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1.1.Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη και πολιτιστική κληρονομιά

Βιώσιμη ή αιφόρος είναι η ανάπτυξη η οποία καλύπτει και προλαμβάνει τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να υποβαθμίζει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες στηριζόμενη στην περιβαλλοντική προστασία, οικονομική αναζωογόνηση, κοινωνική συνοχή και την ενίσχυση του πολιτισμού μέσω της διατήρησης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς (Μητούλα, 2006). Η βιώσιμη αστική και περιφερειακή ανάπτυξη συναρτάται άμεσα με την ανάδειξη και προβολή των πολιτιστικών αποθεμάτων κάθε τόπου. Η ανάδειξη και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί σημαντικό στοιχείο της βιωσιμότητας του. Ο πολιτισμός δεν πρέπει να θεωρείται απλώς ως διακοσμητικό ή

δευτερεύον στοιχείο στον σχεδιασμό των πόλεων, αλλά ως αναγκαία συνιστώσα που ενισχύει την κοινωνική συνοχή, προάγει την οικονομική βιωσιμότητα και καλλιεργεί περιβαλλοντική συνείδηση (Μητούλα, 2023).

Η βιώσιμη αστική ανάπτυξη αφορά στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό και στη διαχείριση των πόλεων με στόχο τη διατήρηση των φυσικών πόρων, την οικονομική ευημερία και την κοινωνική συνοχή, εξασφαλίζοντας υψηλή ποιότητα ζωής και μειωμένο οικολογικό αποτύπωμα (United Nations, 2015). Το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για τους Ανθρώπινους Οικισμούς προωθεί την αειφόρο ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών, μέσω πολιτικών, ενίσχυσης δυνατοτήτων και συνεργασιών μεταξύ δημόσιων φορέων και κοινωνίας των πολιτών (UN-Habitat, 2020). Οι βιώσιμες πόλεις χαρακτηρίζονται από πράσινες υποδομές, ήπιες μετακινήσεις και εφαρμογή αρχών κυκλικής οικονομίας (Beatley, 2016).

Οι σύγχρονες πόλεις, με κύριο στόχο τη βιώσιμη αστική ανάπτυξή τους, προσβλέπουν στη διαμόρφωση ενός ισορροπημένου, ανθεκτικού και συμπεριληπτικού αστικού περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό, ο πολιτισμός διαδραματίζει κεντρικό ρόλο, καθώς συμβάλλει στην ταυτότητα μιας πόλης, προωθεί την οικονομική ανάπτυξη και ενισχύει την κοινωνική της συνοχή (Μητούλα, 2023).

Η πολιτιστική κληρονομιά, τόσο η υλική όσο και η άυλη, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της βιωσιμότητας ενός αστικού περιβάλλοντος, ενώ οι πολιτιστικές πολιτικές σχεδιασμού μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτες για την αστική ανάπτυξη και την κοινωνική ένταξη (Evans, 2005). Η νέα πραγματικότητα που αναπτύσσεται στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία περιλαμβάνει την υλοποίηση ποικιλίας προγραμμάτων, όπως ξεναγήσεις, διαλέξεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Αυτά τα προγράμματα βασίζονται σε επιστημονική έρευνα και σκοπό έχουν να ενισχύσουν τη συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία απόκτησης γνώσης. Οι αρμόδιοι φορείς εστιάζουν όχι μόνο στα είδη των προγραμμάτων, αλλά και στην ενθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού. (Αντζουλάτου-Ρετσίλα, 1986).

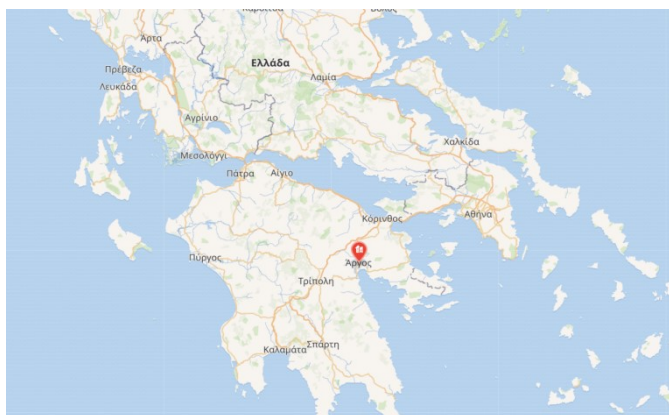
Παράλληλα, οι πολιτιστικές διαδρομές αποτελούν βασικό εργαλείο ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού και διαμόρφωσης ταυτότητας πόλης μέσω του city branding (Μητούλα & Καλδής, 2018). Στην Ελλάδα, οι πολιτιστικές διαδρομές εντάσσονται σε ένα μοντέλο εναλλακτικής και βιώσιμης ανάπτυξης, με έμφαση στη συνεργασία με τον τουριστικό τομέα και στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (Αυγερινού-Κολώνια, 2009· Μητούλα, 2023).

2.ΑΡΓΟΣ - ΓΕΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

2.1 Γεωγραφικός και Γεωπολιτικός Προσδιορισμός

Το Άργος είναι πόλη της Πελοποννήσου που ανήκει στην Περιφερειακή Ενότητα Αργολίδας και έδρα του «Καλλικρατικού» Δήμου Άργους-Μυκηνών.

Η πόλη ορίζεται από τις νότιες/νοτιοανατολικές υπώρειες του λόφου του Προφήτη Ηλία (Ασπίδα) και τις ανατολικές υπώρειες του ψηλότερου λόφου της Λάρισας, όπου βρίσκεται και η ομώνυμη ακρόπολη του Άργους. Ο αστικός ιστός κυκλώνει τον λόφο Ασπίδα, ενώ ο χώρος ανάμεσα στους δύο λόφους ονομάζεται Δειράδα.

Εικ. 1. Γεωπολιτική θέση της πόλης του Άργους στον ελλαδικό χώρο.
Πηγή: Wikipedia, Άργος (2025).

Η πόλη του Άργους θεωρείται μία από τις παλαιότερες συνεχώς κατοικούμενες πόλεις στον κόσμο. Αρχαιολογικές ανασκαφές στη Νότια Συνοικία του Άργους δείχνουν συνεχή ανθρώπινη παρουσία από τις πρώιμες Μεσοελλαδικές φάσεις (Balitsari, 2019). Αναπτύχθηκε σε θέση που ήταν πιθανώς κατοικημένη ήδη από την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού και στους Μυκηναϊκούς χρόνους, γεγονός που την καθιστά έναν από τους αρχαιότερους συνεχώς κατοικούμενους οικισμούς στην Ελλάδα και την Ευρώπη (Britannica, 2023). Κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα του Μυκηναϊκού Πολιτισμού, διατηρώντας ιδιαίτερη στρατηγική και πολιτισμική σημασία. Η συνεχιζόμενη κατοίκηση αποδεικνύεται από πλήθος αρχαιολογικών ανασκαφών στην περιοχή, όπως η οικία των Πιθοποιών (House of Pitheoi), χαρακτηριστικό δείγμα της Μεσοελλαδικής κατοίκησης στο νότιο τμήμα της πόλης (Balitsari, 2019). Επιπλέον, υπάρχουν αναφορές ότι η ανθρώπινη παρουσία στην περιοχή ξεκινά από τη Νεολιθική εποχή, περίπου πριν 7.000 χρόνια, με εγκατάσταση στους πρόποδες του λόφου Aspida (Wikipedia, n.d.).

Εικ. 2. Γεωφυσική θέση της πόλης του Άργους στον ελλαδικό χώρο.
Πηγή: JG Εκδόσεις, Γενικοί χάρτες Ελλάδας (χ.χ.).

Η πόλη βρίσκεται στον πυρήνα ενός από τα μεγαλύτερα αρχαιολογικά πάρκα παγκοσμίως, με επίκεντρο την ακρόπολη και τους λόφους Ασπίδα και Λάρισα, ενώ πλησίον της δεσπόζει ο αρχαιολογικός χώρος των Μυκηνών.

Σήμερα αποτελεί κέντρο των εμπορικών και βιομηχανικών δραστηριοτήτων της Περιφερειακής Ενότητας Αργολίδας. Οικονομικά στηρίζεται κυρίως στη γεωργία (εσπεριδοειδή, ελιές, αμπέλια, κτηνοτροφία) και στο εμπόριο (Δήμος Άργους-Μυκηνών, 2024). Η θέση του κοντά σε σημαντικούς ιστορικούς και τουριστικούς προορισμούς όπως το

Ναύπλιο, λειτουργεί συχνά εις βάρος της τουριστικής του προβολής, καθώς επισκιάζεται από τη δυναμικότερη τουριστική ταυτότητα της γειτονικής πόλης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παραμένει διαχρονικά στη σκιά του Ναυπλίου, με περιορισμένη αναγνωρισιμότητα και μειωμένη τουριστική επισκεψιμότητα που δυσχεραίνει την αυτόνομη τουριστική του ανάδειξη και τη βιώσιμη οικονομική του ανάπτυξη. Ωστόσο, παράλληλα, προσφέρει ευκαιρίες για συνεργασία και ανάπτυξη διασυνδεδεμένων τουριστικών και πολιτιστικών δράσεων. Επίσης, η εγγύτητα στην Αθήνα (περίπου 140 χλμ.) επιτρέπει την προσέλκυση επισκεπτών και επενδυτών από τη μητροπολιτική περιοχή.

2.2 Ιστορική αναδρομή

Η πόλη του Άργους αποτελεί μία από τις αρχαιότερες ελληνικές πόλεις με διαχρονική ιστορική συνέχεια, η οποία ξεκινά από τους αυτόχθονες Πελασγούς και συνεχίζεται με την εγκατάσταση Φοινίκων και Αιγυπτίων (Bintliff, 2010). Σύμφωνα με τη μυθολογία, πρώτος βασιλιάς θεωρείται ο Ίναχος, γιος του Ωκεανού και της Τηθύος, ο οποίος ίδρυσε την πόλη μετά τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα και δίδαξε στους κατοίκους βασικές δεξιότητες, όπως την καλλιέργεια της γης και την επεξεργασία υλικών (Bintliff, 2010). Το αρχικό της όνομα ήταν Φορωνικό Άστυ, ενώ το σημερινό Άργος συνδέεται είτε με τον τρίτο βασιλιά της πόλης, Άργο, είτε με τη λέξη «άργος» που σημαίνει «λευκός».

Η πόλη γνώρισε ιδιαίτερη ακμή υπό βασιλείς όπως ο Ίναχος, ο Φορωνέας και ο Δαναός, ο οποίος εισήγαγε κοινωνικές καινοτομίες όπως η ναυσιπλοΐα και η υδροδότηση (Weber-Pallez, 2022). Το Άργος συμμετείχε στον Τρωικό Πόλεμο και αποτέλεσε σημαντικό πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο κατά τις γεωμετρικές και αρχαϊκές περιόδους (Bintliff, 2010). Κατά τη ρωμαϊκή και βυζαντινή περίοδο παρουσίασε φάσεις παρακμής, αλλά διατήρησε τη σημασία του, ιδιαίτερα υπό Βενετοκρατία και Οθωμανική κυριαρχία. Στα τέλη του 19ου και τον 20ό αιώνα, η πόλη αναβίωσε ως εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο, ενώ σήμερα προσπαθεί να συνδυάσει την προστασία της πολιτιστικής της κληρονομιάς με τον εκσυγχρονισμό, διατηρώντας παράλληλα τη μοναδική ταυτότητά της, παρά τη γειτνίασή της με το τουριστικά αναπτυσσόμενο Ναύπλιο (Weber-Pallez, 2022).

2.3 Περιβαλλοντικά Χαρακτηριστικά

Η πόλη του Άργους βρίσκεται σε πεδινή περιοχή με εύφορα εδάφη, κατάλληλα για γεωργική παραγωγή, γεγονός που ενισχύει την τοπική οικονομία μέσω της καλλιέργειας κυρίως εσπεριδοειδών και ελαιώνων. Το κλίμα της χαρακτηρίζεται από μεσογειακά χαρακτηριστικά, με ζεστά καλοκαίρια και ήπιους χειμώνες, δημιουργώντας ευνοϊκές συνθήκες τόσο για γεωργικές δραστηριότητες όσο και για τουριστική ανάπτυξη. Η πόλη διαθέτει μικρά ποτάμια, όπως ο Ίναχος, ο Ξεριάς και ο Ερασίνος, καθώς και περιορισμένους υγρότοπους, που συνεισφέρουν στην ποικιλία της τοπικής χλωρίδας και πανίδας. Η βλάστηση είναι κυρίως μεσογειακή, με ελαιώνες και εσπεριδοειδή, ενώ παρατηρείται παρουσία διαφόρων ειδών πουλιών και μικρών θηλαστικών. Οι πράσινοι χώροι περιορίζονται κυρίως σε πλατείες και μικρά πάρκα, ενώ η πόλη αντιμετωπίζει περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως κυκλοφοριακή πίεση, χαμηλή εφαρμογή ανακύκλωσης, ανεπαρκείς χώρους αναψυχής και δασοκάλυψης.

2.4 Οικονομικά Χαρακτηριστικά

Η τοπική οικονομία του Άργους βασίζεται κυρίως στον πρωτογενή τομέα, με έμφαση σε γεωργική παραγωγή και ιδιαίτερα στα εσπεριδοειδή, ενώ ο δευτερογενής τομέας

περιλαμβάνει μικρές μονάδες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων και βιοτεχνίες. Ο τριτογενής τομέας παρουσιάζει δυναμική ανάπτυξη, με έμφαση στο εμπόριο, τις υπηρεσίες και τον τουρισμό, καθώς η πόλη διατηρεί σημαντικό ρόλο ως περιφερειακό εμπορικό κέντρο. Ωστόσο, η οικονομική δραστηριότητα της περιοχής επηρεάζεται από ευρύτερες οικονομικές τάσεις και την εγγύτητα σημαντικότερων αστικών κέντρων όπως το Ναύπλιο, που προσελκύουν επιχειρηματική δραστηριότητα και επενδύσεις (European Tourism Organization, χ.χ.; INEMY, 2018).

2.5 Κοινωνικά Χαρακτηριστικά

Το Άργος έχει πληθυσμό 21.467 κατοίκους (ΕΛΣΤΑΤ, 2021), με κυρίαρχη ηλικιακή ομάδα μεταξύ 15 και 59 ετών, ενώ παρατηρείται σταδιακή μείωση του νεανικού πληθυσμού και ταυτόχρονη αύξηση του ποσοστού ηλικιωμένων άνω των 65 ετών. Το εκπαιδευτικό σύστημα της περιοχής περιλαμβάνει υποδομές από το δημοτικό έως το λύκειο, προσφέροντας ποικίλο μορφωτικό επίπεδο στους κατοίκους. Η παροχή βασικής υγειονομικής περίθαλψης πραγματοποιείται κυρίως μέσω του Γενικού Νοσοκομείου Άργους, ενώ η κοινωνική ζωή ενισχύεται από πλήθος πολιτιστικών και αθλητικών εκδηλώσεων, καθώς και από ενεργούς μορφωτικούς, αθλητικούς και πολιτιστικούς συλλόγους, που συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή. Παρά τα πλεονεκτήματα αυτά, η πόλη αντιμετωπίζει προβλήματα, όπως υψηλή ανεργία, περιορισμένες υποδομές για την υποστήριξη των ηλικιωμένων και μεταφορά σημαντικού μέρους δραστηριοτήτων σε γειτονικές πόλεις, γεγονός που επηρεάζει την τοπική οικονομική και κοινωνική δυναμική.

2.6 Πολιτιστικά Χαρακτηριστικά

Η πόλη του Άργους διαθέτει εξαιρετικά πλούσιους και πολυεπίπεδους πολιτισμικούς πόρους, οι οποίοι καλύπτουν ένα ευρύ ιστορικό φάσμα από την προϊστορική εποχή έως τους νεότερους χρόνους. Η μακράιωνη ιστορική της συνέχεια αποτυπώνεται τόσο στον αστικό ιστό όσο και στα πολυάριθμα μνημεία της και αρχαιολογικά σύνολα που διασώζονται στην περιοχή (Mee & Spawforth, 2001). Κεντρική θέση κατέχουν οι αρχαιολογικοί χώροι, όπως το Αρχαίο Θέατρο Άργους του 4ου αιώνα π.Χ. χωρητικότητας περίπου 20.000 θεατών (Υπουργείο Πολιτισμού, 2015) –ένα από τα σημαντικότερα της Ελλάδας–, το Ηραίο Άργους, (Mee & Spawforth, 2001), η Ρωμαϊκή Αγορά, τα ιερά στο λόφο της Ασπίδας και τα ρωμαϊκά υδραυλικά και λουτρικά έργα (Αδριάνειο Υδραγωγείο, Θέρμες). Παράλληλα, ο λόφος της Ασπίδας και η Δειράδα τεκμηριώνουν τη συνεχή κατοίκηση της περιοχής από τη Νεολιθική έως τη Μυκηναϊκή περίοδο. Ιδιαίτερη σημασία έχει το Κάστρο Λάρισα, το οποίο δεσπόζει στο δυτικό λόφο της πόλης και αποτυπώνει τη στρατηγική σημασία του Άργους από την αρχαιότητα έως τη βυζαντινή και ενετική περίοδο (Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας, χ.χ.). Στους νεότερους χρόνους, η πολιτισμική ταυτότητα της πόλης εμπλουτίζεται με σημαντικά θρησκευτικά και νεοκλασικά μνημεία όπως, ο Καθεδρικός Ναός Αγίου Πέτρου, η Μονή Παναγίας Κατακεκρυμμένης, οι Στρατώνες Καποδίστρια, η Δημοτική Νεοκλασική Αγορά και το Καποδιστριακό Σχολείο (Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού, 2008;2011;2025).

Τα μουσεία της πόλης, με κυριότερα το Αρχαιολογικό Μουσείο Άργους και το Βυζαντινό Μουσείο Αργολίδας, αποτελούν κομβικούς πυλώνες ανάδειξης και διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, συμβάλλοντας στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και την πολιτιστική εκπαίδευση, ενώ παράλληλα ενισχύουν τη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη μέσω του πολιτιστικού τουρισμού (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2025). Ταυτόχρονα, οι

τοπικοί πολιτιστικοί φορείς, μεταξύ άλλων ο Σύλλογος Αργείων «Ο Δαναός» και ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Τελέσιλλα», λειτουργούν συμπληρωματικά, προάγοντας την πολιτιστική δημιουργία και τη διαγενεακή μετάδοση της παράδοσης, ενδυναμώνοντας την κοινωνική συνοχή και τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της πόλης (Δήμος Άργους- Μυκηνών, χ.χ.).

2.7 Αστικό Περιβάλλον

*Εικ. 3 Η πόλη του Άργους από το Κάστρο της Λάρισας, 5 Σεπτεμβρίου 2020
Πηγή: George E. Koronaios, φωτογραφία (CC0)*

Η πόλη του Άργους παρουσιάζει σημαντικές προκλήσεις στον τομέα της πολεοδομικής οργάνωσης. Η έλλειψη πράσινων χώρων και υποδομών βιώσιμης κινητικότητας, σε συνδυασμό με την άναρχη δόμηση και το περιορισμένο οδικό δίκτυο, επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Επιπλέον, το έντονο κυκλοφοριακό πρόβλημα, η έλλειψη επαρκών χώρων στάθμευσης και η περιορισμένη ανάπτυξη δημόσιας συγκοινωνίας δυσχεραίνουν την καθημερινή μετακίνηση, ενώ η συνύπαρξη παλιών και σύγχρονων κτιρίων δημιουργεί προβλήματα αισθητικής συνοχής. Τα παραπάνω καταδεικνύουν την ανάγκη για ολοκληρωμένο πολεοδομικό σχεδιασμό που θα ενσωματώνει αρχές βιώσιμης ανάπτυξης και θα προάγει την αναβάθμιση της καθημερινότητας των κατοίκων, με στόχο τη διασφάλιση ενός λειτουργικού και ελκυστικού αστικού περιβάλλοντος (Beatley, 2016).

Η έλλειψη ενιαίας στρατηγικής για τη διαχείριση του αστικού χώρου περιορίζει τη δυνατότητα αξιοποίησης των πλεονεκτημάτων της πόλης, όπως η ιστορική ταυτότητα και η στρατηγική γεωγραφική θέση. Η ένταξη πράσινων ζωνών, η βελτίωση της προσβασιμότητας για άτομα με αναπηρία και η εφαρμογή καινοτόμων λύσεων βιώσιμης κινητικότητας αποτελούν απαραίτητα βήματα για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.

3.SWOT ANALYSIS ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ

Η ανάλυση S.W.O.T ενός αστικού περιβάλλοντος προσφέρει μια ολοκληρωμένη εικόνα των δυνατών και αδύνατων σημείων, των ευκαιριών και των απειλών που διαμορφώνουν το πλαίσιο για τη βιώσιμη ανάπτυξή του.

Στην περίπτωση της πόλης του Άργους, τα στοιχεία που επηρεάζουν την αναπτυξιακή του πορεία συνδέονται τόσο με εσωτερικές παραμέτρους, όπως η φυσιογνωμία και οι λειτουργίες της πόλης, όσο και με εξωτερικούς παράγοντες, όπως ο διαπεριφερειακός

ανταγωνισμός, κυρίως με το γειτονικό και τουριστικά ανεπτυγμένο Ναύπλιο. Οι παράγοντες αυτοί υπογραμμίζουν την ανάγκη υιοθέτησης στοχευμένων και δυναμικών διαρθρωτικών παρεμβάσεων για την αναβάθμιση και τη βιώσιμη ανασυγκρότησή του. Η μελέτη της πόλης εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο αξιολόγησης αστικών τοπίων βάσει των τεσσάρων πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης – περιβάλλον, κοινωνία, οικονομία και πολιτισμός – καθένας από τους οποίους συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση μιας ολιστικής στρατηγικής για την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της ταυτότητας του αστικού χώρου (Culture 21, UCLG, 2002–2004).

Εικ. 4.. SWOT Template.

Πηγή: QuestionPro, 2025.

Δυνατά Σημεία (Strengths)

- Το Άργος αποτελεί πόλη εξαιρετικής ιστορικής σημασίας και αναγνωρίζεται ως η αρχαιότερη συνεχώς κατοικημένη πόλη στην Ευρώπη.
- Παρουσιάζει εξαιρετικά μνημεία με μοναδικά χαρακτηριστικά, όπως το Αρχαίο Θέατρο του 4ου αιώνα π.Χ.
- Η έκταση της πόλης καλύπτει πλήθος αρχαιολογικών χώρων και μνημείων που αντιπροσωπεύουν διάφορες ιστορικές περιόδους (αρχαία, βυζαντινή, ύστερη) και ποικίλους τύπους χρήσης, όπως δημόσιος βίος, θρησκευτικά και οικιστικά συγκροτήματα.
- Λειτουργούν υπερσύγχρονα μουσεία, όπως το Αρχαιολογικό Μουσείο Άργους και το Βυζαντινό Μουσείο Αργολίδας.
- Διατηρούνται σημαντικά νεοκλασικά κτίρια, όπως η Δημοτική Νεοκλασική Αγορά («Καμάρες»), σε άριστη κατάσταση.
- Στην πόλη υπάρχουν πολλοί ναοί βυζαντινών και μεταβυζαντινών χρόνων, καθώς και ιστορικά μοναστήρια, όπως το μοναστήρι της Αγίας Μαρίνας δίπλα στην ακρόπολη (Κάστρο Λάρισα).
- Ανάλογη σημασία έχει η πλούσια λαογραφική παράδοση με αναβιώσεις εθίμων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και οι τόποι συνδεδεμένοι με την πλούσια μυθολογία του Άργους.
- Ο Δήμος Άργους-Μυκηνών διαθέτει οργανωμένες παραλίες κοντά στην πόλη (Τημένιο, Κιβέρι, Μύλοι).
- Η πόλη προσφέρει αθλητικές διοργανώσεις και εναλλακτικές μορφές δραστηριοτήτων, με έντονο ενδιαφέρον των κατοίκων για την πολιτιστική τους κληρονομιά.
- Εξαιρετική είναι η γεωγραφική θέση και η προσβασιμότητα: εγγύτητα με την Αθήνα και άλλες πόλεις της Πελοποννήσου, εύκολη οδική πρόσβαση μέσω Νέας και Παλαιάς Εθνικής Οδού και δυνατότητες μετακίνησης μέσω ΚΤΕΛ, ιδιωτικής χρήσης οχημάτων ή ταξί.

- Η πόλη διαθέτει εμπορικές και τουριστικές υποδομές, με ποικιλία καταστημάτων, χώρων εστίασης και αναψυχής.
- Σημαντική είναι η τοπική παραγωγή με εξαιρετικά προϊόντα, κυρίως εσπεριδοειδή και κηπευτικά.
- Λειτουργούν μορφωτικοί, αθλητικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι με ενεργή κοινωνική συμμετοχή.

Αδύνατα Σημεία (Weaknesses)

- Το οδικό δίκτυο εντός της πόλης παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις.
- Παρατηρείται ανεπάρκεια χώρων στάθμευσης.
- Η δόμηση είναι άναρχη και χωρίς ενιαίο σχεδιασμό.
- Ένα μικρό τμήμα των εμπορικών δραστηριοτήτων έχει μεταφερθεί σε γειτονικές πόλεις, κυρίως στο Ναύπλιο.
- Η πρόσβαση σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία είναι δυσχερής.
- Ορισμένοι αρχαιολογικοί χώροι και οι περιβάλλοντες χώροι τους βρίσκονται σε κατάσταση εγκατάλειψης.
- Η σύνδεση με τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς μεταξύ αστικών, ημιαστικών και ορεινών περιοχών είναι ανεπαρκής.
- Υπάρχει έλλειψη οργανωμένων μονοπατιών για περιπατητικό ή ποδηλατικό τουρισμό.
- Απουσιάζει η σταθερή και οργανωμένη προβολή της πόλης.
- Η απουσία ισχυρού τουριστικού brand name περιορίζει την αναγνωρισιμότητα της πόλης.
- Η μη αυτόνομη τουριστική ανάπτυξη λόγω της γειτνίασης με τουριστικά προβεβλημένους προορισμούς
- Μειωμένες οι στοχευμένες μελέτες ανάπτυξης για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της περιοχής.
- Παρατηρείται ανισοκατανομή πόρων και υποδομών μεταξύ του κέντρου και της περιφέρειας της πόλης.
- Υπάρχει έλλειψη συντονισμένων κινήσεων και συνεργασιών μεταξύ των αρμόδιων φορέων.
- Η κοινωνική ευαισθητοποίηση σχετικά με την προστασία και αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος είναι περιορισμένη.
- Οι επιχειρηματίες της πόλης έχουν ανεπαρκή ενημέρωση για τη σύνδεση των επιχειρήσεων με τον πολιτιστικό τουρισμό.

Ευκαιρίες (Opportunities)

- Η ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου της πόλης μπορεί να ενισχύσει τον πολιτιστικό τουρισμό, να προσελκύσει επισκέπτες και να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.
- Η χρηματοδότηση από ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα παρέχει πόρους για έργα βιώσιμης ανάπτυξης.
- Η χάραξη πολιτιστικών διαδρομών λειτουργεί ως αποτελεσματικό εργαλείο διαχείρισης, αυξάνει την επισκεψιμότητα, ενισχύει την ανταγωνιστικότητα της πόλης και συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξή της (Μητούλα & Καλδής, 2018).
- Η σύνδεση με γειτονικές πολιτιστικές διαδρομές, όπως η Πολιτιστική Διαδρομή Πελοποννήσου-MOPEAS και η διαδρομή αρχαιολογικών χώρων της Αργολίδας, ενισχύει τις αναπτυξιακές προοπτικές.

- Η ενίσχυση δεξιοτήτων και επαγγελματιών στον τομέα του τουρισμού μπορεί να συμβάλει στην οικονομική ενδυνάμωση της πόλης.
- Η διοργάνωση πολιτιστικών και αθλητικών εκδηλώσεων, εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ξεναγήσεων, καθώς και η ενεργός συμμετοχή σχολείων και συλλόγων, προάγει την κοινωνική ευαισθητοποίηση και ενθαρρύνει την προώθηση ενός βιώσιμου μοντέλου ανάπτυξης.
- Η σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα ενισχύει την προοπτική ανάπτυξης του αστικού θεματικού τουρισμού.
- Η συνεργασία του Δήμου με τουριστικά ανταγωνιστικές περιοχές, όπως το Ναύπλιο, στον τομέα του πολιτισμού και του τουρισμού, καθώς και με περιφερειακά Πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα μπορεί να προάγει καινοτόμες ιδέες και βιώσιμες πρακτικές για την πόλη.
- Η ανάπτυξη ψηφιακών δράσεων και τεχνολογιών “έξυπνης πόλης” αναβαθμίζει λειτουργικά και ποιοτικά την καθημερινότητα των πολιτών.

Απειλές (Threats)

- Οι ακραίες καιρικές συνθήκες, ιδίως οι υψηλές θερμοκρασίες, ενδέχεται να επηρεάσουν αρνητικά τη γεωργία και τον τουρισμό.
- Οι συνέπειες της συνεχιζόμενης οικονομικής ύφεσης περιορίζουν τις επενδύσεις και τις αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.
- Ο ανταγωνισμός από άλλες περιοχές με αναπτυγμένο θεματικό τουρισμό και υποδομές (π.χ. Ναύπλιο, Τρίπολη, Κορινθία, Αρκαδία, Μεσσηνία) ενδέχεται να μειώσει την επισκεψιμότητα και τις συνεργατικές δυνατότητες.
- Οι καθυστερήσεις στην υλοποίηση έργων υποδομής, όπως:
 - ✚ αναβάθμιση δικτύου ύδρευσης,
 - ✚ συντήρηση αποχετευτικών και αντιπλημμυρικών συστημάτων,
 - ✚ βελτίωση οδικού δικτύου,
 - ✚ διαμόρφωση χώρων στάθμευσης και ποδηλατοδρόμων,
 - ✚ δημιουργία και συντήρηση πάρκων και χώρων πρασίνου,
 - ✚ εγκατάσταση κάδων ανακύκλωσης,
 - ✚ αναβάθμιση υποδομών υγείας, πολιτιστικών και αθλητικών εγκαταστάσεων,
 - ✚ εγκατάσταση σύγχρονου δημοτικού φωτισμού

μπορούν να προκαλέσουν πρόσθετο κόστος, να εμποδίσουν την ανάπτυξη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και να επηρεάσουν αρνητικά την ποιότητα ζωής των κατοίκων.

4.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1 Προτάσεις Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, προτείνονται οι εξής δράσεις για την προώθηση της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης της πόλης του Άργους:

Αστική Αναζωογόνηση και Υποδομές

- Δημιουργία νέων και αναβάθμιση υπαρχόντων **πράσινων χώρων**, πάρκων και πλατειών, με φύτευση φυτών για την ενίσχυση της βιοποικιλότητας.
- Αναβάθμιση **πεζοδρομίων, πλατειών με συστήματα φωτισμού** με ενεργειακά αποδοτικά LED, ώστε να ενισχυθεί η ασφάλεια και η αισθητική της πόλης.

- **Συστηματική συντήρηση και εκσυγχρονισμός αποχετευτικών δικτύων για μείωση των πλημμυρικών φαινομένων και υδροδοτικών δικτύων για εξοικονόμηση νερού.**
- Βελτίωση της **προσβασιμότητας σε άτομα με αναπηρία**, ηλικιωμένους και παιδιά ενισχύοντας τη λειτουργικότητα και την ασφάλεια της πόλης.

Βιώσιμη Κινητικότητα

- Κατασκευή ποδηλατοδρόμων και πεζόδρομων σε όλο το ιστορικό κέντρο και τις γειτονιές της πόλης.
- Ενίσχυση της δημόσιας συγκοινωνίας με συχνότερα δρομολόγια και ηλεκτροκίνητα ή υβριδικά οχήματα, μειώνοντας το περιβαλλοντικό αποτύπωμα.
- Δημιουργία οργανωμένων χώρων στάθμευσης στις εισόδους της πόλης, σε συνδυασμό με κίνητρα για χρήση ηλεκτρικών οχημάτων.

Τουρισμός και Πολιτισμός

- Ανάδειξη πολιτιστικού και αρχαιολογικού πλούτου, μέσω θεματικών διαδρομών και πολιτιστικών μονοπατιών που συνδέουν μνημεία, μουσεία και παραδοσιακές γειτονιές.
- Προώθηση αγροτουρισμού και τοπικών προϊόντων, με συνεργασίες με συνεταιρισμούς και μικρές επιχειρήσεις.
- Ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών και εικονικών περιηγήσεων (VR/AR) για την προβολή των μνημείων, των πολιτιστικών εκδηλώσεων και των παραδοσιακών εκθεσιακών χώρων.
- Διοργάνωση ετήσιων πολιτιστικών φεστιβάλ και θεματικών αγορών, με στόχο την αύξηση της επισκεψιμότητας και την ενίσχυση της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας.

Τοπική Οικονομία και Επιχειρηματικότητα

- Ανάπτυξη ισχυρού brand name για την αναγνωρισιμότητα της πόλης.
- Προώθηση των τοπικών προϊόντων (αγροτικά, βιολογικά, χειροποίητα κ.α.) με έμφαση στην ποιότητα ζωής και τον πολιτισμό ενισχύοντας την επιχειρηματική δραστηριότητα.
- Παροχή οικονομικών κινήτρων και φορολογικών ελαφρύνσεων για νέες επιχειρήσεις, start-ups και κοινωνικές επιχειρήσεις.
- Εκπαίδευση και κατάρτιση νέων επιχειρηματιών σε θέματα ψηφιακού μάρκετινγκ, βιώσιμης παραγωγής και ανάπτυξης.
- Ενίσχυση της τοπικής αγοράς με στόχο τη δημιουργία ποιοτικών θέσεων εργασίας και τη μείωση της φυγής νέων σε άλλα αστικά κέντρα.

Ψηφιακές και Κοινωνικές Δράσεις

- Εφαρμογή ψηφιακών λύσεων «έξυπνης πόλης» για τη διαχείριση ενέργειας, κυκλοφορίας, απορριμμάτων και δημόσιων υπηρεσιών.
- Προώθηση ψηφιακών υπηρεσιών, για απλή και γρήγορη πρόσβαση των πολιτών.
- Ενίσχυση των κοινωνικών υπηρεσιών με τη συμμετοχή των πολιτών σε πολιτιστικές, αθλητικές και εκπαιδευτικές δράσεις
- Ανάπτυξη προγραμμάτων ενεργού συμμετοχής πολιτών στη λήψη αποφάσεων για την πόλη, μέσω ψηφιακών πλατφορμών διαβούλευσης.

Συνεργασίες και Περιφερειακή Ανάπτυξη

- Δημιουργία δικτύου συνεργασίας με γειτονικές πόλεις, όπως το Ναύπλιο, για κοινές δράσεις στον τομέα του τουρισμού, του πολιτισμού, της υγείας και της επιχειρηματικότητας.
- Προώθηση συνεργειών με πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα και οργανώσεις, για προγράμματα καινοτομίας, βιώσιμης ανάπτυξης και ψηφιακού μετασχηματισμού.
- Σχεδιασμός κοινών περιφερειακών προγραμμάτων προβολής και εκδηλώσεων, ώστε να ενισχυθεί η οικονομική, τουριστική και πολιτιστική δραστηριότητα σε περιφερειακό επίπεδο.

Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση και Εκπαίδευση

- Ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε σχολεία για ανακύκλωση, εξοικονόμηση ενέργειας και προστασία φυσικών πόρων.
- Δημιουργία προγραμμάτων εθελοντισμού για καθαρισμό δημόσιων χώρων, δενδροφυτεύσεις και προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ενίσχυση δράσεων οικολογικού τουρισμού και βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων.

4.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η βιώσιμη ανάπτυξη του Άργους προϋποθέτει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που ενσωματώνει τους πυλώνες του περιβάλλοντος, της οικονομίας, της κοινωνίας και του πολιτισμού. Η ενεργός συμμετοχή της τοπικής κοινότητας και η υποστήριξη των φορέων της πόλης είναι κρίσιμη για την εφαρμογή στρατηγικών που θα αναδείξουν τα πλεονεκτήματα του Άργους. Με την αξιοποίηση σύγχρονων τεχνολογιών «έξυπνης πόλης» και τη διαχείριση ενέργειας, κυκλοφορίας, απορριμμάτων και δημόσιων υπηρεσιών, η πόλη μπορεί να γίνει λειτουργικότερη, πιο αποτελεσματική και ελκυστική για κατοίκους και επισκέπτες.

Η S.W.O.T ανάλυση καταδεικνύει σαφώς ότι, παρά τις υφιστάμενες προκλήσεις, οι προοπτικές για βιώσιμη ανάπτυξη του Άργους είναι σημαντικές, εφόσον υιοθετηθεί ένα στρατηγικό, συμμετοχικό και συντονισμένο σχέδιο δράσης, με μακροπρόθεσμο όραμα. Λόγω της γειτνίασής του με τουριστικά προβλεπόμενους προορισμούς, όπως το Ναύπλιο, η αυτόνομη τουριστική του ανάπτυξη επισκιάζεται, καθιστώντας αναγκαία τη συνεργασία με τους γειτονικούς προορισμούς για την ενίσχυση της αναγνωρισιμότητας και της συνολικής ανάπτυξής του.

Μέσω της εφαρμογής αυτού του πλαισίου, το Άργος μπορεί να εξελιχθεί σε βιώσιμη, ανθεκτική και ανταγωνιστική πόλη, προωθώντας τις συνέργειες, τον πολιτιστικό τουρισμό, την κοινωνική συνοχή και την οικονομική ανάπτυξη, καθιστώντας το μια πόλη προσανατολισμένη στο μέλλον.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αντζουλάτου-Ρετσίλα, Ε. (1986). *Λαογραφικά μουσεία και παιδεία*. Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.
- Αυγερινού-Κολώνια, Σ. (2009). *Πολιτιστικές διαδρομές: Μια πρόταση για τη μελέτη και την ανάδειξη της πολύπλευρης πολιτιστικής πραγματικότητας*. Στον Τιμητικό τόμο για τον καθηγητή Διονύση Ζήβα. Αθήνα: ΕΜΠ.
- Balitsari, A. (2019). The House of Pithoi: An early Middle Helladic (MH) household in the South Quarter of Argos (Argolid, Peloponnese). *BCH*, 143, 455–543. <https://doi.org/10.4000/bch.912>
- Beatley, T. (2016). *Handbook of biophilic city planning & design*. Island Press.

- Bintliff, J. (2010). Chapter Seven: The Annales, Events, and the Fate of Cities. In D. Birkeland, J., Burton, E., & Parra Siivonen, M. (2019). *Cultural sustainability and the nature culture interface: Livelihoods, policies and methodologies*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315625294>
- Culture 21 (UCLG). (2002–2004). *Agenda 21 for culture: Culture 21*. United Cities and Local Governments.
- Mee, C., & Spawforth, A. (2001). *Greece: An Oxford archaeological guide*. Oxford University Press.
- Μητούλα, Ρ. (2006). *Βιώσιμη Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και Ανασυγκρότηση του Ελληνικού Αστικού Περιβάλλοντος*. Αθήνα: Σταμούλη Α.Ε.
- Μητούλα, Ρ. (2023). *Βιώσιμη οικονομική περιφερειακή ανάπτυξη*. Κάλλιπος. <https://doi.org/10.57713/kallipos-264>
- Μητούλα, Ρ., & Καλδής, Π. (2018). *City branding και βιώσιμη ανάπτυξη: Η περίπτωση των πολιτιστικών διαδρομών*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- UN-Habitat. (2016). *World Cities Report 2016: Urbanization and Development – Emerging Futures*. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme. <https://doi.org/10.18356/d201a997en>
- UN-Habitat. (2020). *World cities report 2020: The value of sustainable urbanization*. United Nations Human Settlements Programme. <https://unhabitat.org>
- United Nations. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future*. Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2025 από <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2025 από <https://sdgs.un.org/goals>
- United Nations. (2016). *New Urban Agenda. Outcome document of the United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development (Habitat III)*. United Nations. Ανακτήθηκε 11 Μαΐου 2025 από <https://www.un.org/en/conferences/habitat/quito2016>
- Weber-Pallez, C. (2022). Review of Argos and Its Archaeological Heritage in the Modern Era. *The Classical Review*, 73(1), 197–199. <https://doi.org/10.1017/S0009840X22001895>
- World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our common future*. Oxford University Press. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2025 από <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- European Commission. (2019). *The future of cities: Opportunities, challenges and the way forward*. Publications Office of the European Union. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2025 από <https://op.europa.eu/>
- INEMY – INEMY. (2018). *Μελέτη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Περιφερειακή Ενότητα Αργολίδας*.

Διαδικτυακές Πηγές

- Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού. (2008, 10 Νοεμβρίου). *Η Δημοτική Νεοκλασική Αγορά ή "Καμάρες" στο Άργος*. Ανακτήθηκε 23 Μαρτίου 2025 από <https://argolikivivliothiki.gr/2008/11/10/δημοτικη-νεοκλασικη-αγορα/>
- Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού. (2011, 16 Νοεμβρίου). *Δημοτική Νεοκλασική Αγορά Άργους*. Ανακτήθηκε 23 Μαρτίου 2025 από <https://argolikivivliothiki.gr/2011/11/16/δημοτικη-νεοκλασικη-αγορα/>
- Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού. (2025). *Περιγραφή λόφου Ασπίδας*. Ανακτήθηκε 23 Μαρτίου 2025 από <https://argolikivivliothiki.gr>

- Britannica. (2023). *Argos*. Retrieved January 31, 2026, from <https://www.britannica.com/place/Argos>
- Δήμος Άργους Μυκηνών. (2024). *Ιστορία και οικονομία της Αργολίδας*. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2025 από <https://argos.gov.gr/dimos/istoria/argolida/>
- Δήμος Άργους Μυκηνών. (χ.χ.). *Πολιτιστικοί σύλλογοι: Σύλλογος Αργείων «Ο Δαναός» & Πολιτιστικός Σύλλογος Άργους «Τελέσιλλα»*. Ανακτήθηκε 23 Μαρτίου 2025 από <https://argos.gov.gr/politismos/sylogoi/>
- Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας. (χ.χ.). *Κάστρο Λάρισας, Άργος*. Ανακτήθηκε 23 Μαρτίου 2025 από <https://www.argolisculture.gr/el/lista-mnimeion/kastro-larisas-argos/>
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ). (2021). *Απογραφή Πληθυσμού Κατοικιών 2021*. <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SFA20/>
- European Tourism Organization. (έτος). *Argos, Peloponnese – Economy*. Ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2025 από <https://europeantourismorganization.eu/>
- Υπουργείο Πολιτισμού. (2015, 21 Φεβρουαρίου). *Αρχαίο Θέατρο Άργους*. Odysseus. https://web.archive.org/web/20150221205533/http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=733
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (2025). *Αρχαιολογικό Μουσείο Άργους*. Ανακτήθηκε 23 Μαρτίου 2025 από http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3407
- Wikipedia contributors. (n.d.). *Argos, Peloponnese*. In *Wikipedia*. Retrieved January 31, 2026, from https://en.wikipedia.org/wiki/Argos%2C_Peloponnese

Διαδικτυακές Πηγές Οπτικοποιημένων Δεδομένων

- JG Εκδόσεις. (n.d.). *Γενικοί χάρτες Ελλάδας*. Γεωφυσική θέση της πόλης του Άργους στον ελλαδικό χώρο. Ανακτήθηκε 8 Μαρτίου 2025, από <https://www.j-g.gr/general-maps/> (Εικ.2)
- Koronaïos, G. E. (2020). *Η πόλη του Άργους από το Κάστρο της Λάρισας [Φωτογραφία]*. Wikimedia Commons. Ανακτήθηκε 31 Ιανουαρίου 2026 από https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_city_of_Argos_from_the_Castle_of_Larissa_on_September_5,_2020.jpg (Εικ.3)
- QuestionPro. (n.d.). *A SWOT analysis template for the overwhelmed marketer*. Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2025, από <https://www.questionpro.com/blog/a-swot-analysis-template-for-the-overwhelmed-marketer/> (Εικ.4)
- Wikipedia. (2025). *Άργος*. Ανακτήθηκε 18 Μαρτίου 2025 από <https://el.wikipedia.org/wiki/Άργος> (Εικ.1)

ΤΟΠΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΝΕΙΡΑ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Μωραΐτης Κωνσταντίνος

*Ομότιμος Καθηγητής, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο -Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα
mor@arsisarc.gr*

Περίληψη

Κάποιες κατευθύνσεις κριτικής ιστορικής προσέγγισης επιμένουν στη σύνδεση των νεοκλασικών αρχιτεκτονικών παραδειγμάτων με κατευθύνσεις αυταρχικές, με την αποικιοκρατική ανάπτυξη των δυτικών κρατών ή με τη δουλοκτητική ταυτότητα των νότιων αμερικανικών πολιτειών. Αλλά αυτά τα πραγματικά παραδείγματα, αισθάνομαι την ανάγκη να τα αντιπαραβάλω με μια σειρά άλλων που αποδεικνύουν πως η πολιτική 'ύλη' των νεότερων, μετά την Αναγέννηση, 'ονείρων' πολιτικής ελευθερίας και ευδαιμονίας συγκροτήθηκε με βάση την αναφορά στο αρχαίο ελληνικό πολιτικό και πολιτιστικό παράδειγμα και, επόμενα, με βάση την αναφορά στο πραγματικό ή υποθετικό και φαντασιακό ελληνικό τοπίο.

Στην Αρκαδία ο Faust θα αναζητήσει την πολυπόθητη ένωση με την οπτασία της Ωραιάς Ελένης ελπίζοντας στην ταυτόχρονη ελευθερία, πολιτική ελευθερία και τη σωματική ευδαιμονία. Στα νησιά της Ελλάδας ο Βύρωνας θα αναγνωρίσει τη μνήμη των θαλάσσιων αγώνων απέναντι στην απολυταρχία και, ταυτόχρονα, την ποιητική ανάδυση, την μνήμη της Σαφούς που εκεί ερωτεύθηκε και τις αγάπες της τραγούδησε. Αν απολυταρχικές προσεγγίσεις προσπάθησαν να υποκλέψουν την αίγλη του κλασικισμού, μπορούμε με έμφαση να αναφερθούμε στην αντίθεση προσέγγιση του ελληνικού χώρου, του ελληνικού τοπίου, ως υλική παρακαταθήκη των άυλων υποσχέσεων πολύμορφης ελευθερίας. Παρακαταθήκη που αιτιολογεί την αναφορά σε αυτό όχι μόνο διανοητών και πολιτικών αγωνιστών από δυτικές χώρες, αλλά επίσης και εκτός της Δύσης υποστηρικτών της ανεξαρτησίας των λαών και της απαίτησης ισοπολιτείας.

Ας επιστρέψουμε λοιπόν στα Ηλύσια Πεδία των ευγενών ψυχών των πολιτιστικών και πολιτικών οραμάτων, επεξηγώντας πως η υποκλοπή και παρερμηνεία των αναφορών στο κλασικισμό δε μπορούν να θεωρούνται ως βασικά δομικά, πολιτιστικά και πολιτικά χαρακτηριστικά στοιχεία της ταυτότητάς του. Ας επιστρέψουμε επιπλέον στους πραγματικούς τόπους των ανάλογων αναφορών στη χώρα μας, απαιτώντας πέρα από την υλική στα πολιτιστικά και πολιτικά τοπία περιήγηση, την επιστροφή στις άυλες, κριτικές και διδακτικές υποδείξεις.

Λέξεις Κλειδιά: Πολιτιστικά τοπία, τοπία πολιτικού ενδιαφέροντος, κλασικό πολιτιστικό και πολιτικό παράδειγμα, υποσχέσεις πολιτικής ελευθερίας, υποσχέσεις σωματικής ευδαιμονίας.

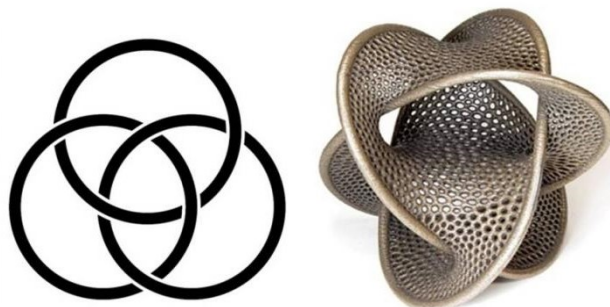
Άυλες φαντασιακές προσεγγίσεις και η προβολή τους στην πραγματικότητα

«Είμαστε απ' την ύλη που 'ναι φτιαγμένα τα όνειρα», σχολιάζει ο William Shakespeare στο έργο του *Η Τρικυμία*.

*«Τα γλέντια μας τελείωσαν τώρα. / Τούτοι που έπαιζαν, / καθώς σου προείπα, όλοι ήταν πνεύματα και λιώσανε, / γίνανε αέρας, αέρας διάφανος· και σαν / το αθέμελο οικοδόμημα στο θέαμα τούτο, / πύργοι νεφελοσκέπαστοι, τρανά παλάτια. / καμαρωτοί ναοί, κι αυτή η μεγάλη σφαίρα, / ναι, κι όλα οσα 'χει επάνω της, θα διαλυθούν, / θ' αφανιστούν σαν τούτο τ' άυλο θέαμα κι ούτε / πίσω άχνα δε θ' αφήσουν· **είμαστε απ' την ύλη / που 'ναι φτιαγμένα τα όνειρα· και τη ζωούλα μας / την περιβάλλει ολόγυρα ύπνος.**»¹*

¹ Από την *Τρικυμία* του William Shakespeare, Πράξη Δ, Σκηνή 1:148. Στην αγγλική αρχική διατύπωση, “We are such stuff as dreams are made on / and our little life is rounded with a sleep”.

Θα υποθέσετε, δικαιολογημένα, πως ο μεγάλος Άγγλος θεατρικός συγγραφέας προσφέρει, στο κείμενό του, μια ακόμη ποιητική επινόηση. Μπορείτε όμως να εντοπίσετε, επίσης, έναν συνταρακτικό θεωρητικό ‘προδρομισμό’, μια πρόδρομη προσέγγιση, πρόβλεψη βασικών θέσεων της αφετηριακής φρουδικής και της νεότερης λακανικής ψυχαναλυτικής θεωρίας: των αρχικών θεωρήσεων του Sigmund Freud και του επιγόνου του Jacques Lacan. Του Lacan που μας περιγράφει το σύμπλεγμα του Nœud Borroméen, του Βορρόμειου Κόμβου (Evans, 2005: σσ. 162-164). Της συνεχούς δηλαδή, αδιάλειπτης εμπλοκής του πρώτου κύκλου [Εικ.1], του φαντασιακού, της ‘ύλης των ονείρων’ του Shakespeare, της επιθυμίας μας για παρέμβαση στην πραγματικότητα, με άλλους δύο κύκλους. Με το πραγματικό, την πραγματικότητα που επιθυμούμε να προσδιορίσουμε, στην οποία επιθυμούμε να παρέμβουμε και με το συμβολικό, με το δομικό σύστημα οργάνωσης, έκφρασης της παρέμβασης μας αυτής.

Εικ. 1: Το σύμπλεγμα του Nœud Borroméen, του Βορρόμειου Κόμβου, της διαρκούς δηλαδή, αδιάλειπτης συσχέτισης ανάμεσα:

1^ο - στην πραγματικότητα,

2^ο - στις φαντασιακές μας επιθυμίες, προθέσεις για παρέμβαση στην πραγματικότητα αυτή και

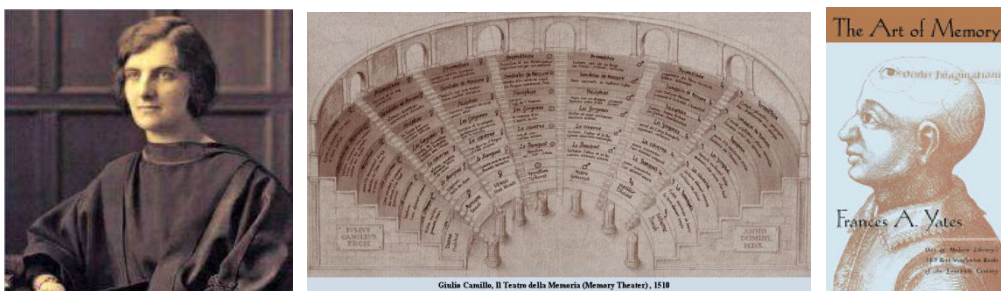
3^ο - στο ‘συμβολικό’, το δομικό σύστημα οργάνωσης και έκφρασης αυτής της παρέμβασης.

Αναφερόμαστε με τους συσχετισμούς αυτούς στις φαντασιακές μας προσεγγίσεις, ατομικές και πολύ ουσιαστικότερα, συλλογικές που απαιτούν, αυτές οι φαντασιακές προσεγγίσεις να προβληθούν στην πραγματικότητα, να ‘εκφραστούν’ στην πραγματικότητα. Συνδέονται, συχνότατα, οι προσεγγίσεις αυτές με την ανάκληση της μνήμης, με το μνημονικό υπόβαθρο από το οποίο η συγκρότηση, η παρούσα συγκρότηση των σχέσεων μας με την πραγματικότητα ισχυρίζεται ότι προέρχεται. Είναι λοιπόν η επίκληση της μνήμης, ατομική ή συλλογική, κεντρική για την συγκρότηση της σχέσης με τις παρούσες συνθήκες ζωής μας. Με τις παρούσες συνθήκες ζωής μας οι οποίες βέβαια διαρκώς αναπροσαρμόζουν την επίκληση της, την παρούσα έκφραση, την παρούσα εκδοχή της. Διαρκώς αναπροσαρμόζουν τη μνήμη μας, έστω και αν ισχυρίζονται πως τη διατηρούν αναλλοίωτη. Η επίκληση τη προσωπική μας μνήμης, της προσωπικής μας ‘ιστορίας’ ή της συλλογικής μνήμης, αυτής στην οποία κύρια αποδίδουμε τον χαρακτηρισμό ‘ιστορία’, άμοιρη δεν είναι από την επιρροή που οι παρούσες συνθήκες της ασκούν. Οι ‘διανοίξεις’ της μνήμης, οι δρόμοι της επιστροφής της, οι οδοί στις οποίες το παρόν της επιτρέπει να κινηθεί, μεταβάλλουν την έξοδο της μνήμης στην πραγματικότητα. Επιμένουν εντούτοις να πιστοποιήσουν την υποτιθέμενη εγκυρότητά της συσχετίζοντας την με την υλική παρουσία, με την αναφορά στους τόπους του πολιτισμού ειδικότερα, με τα πολιτισμικά δηλαδή τοπία.

Τα παραδείγματα που θα ακολουθήσουν, στρέφονται ιδιαίτερα στις συνάψεις της νεότερης ευρωπαϊκής και δυτικής σκέψης και έκφρασης, του νεότερου ευρωπαϊκού και δυτικού πολιτισμού με την αρχαία ελληνική

αναφορά, με ότι η Δύση κατά καιρούς αναγνώρισε ως αρχαία ελληνική αναφορά. Επίσης με τη συνακόλουθη σχέση με ότι η Δύση, αναγνώρισε, ορθότερα φαντάστηκε, ως ‘ελληνικό’ τοπίο. Αλλά γιατί αναζητούμε τη συσχέτισή των πολιτισμικών και πολιτικών μνημονικών αναφορών, του Δυτικού ιδιαίτερα πολιτισμού, με το τοπίο, το ελληνικό φαντασιακό ή το ελληνικό πραγματικό-φαντασιακό τοπίο; Επιπλέον, είναι άκριτα αποδεκτή αυτή η αναφορά μνημονικής επιστροφής;

Η τέχνη της μνήμης και τα τοπία της μνήμης

Εικ. 2: Η Frances Yates (αριστερά), στο βιβλίο της *Η Τέχνη της Μνήμης – The Art of Memory* (δεξιά), επιμένει πως η ‘μνημοτεχνική’, οι τεχνικές απομνημόνευσης, χρησιμοποιούσε σε παλιότερες εποχές την αντιστοίχιση των προς απομνημόνευση αναφορών με διαμορφώσεις του τόπου. Για παράδειγμα για συσχετίσεις με τα στοιχεία μιας αρχιτεκτονικής κατασκευής, όπως τις κερκίδες ενός αμφιθεάτρου (κέντρο).

Ας θυμηθούμε το πολύ ενδιαφέρον κείμενο της Frances Yates για την *Τέχνη της Μνήμης – The Art of Memory* (Yates, 1996). Η συγγραφέας επιμένει στη χωρική προβολή των μνημονικών μας αναφορών [Εικ. 2], ως σημαντική προσέγγιση της ‘μνημοτεχνικής’, των τεχνικών δηλαδή απομνημόνευσης. Επιμένει δηλαδή στην άποψη πως στην προσπάθεια να αποδώσουμε υλική αναφορά στην άυλη αρχική συνθήκη των μνημονικών μας προθέσεων, ο τόπος αποτελεί σημαντικό υπόβαθρο εποπτείας. Σημαντικό υπόβαθρο εποπτείας στην προσπάθεια να χαράξουμε από πριν τους δρόμους της μνήμης, να είμαστε από πριν βέβαιοι για τους δρόμους αυτούς, για τις διανοίξεις της μνήμης, ας θυμηθούμε τον Jack Derrida¹ και τον όρο ‘frayage – διάνοιξη’. Ας θυμηθούμε την υπόδειξή του, σύμφωνα με την οποία η μνήμη και η διαχείρισή της αποτελούν τη βάση του ψυχισμού ή, ας συμπληρώσουμε εμείς, το σημαντικό πεδίο στήριξης της συλλογικής πολιτισμικής και πολιτικής κοινωνικής συνείδησης ή της ιδεολογικής πλασματικής της παραποίησης. Ιδεολογικής πλασματικής παραποίησης, τι εννοούμε; Ας το επαναλάβουμε, οι μνημονικές μας επιστροφές παρά τις συνηθισμένες δηλώσεις μας για την μακροήμερευση και την αυθεντικότητά τους, δεν παραμένουν αναλλοίωτες. Αναπροσαρμόζονται με βάση τις μεταβολές του ιστορικού, πολιτισμικού και πολιτικού περιβάλλοντος, με βάση τις μεταβολές επίσης των εκφραστικών συνηθειών².

¹ Ο Derrida εισάγει τον όρο ‘frayage - διάνοιξη’ στο κείμενό του «», από το βιβλίο του *L'Écriture et la Différence, Η Γραφή και η Διαφορά* (Derrida, 1969: σσ. 296-305 και 2003: σσ. 300-311).

² Πρβλ. την προσέγγιση του Michel Foucault, *L'Archéologie du Savoir, Η Αρχαιολογία της Γνώσης* (Foucault, 1987, σ. 91). «Τέλος το αποφαντικό πεδίο περιλαμβάνει εκείνο που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε τομέα της μνήμης (πρόκειται για αποφάνσεις που... δεν καθαρίζουν ούτε ένα σώμα αληθειών ούτε έναν τομέα εγκυρότητας, απέναντι στις οποίες όμως συνάπτονται σχέσεις συγγένειας γένεσης, μετασηματισμού, αλληλουχίας και ασυνέχειας ιστορικής.)» Αλλά ανάλογη βέβαια, σχετικιστικής αναφοράς ως προς το πραγματικό, είναι και η ερμηνεία του τριπλού πλέγματος του Βορρόμειου Κόμβου.

Εντούτοις παρά ή ίσως εξαιτίας αυτών των αλλοιώσεων, η μνημονικές αναφορές εξακολουθούν να επιζητούν την υποστήριξη των τόπων. Ακόμη ειδικότερα, η εμμονή στα παραδείγματα των αρχαίων ελληνικών αναφορών, παραμένει ενεργή παρά τις προφανείς, κατά καιρούς, μεταβολές της. Ο Ισπανός ελληνιστής Pedro Olalla επιμένει να συγγράψει, πρόσφατα, το βιβλίο του για την *Ευδαιμόνα Αρκαδία* (Olalla, 2005).

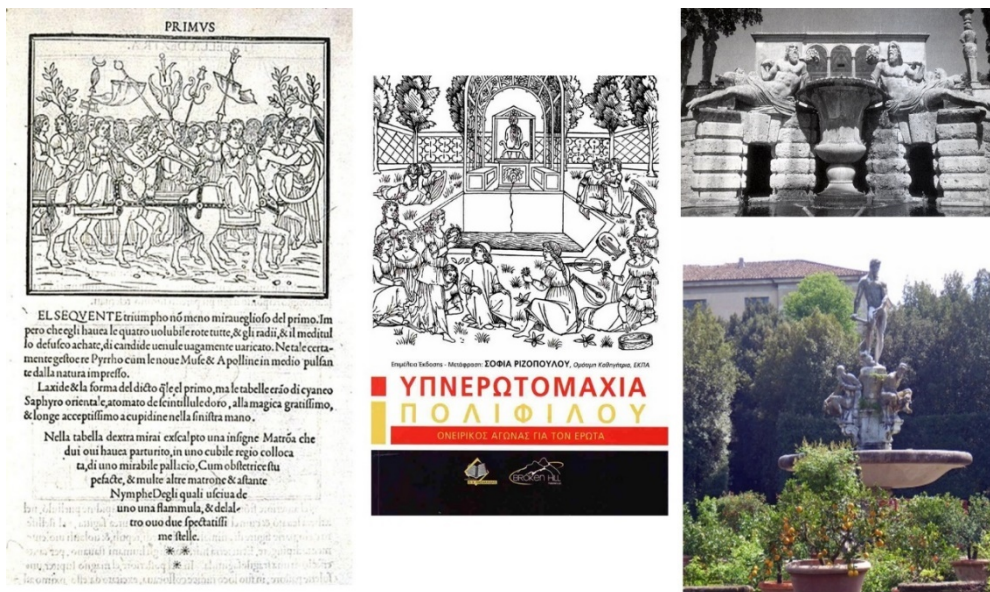
Γίνεται φανερό πως προσεγγίζουμε ένα εννοιακό πλέγμα που τα τελευταία χρόνια έχει με έμφαση περιγραφεί με τους όρους ‘intangible’, εν προκειμένω ‘intangible cultural heritage’ ή αλλοιώνοντας ελαφρά τον χαρακτηρισμό ‘intangible cultural references’. Ειδικότερα, στην παρουσίασή μας, προσεγγίζουμε τις άυλες αναφορές στο υποθετικό ελληνικό παρελθόν και στο τοπιακό του πεδίο αναφοράς.

Τόποι φανταστικοί, όνειρα ελευθερίας και εντέλει τόποι πραγματικοί

Συνδέουν κάποιες φορές τα νεοκλασικά αρχιτεκτονικά παραδείγματα με ακραίες αυταρχικές κατευθύνσεις, με αυταρχικές πολιτικές κατευθύνσεις, την αποικιοκρατική ανάπτυξη των δυτικών κρατών, με την προβολή ακόμη και αυτής της δουλοκτητικής ταυτότητας των νότιων αμερικανικών πολιτειών. Αλλά αυτά τα πραγματικά παραδείγματα αισθάνομαι την ανάγκη να τα αντιπαραβάλω με μια σειρά άλλων που αποδεικνύουν πως η πολιτική ‘ύλη’ των νεότερων, μετά την Αναγέννηση, ‘ονείρων’ πολιτικής ελευθερίας και ευδαιμονίας συγκροτήθηκε με βάση την αναφορά στο αρχαίο ελληνικό πολιτικό και πολιτιστικό παράδειγμα και, επόμενα, με βάση την αναφορά στο πραγματικό ή υποθετικό και φαντασιακό ελληνικό τοπίο.

Είναι γνωστό το αναγεννησιακό κείμενο της *Hypnerotomachia Poliphili*, της *Υπνερωτομαχίας Πολίφιλου* [Εικ. 3], του αγώνα του Πολίφιλου για τον έρωτα μέσα σε ένα όνειρο, που έχει περιγραφεί ως αφήγηση με τριπλή ‘ερωτική’ ταυτότητα (Colonna, 1999 και 2025). Αφορά αυτός ο έρωτας, την απλούστερη να κατανοηθεί ερωτική επιθυμία του Πολίφιλου για την Πόλια. Επίσης την αγάπη, τον έρωτα του αναγεννησιακού ανθρώπου για τα τοπία και τους κήπους και τέλος την αγάπη του για την αρχαιότητα. Αλλά πως εισάγεται αυτή η τριπλή αγάπη, για το σώμα, για το τοπίο, για την αρχαιότητα; Πως εισάγεται στο ιστορικό πεδίο της Αναγέννησης;

Γιατί να συγγράψει αυτό το βιβλίο ένας υποθετικός μάλλον μοναχός ο Francesco Colonna ή ίσως ο αναγεννησιακός συνάδελφός μας Leon Battista Alberti ή ακόμη και αυτός ο μεγάλος πολιτικός ηγέτης Lorenzo dei Medici; Η απάντηση ξεκινά από τον όρο ‘Αναγέννηση’, αναγέννηση της πολιτικής αρχαιότητας που υποθετικά προσέφερε το πολιτικό της πρότυπο στην πρώτη πολιτική ανάδυση της αστικής ισχύος, στην ανάδυση της αστικής ολιγαρχίας των Μεδίκων στη Φλωρεντία, στηρίζοντας αργότερα το κύρος των πολιτικών ηγεμόνων της Δύσης και καταλήγοντας να προσφέρει το ουσιαστικό ιστορικό υπόβαθρο αναφοράς στον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και τις αστικές υποσχέσεις δημοκρατίας που οδήγησαν στη Γαλλική Επανάσταση (Μωραΐτης κ.ά, 2025 και Μωραΐτης, 2025α).

Εικ. 3: *Hypnerotomachia Poliphili*, ο αγώνας του Πολίφιλου για τον Έρωτα μέσα σε ένα Όνειρο: ο έρωτας του αναγεννησιακού ανθρώπου για τα τοπία και τους κήπους και τέλος η αγάπη του για την αρχαιότητα (αριστερά και κέντρο)... και βέβαια οι συνεχείς αναφορές των αναγεννησιακών κήπων στην αρχαιότητα, όπως στον κήπο του Casino της έπαυλης Farnese (άνω δεξιά) ή στους κήπους Boboli (κάτω δεξιά).

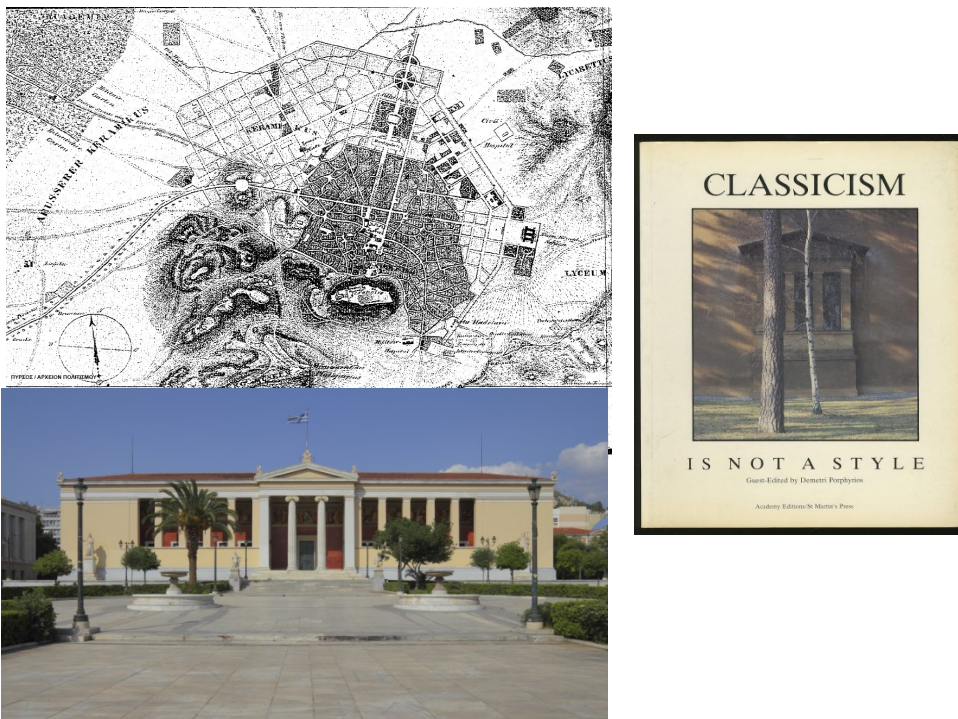

Εικ. 4: *Δαβίδ*, του Michelangelo, 1501-1504 (αριστερά). Επίσης η *Αλληγορία της Άνοιξης*, περ. 1482 και η *Γέννηση της Αφροδίτης*, περ. 1485 του Sandro Botticelli (δεξιά). Η ηρωική ανδρική γυμνότητα η οποία προβάλλεται ακόμη και στη γλυπτική παρουσίαση του βιβλικού ήρωα και οι παραστάσεις του γυμνού γυναικείου, ερωτικού σώματος και του υποθετικού ελληνικού τοπίου (Μωραΐτης, 2025β: σσ. 258, 260).

Αναγέννηση λοιπόν που αφετηριακά απομακρύνει τον δυτικό πολιτισμό από τη μεσαιωνική θρησκευτική καθήλωση που συνέδεε τη φύση με την υλική πρόκληση και τον φόβο της αμαρτίας και αποδεχόταν πλέον τη φυσική πρόσληψη ως ‘μητέρα των τεχνών’.

Τέλος αναγέννηση που κατευθύνεται στην ελευθερία του σώματος, στην αποδοχή της ηρωικής ή της σαγηνευτικής του γυμνότητας και στους ύμνους προβολής της ερωτικής απόλαυσης. Ας τοποθετήσουμε τις άλλες δύο συνιστώσες πάνω στην τρίτη. Ας τοποθετήσουμε την επίκληση και υπόμνηση της αρχαιότητας, της ελληνικής ειδικότερα αρχαιότητας, της πολιτισμικής και πολιτικής της εγκυρότητας μαζί της την απαίτηση της ερωτικής ευδαιμονίας, πάνω στην Τρίτη συνιστώσα, αυτήν του τόπου και του τοπίου [Εικ. 4].

Ο νεοκλασικισμός στις καλές τέχνες, στη μόδα και τον σχεδιασμό του επίπλου, στην κτηριακή αρχιτεκτονική και τον αστικό σχεδιασμό: εμβληματικές εκφράσεις των αστικών πολιτικών ηθών, ‘les emblèmes de la Raison - τα εμβλήματα του Λόγου’ (Starobinski, 1979). Το ενδιαφέρον της αναπτυσσόμενης αστικής τάξης για τον κλασικισμό γενικά, για τις κλασικιστικές αναφορές στο τοπίο ειδικότερα, συνδέεται βέβαια, κεντρικά, με ερεθίσματα πολιτικά. Με την ευθεία αναφορά στην πολιτική αρετή της αρχαίας ρωμαϊκής και της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας. Εντούτοις η συσχέτιση με τη σωματική ευδαιμονία, παραμένει επίσης σημαντική.

Εικ. 5: Ο νεοκλασικός σχεδιασμός της Αθήνας, από τους Κλεάνθη και Schaubert (αριστερά άνω). Η νεοκλασική όψη του κεντρικού κτηρίου του Πανεπιστημίου Αθηνών (αριστερά κάτω) και τέλος *Neoclassicism is not (just) an expressive style...* κατά τον Δ. Πορφύριο (δεξιά – Porphyrios, 1982).

Στην Αρκαδία του Nicolas Poussin, ο Faust θα αναζητήσει την πολυπόθητη ένωση με την οπτασία της Ωραίας Ελένης ελπίζοντας στην ταυτόχρονη ελευθερία, πολιτική ελευθερία και τη σωματική ευδαιμονία. Ο Faust και η Ελένη θα φθάσουν τελικά στην Αρκαδία, στη χώρα «την πιο ώρια από τον ήλιο κάτω της γης, που όλες ευεργετεί» (Goethe, 2003: σσ. 273-274)...

Αλλά, αγαπητοί, το ενδιαφέρον μας για την Αρκαδία (ή την Αργολίδα, την Ολυμπία και την Πελοπόννησο ή τον ελληνικό χώρο γενικά), ως πραγματική γεωγραφική περιοχή ή ως

εξιδανικευμένη τοπιακή αναφορά, δεν είναι παράδοξο. Δεν αναφέρεται, θεωρώ, σε μια παρωχημένη μυθολογική ή ιστορική προσέγγιση μόνο. Παραπέμπει, ουσιαστικότερα, σε καταστατικά μορφώματα του ευρωπαϊκού και δυτικού πολιτισμού και του νεωτερικού πολιτικού και πολιτισμικού φαντασιακού που απαιτούν, πάντα ‘προσεδάφιση’, συσχετισμούς τόπων και τοπίων. Ακόμη και όταν η πολιτισμική και πολιτική ελπίδα καταρρέει, ο νεωτερικός στοχασμός στο αρχαίο παράδειγμα αναφέρεται.

Εικ. 6: *Tremblement de Terre en Grèce*, Jean-Pierre Saint-Ours, 1806. Ακόμη και όταν η πολιτισμική και πολιτική ελπίδα καταρρέει, ο νεωτερικός στοχασμός στο αρχαίο παράδειγμα αναφέρεται, ο ζωγράφος μεταφορικά περιγράφει την απογοήτευσή του από την κατάρρευση των υποσχέσεων της Γαλλικής Επανάστασης, ως σεισμό στην αρχαία Ελλάδα.

Στα νησιά της Ελλάδας ο Βύρωνας θα αναγνωρίσει, στην ποιητική του προσέγγισή με τον αντίστοιχο τίτλο *The Isles of Greece*, τη μνήμη των θαλάσσιων αγώνων απέναντι στην απολυταρχία και θα αναγνωρίσει, ταυτόχρονα, την ποιητική ανάδυση, την μνήμη της Σαπφούς που εκεί ερωτεύθηκε και τις αγάπες της τραγούδησε. Αν απολυταρχικές προσεγγίσεις προσπάθησαν να υποκλέψουν την αίγλη του κλασικισμού, μπορούμε με έμφαση να αναφερθούμε στην αντίθεση προσέγγιση του ελληνικού χώρου, του ελληνικού τοπίου, ως υλική παρακαταθήκη των άυλων υποσχέσεων πολύμορφης ελευθερίας. Παρακαταθήκη που αιτιολογεί την αναφορά σε αυτό όχι μόνο διανοητών και πολιτικών αγωνιστών από δυτικές χώρες, αλλά επίσης και εκτός της Δύσης υποστηρικτών της ανεξαρτησίας των λαών και της απαίτησης ισοπολιτείας.

Η ενίσχυση της ταυτότητας των περιοχών και η αξιοπρέπεια της κατοίκησης

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις ‘Ανάδειξης και Προβολής της Ταυτότητας του Τόπου’, γνωστές ως ‘Place Branding’, επιμένουν σε ανάλογες εμβληματικές σημασιοδοτήσεις του αστικού τοπίου, στις πόλεις ή του πολιτισμικού τοπίου, έξω από αυτές, συσχετίζοντας τα αιτήματα αυτά με την οικονομική ενδυνάμωση των τόπων.

Πέρα όμως από την οικονομική αυτή μεγέθυνση, οι πρακτικές αυτές μπορούν να συνεισφέρουν, με τρόπο κριτικό, στην ουσιαστική πολιτισμική ανάπτυξη και στην ενίσχυση

της πολιτικής συνείδησης των κατοίκων, στον αυτοσεβασμό και την ‘αξιοπρέπεια της κατοίκησης’.

Σε κάθε περίπτωση τι μπορεί να σημαίνουν εντέλει οι όροι ‘συμβολική οικονομία’, όροι που συνδέονται συχνότατα με τις διεργασίες ανάπτυξης του place branding;

Εικ. 7: *Et in Arcadia ego* ή *Les Bergers d'Arcadie*, Nicolas Poussin, 1637-1638 (αριστερά). *Η Πορεία της Αυτοκρατορίας, η Αρκαδική ή η ποιμενική κατάσταση*, Thomas Cole, 1836 (άνω δεξιά) - *Arcadia*, Thomas Eakins, 1883 περίπου (κάτω δεξιά).

Ας εξηγήσουμε πως μπορεί να αναφέρονται στη δυνατότητα να υπερκαθορίζουμε την υλική πραγματικότητα μέσω της σημασιακής, ‘συμβολικής’ παρέμβασης. Όστε η συμβολική ‘επένδυση’ μπορεί να ενισχύσει διεργασίες οικονομικές. ‘Επένδυση’, ‘επενδύω’, ντύνω, προσθέτω στην επιφάνεια ώστε να αποδώσω μορφή ή να ενισχύσω τη λειτουργία. Αλλά, επίσης δεσμεύω κεφάλαια για ένα χρονικό διάστημα, ελπίζοντας να μου αποφέρουν πρόσθετα κέρδη. Επενδύω συμβολικά με στόχο οικονομικό, αλλά η συμβολική επένδυση, η συμβολική οικο-‘νομία’ μπορεί να υψώσει επίσης την πολιτισμική αξιολόγηση, όπως και την πολιτική αξιολόγηση, την απόδοση αξιών στο πολιτισμικό και πολιτικό πεδίο. Γιατί όμως; Γιατί η υλική αντικειμενικότητα πάντα, μόνιμα συσχετίζεται με αξίες σημασίας, με αξίες συμβολικές. Χρησιμοποιώντας ακριβέστερους όρους της σημειωτικής θεωρίας: Η ‘καταδήλωση – denotation’ των αντικειμένων, η υποθετικά αντικειμενική πραγματικότητα, μόνιμα συνδέεται με σημασίες ‘συνέμφρασης – connotation’...

...διαρκώς ‘διαβρώνεται’ ή, αντίθετα, ‘επεκτείνεται’ μέσω της συμβολικής σημασίας και του συμβολικού φαντασιακού. Απαιτώντας όμως, συνήθως την υλική επικουρία και, σε πολλές παραδειγματικές περιπτώσεις, την υποστήριξη του τόπου, πραγματικού ή έστω φαντασιακού

Ας επεκτείνουμε τις επεξηγήσεις: γενικά μιλώντας, οι συμβολικές διεργασίες της νόησης δεν αναφέρονται σε εικονιστικές υποδείξεις μόνο, όπως αυτές που μπορεί να προσφέρει ένα θρησκευτικό ή εθνικό σύμβολο, ένας σταυρός ή τη σημαία. Παραπέμπουν μάλλον σε δυο αλληλοσυσχετιζόμενες νοητικές δράσεις. **Στη διεργασία της νοητικής Αφαίρεσης και της συγκρότησης νοητικών Δομών. Νοητικών Δομών, στις οποίες το κάθε στοιχείο αποκτά τη**

σημασία του επειδή ‘συμβάλει’, επειδή συνυπάρχει με τα άλλα στοιχεία της νοητικής ή εκφραστικής δομής. Αλλά με την έννοια αυτή...

... δε μπορούμε να χειριστούμε την υλική πραγματικότητα χωρίς άυλες, ‘πέρα από την αφή μας’ αφαιρέσεις και άυλες, ‘πέρα από την αφή μας’, ‘intangible’, νοητικές δομές.

Η ανθρώπινη νόηση είναι συσχετισμένη με διεργασίες αφαίρεσης και συγκρότησης αφαιρετικών, νοητικών, άυλων, δομών. Δε μπορούμε να χειριστούμε την ‘πραγματικότητα’ και την ‘αντικειμενικότητα’ χωρίς τις διεργασίες αυτές. Σε αντίθετη όμως κατεύθυνση, η αφαίρεση και η σχηματοποίηση, η αφαίρεση και η σχηματοποίηση της μνήμης επίσης, επιθυμεί να επιστρέψει στην υλικότητα, στην υλικότητα του τοπίου επίσης.

Τοπία πολιτικών οραμάτων και ανεξαρτησίας

Αν το κείμενό μας αυτό εμφανίζει ενδιαφέρον, το ενδιαφέρον αυτό συνδέεται πιστεύουμε με το γεγονός πως είναι μάλλον υποβαθμισμένη, στη χώρα μας, η σημασία που αποδίδουμε στο τοπίο, αναγνωρίζοντάς το όχι ως πρακτική, φυσική, περιβαλλοντική συνθήκη μόνο, αλλά’ επίσης ως πεδίο προβολής ευρύτερων κοινωνικών και πολιτικών ηθών.

Ελάχιστη έμφαση έχει επίσης δοθεί στη βασική θέση του κειμένου μας: στο γεγονός πως τα πολιτισμικά και πολιτικά εμβληματικά ελληνικά τοπία παραπέμπουν συχνότατα, σε μεγάλο εύρος της νεότερης δυτικής ιστορίας σε καταστατικές για τον νεότερο δυτικό πολιτισμό μνήμες, σε αρχαίες δηλαδή ελληνικές τοπιακές αναφορές. Η συσχέτιση των δυο προηγούμενων παρατηρήσεων γίνεται αμεσότερα σαφής, αν ενισχυθεί με μια τρίτη παρατήρηση. Αν υπενθυμίσουμε τη σαφέστατη συσχέτιση, από το ιταλικό Quattrocento ήδη, ανάμεσα στις νεότερες πολιτιστικές εκφράσεις των δυτικών κοινωνιών και τις αρχαιολογικές αναφορές της αρχαίας Ρώμης και της αρχαίας Ελλάδας.

Ας τολμήσουμε λοιπόν να εισάγουμε τον όρο ‘γεωπολιτισμός’¹, υποδεικνύοντας πολιτισμικά και πολιτιστικά² τοπιακά υποδείγματα, Υποδεικνύοντας τον τρόπο που από την αναφορά στο τοπίο ο πολιτισμός αναδύεται, για αν επιστρέψει και να επανεγγραφεί σε αυτό, άλλοτε άμεσα και συχνότατα έντεχνα.

¹ Πρβλ. τους όρους ‘απεδαφικοποίηση – επανεδαφικοποίηση’, ‘déterritorialisation – reterritorialisation’, όπως και τον όρο ‘γεωφιλοσοφία – géophilosophie’ που εισάγουν οι [Gilles Deleuze](#) και [Félix Guattari](#).

² ‘Πολιτισμικός’, όρος αντίστοιχος των όρων ‘culture’, ‘cultural’ ή ‘culturel - culturelle’ που παραπέμπουν στα παράγωγα του πολιτισμού εν γένει. Σε αντίθεση ‘πολιτιστικός’, αντίστοιχος των όρων ‘civilization’ ‘civilisation’ και ‘civilized’, ‘civlisé – civilisée’ που παραπέμπουν σε κεντρικά, αστικά κοινωνικά μορφώματα.

Καταληκτικά! Το σώμα, το τοπίο της μνήμης και η σαγήνη της πολιτισμικής επιστροφής

*Αυτό που στο κείμενό μας εξετάζουμε,
είναι μέθοδοι που μας επιτρέπουν να καταστήσουμε αντιληπτές τις ‘άυλες’ συνθήκες
κοινωνικής και πολιτισμικής παραγωγής, τις άυλες συνθήκες μνήμης ειδικότερα...
συσχετίζοντάς τις με το πολιτισμικό τοπίο.*

Εικ. 8: *Helen of Troy*, Dante Gabriel Rossetti, 1863.

Ας επιστρέψουμε λοιπόν στα Ηλύσια Πεδία των ευγενών ψυχών των πολιτιστικών και πολιτικών οραμάτων, επεξηγώντας πως η υποκλοπή και παρερμηνεία των αναφορών στο κλασικισμό δε μπορούν να θεωρούνται ως βασικά δομικά, πολιτιστικά και πολιτικά χαρακτηριστικά στοιχεία της ταυτότητάς του. Ας επιστρέψουμε επιπλέον στους πραγματικούς τόπους των ανάλογων αναφορών στη χώρα μας απαιτώντας, πέρα από την υλική στα πολιτιστικά και πολιτικά τοπία περιήγησης, την επιστροφή στις άυλες, κριτικές και διδακτικές υποδείξεις ή ας περιπλανηθούμε στις άυλες πλεύσεις, τις άυλες πλοηγήσεις της επιθυμίας.

Helen of Troy, πίνακας του Dante Gabriel Rossetti, που τον ζωγραφίζει στα 1863, έναν χρόνο μετά τον θάνατο της γυναίκας του Elizabeth Eleanor Siddal, από υπερβολική δόση από λάβδανο. Ιστορική μνήμη ενταγμένη στις προθέσεις της Αδελφότητας των Άγγλων προ-ραφαηλιτών ζωγράφων και, ταυτόχρονα, επώδυνη μνήμη προσωπική... **«Bocca baciata: Το στόμα που φιλήθηκε τη γεύση του δε χάνει, ξανά πίσω τη φέρνει, σαν το φεγγάρι...»**

Η μνήμη που απαιτεί, απεγνωσμένα την υλική αναφορά, γυρίζοντας πίσω... Ο Rossetti συνδέει τη δική ερωτική, προσωπική μνήμη με την Ωραία Ελένη. Με τη Σπάρτη ή την Τροία επίσης και βέβαια με τον ισχυρότερο όρο ανάκλησης, με την προσπάθεια σωματοποίησης.

«Bocca baciata non perde ventura, / anzi rinnuova come fa la luna. Το στόμα που φιλήθηκε τη γεύση του δε χάνει, / ξανά πίσω τη φέρνει, σαν το φεγγάρι...» Αναρωτιέμαι: η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί τις νεκρές πολιτισμικές μας μνήμες να συντηρήσει, αλλά μπορεί άραγε και τους νεκρούς μας να αναστήσει;

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Colonna, Francesco (1999): *Hypnerotomachia Poliphili. The Strife of love in a Dream*. London: Thames and Hudson. Ελλ. έκδοση (2025): *Υπνερωτομαχία Πολίφιλου. Ονειρικός Αγώνας για τον Έρωτα*. Αθήνα: Broken Hill publ.
- Derrida, Jacques (1969): *L'Écriture et la Différence*. Paris: Édit. du Seuil. Ελλ. έκδοση (2003): *Η Γραφή και η Διαφορά*. Αθήνα: Εκδ. Καστανιώτη.
- Evans, Dylan (2005): *Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Foucault, Michel (1987): *Η Αρχαιολογία της Γνώσης*. Αθήνα: Εκδ. Εξάντας.
- Goethe, Johann Wolfgang von (2003): *Φάουστ – Τμ. 2*. Αθήνα: Εκδ. Δωδώνη.
- Μωραΐτης, Κωνσταντίνος και Στεφάνου, Ιωσήφ (2025): «Προλογικό σημείωμα. Το θέμα της εκδοτικής μας προσπάθειας.» Στο Μωραΐτης Κ., Βασιλαρά Α., Λινάκη Ε. (επιμ. 2025): *Ο Νεότερος Δυτικός Πολιτισμός και οι Ελληνικές Αναφορές του*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., σσ. 11-12.
- Μωραΐτης, Κωνσταντίνος (2025α): «Τοπία πολιτικής αίγλης και δημοκρατικών επιλογών.» Στο Μωραΐτης Κ., Βασιλαρά Α., Λινάκη Ε. (επιμ. 2025): *Ο Νεότερος Δυτικός Πολιτισμός και οι Ελληνικές Αναφορές του*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., σσ. 33-50.
- Μωραΐτης, Κωνσταντίνος (2025β): «Οιδιπόδεια εμμονή: η ρομαντική επιστροφή στην αρχαία Ελλάδα.» Στο Μωραΐτης Κ., Βασιλαρά Α., Λινάκη Ε. (επιμ. 2025): *Ο Νεότερος Δυτικός Πολιτισμός και οι Ελληνικές Αναφορές του*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., σσ. 255-270.
- Olalla, Pedro (2005): *Ευδαίμων Αρκαδία - Η σαγήνη ενός μύθου στον πολιτισμό της Δύσης*. Αθήνα: Road Εκδόσεις Α.Ε.
- Porphyrrios, Dimitri (edit. 1982): *Classicism is not a style*. London: Academy edit. / St.Martin's Press.
- Starobinski, Jean (1979): *1789. Les Emblèmes de la Raison*. Patis: Édit. Flamamrion.
- Yates, A. Frances (1996): *The Art of Memory*. London: Pimlico edit. Ελλ. έκδοση (2012): *Η Τέχνη της Μνήμης*. Αθήνα: Εκδ. MIET.

Πηγές Εικόνων:

- Εικ. 1: (Σχεδιάγραμμα του συγγραφέα), (Borromean Rings Seifert Surface - παραχώρηση από τους σχεδιαστές της εικόνας: Bathsheba Sculpture: <https://bathsheba.com/contact/> - 4/1/2021).
- Εικ. 2: (PD - https://en.wikipedia.org/wiki/Frances_Yates#/media/File:Frances_Yates_1924.jpg - 29/12/2025), (<https://monaislami.wordpress.com/2018/05/02/yates-book-the-art-of-memory-the-memory-theatre-of-giulio-camillo/> - 4/1/2026), (Fair Use - https://en.wikipedia.org/wiki/File:Frances_Amelia_Yates_-_The_Art_of_Memory.jpeg - 29/12/2025).
- Εικ. 3: (PD - https://el.wikipedia.org/wiki/Υπνερωτομαχία_Πολύφιλου#/media/Αρχείο:Hypneroto2.jpg - 4/1/2026), (<https://hub.uoa.gr/wp-content/uploads/2025/04/rehatrhrij.jpg> - 4/1/2026), (<https://www.wga.hu/art/v/vignola/fountain.jpg> - 4/1/2026), (φωτογράφιση του συγγραφέα).
- Εικ. 4: (CC BY-SA 4.0 - [https://el.wikipedia.org/wiki/Δαβίδ_\(Μιχαήλ_Άγγελος\)#/media/Αρχείο:Michelangelo's_David_-_right_view_2.jpg](https://el.wikipedia.org/wiki/Δαβίδ_(Μιχαήλ_Άγγελος)#/media/Αρχείο:Michelangelo's_David_-_right_view_2.jpg) - 3/1/2026), (PD -

- https://en.wikipedia.org/wiki/Sandro_Botticelli#/media/File:Botticelli-primavera.jpg - 3/1/2026), (PD - [https://en.wikipedia.org/wiki/Sandro_Botticelli#/media/File:Sandro_Botticelli - La nascita di Venere - Google Art Project - edited.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Sandro_Botticelli#/media/File:Sandro_Botticelli_-_La_nascita_di_Venere_-_Google_Art_Project_-_edited.jpg) - 3/1/2026).
- Εικ. 5: (<https://arxeion-politismou.gr/2019/04/sxedion-poleos-Athinon-1836-1837.html> - 29/12/2025), (CC BY-SA 3.0 DE - Thomas Wolf - [https://el.wikipedia.org/wiki/Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών#/media/Αρχείο:Universität von Athen.jpg](https://el.wikipedia.org/wiki/Εθνικό_και_Καποδιστριακό_Πανεπιστήμιο_Αθηνών#/media/Αρχείο:Universität_von_Athen.jpg) - 28/12/2025), (<https://www.amazon.com/Classicism-not-style-Demetri-Porphyrrios/dp/0312142668> - 29/12/2025).
- Εικ. 6: (PD - [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean-Pierre_Saint-Ours - Le tremblement de terre 1806.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean-Pierre_Saint-Ours_-_Le_tremblement_de_terre_1806.jpg) - 28/12/2025).
- Εικ. 7: (PD - [https://en.wikipedia.org/wiki/Et_in_Arcadia_ego \(Poussin\)#/media/File:Nicolas Poussin - Et in Arcadia ego \(deuxième version\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Et_in_Arcadia_ego_(Poussin)#/media/File:Nicolas_Poussin_-_Et_in_Arcadia_ego_(deuxième_version).jpg) - 28/12/2025), (PD - [https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_paintings_by_Thomas_Cole#/media/File:Cole Thomas The Course of Empire The Arcadian or Pastoral State 1836](https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_paintings_by_Thomas_Cole#/media/File:Cole_Thomas_The_Course_of_Empire_The_Arcadian_or_Pastoral_State_1836) - 28/12/2025), (PD - [https://en.wikipedia.org/wiki/Arcadia \(painting\)#/media/File:Thomas Eakins - Arcadia.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Arcadia_(painting)#/media/File:Thomas_Eakins_-_Arcadia.jpg) - 28/12/2025).
- Εικ. 8: PD - [https://el.wikipedia.org/wiki/Αρχείο:Dante Gabriel Rossetti - Helen of Troy.jpg](https://el.wikipedia.org/wiki/Αρχείο:Dante_Gabriel_Rossetti_-_Helen_of_Troy.jpg) - 3/1/2026.

LOCI MUNDUS - ΕΝΝΟΙΕΣ ΠΟΛΛΑΠΛΟΥ ΤΟΠΙΚΙΣΜΟΥ ΣΕ ΥΒΡΙΔΙΚΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Ρέτσος Γεώργιος

Αρχιτέκτονας Μηχανικός, ΕΜΠ, Μεταπτυχιακός Σπουδαστής Δ.Π.Μ.Σ. “Έρευνα στην Αρχιτεκτονική: Σχεδιασμός – Χώρος - Πολιτισμός” Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, gnretsosarch@gmail.com

Περίληψη

Στην εικόνα ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου κόσμου, η εφήμερη εμπειρία τείνει να μετατρέπεται σε μία διεκπεραιωτή διαδικασία. Η μοναδιαία διάσταση αυτή φαίνεται να συλεί έναν τόπο από το βίωμα των χαρακτηριστικών του. Η πρόκληση έγκειται στην οργανωτική συγκρότηση της νοητικής εμπειρίας ενός χώρου ασύλητου από τις ποιότητες που τον ορίζουν.

Η πραγματεία αυτή μελετά τη δυναμική συσχέτιση των τοπικών παραγόντων ενός χώρου, σε σχέση με την εκπαιδευτική διάσταση που δύναται να προσφέρει. Η μη ύπαρξη της μοναδιαίας διάστασης ενός χώρου είναι η συνθήκη που καθιστά ένα τοπίο, και τα επιμέρους στοιχεία του, ως αντικείμενα διδασκαλίας. Το πρόβλημα που δημιουργείται είναι πως, σε πολλές περιπτώσεις, τα επιμέρους στοιχεία ενός χώρου φαινομενικά δεν έχουν συνάφεια μεταξύ τους. Στην πραγματικότητα, όμως, συνδέονται με ριζωματικές ή δενδροειδείς διατάξεις.

Το πραγματικό ζήτημα είναι η αδυναμία μίας μοναδιαίας αφήγησης και εμπειρίας να εκφράσει την πολλαπλότητα του χώρου. Σε αυτό η απάντηση ίσως να βρίσκεται στη χρήση νέων τεχνολογιών και ψηφιακών περιβαλλόντων ως εμπλουτισμό της χωρικής εμπειρίας. Η εικονική σύνδεση των στοιχείων ενός τόπου, μέσω της πολλαπλότητας και ποικιλομορφίας που δύναται να προσφέρει το ψηφιακό περιβάλλον, προσφέρει μία χωροχρονική διαπλοκή στο χρήστη, που μέχρι τώρα ήταν αδύνατη.

Η χρήση υβριδικών μέσων φαίνεται να είναι το επόμενο στάδιο της αφηγηματικής και εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ερευνάται το πώς ένας χώρος, εμπλουτισμένος με οπτικοακουστικά εργαλεία, έχει τη δυνατότητα να προσφέρει διαφορετικούς τρόπους βιώματος και αντίληψης σε ομάδες με σκοπό τη διαδραστική εκπαίδευση, χωρίς το φραγμό της μονόπλευρης αφήγησης. Η δυνατότητα πολλαπλών χωρικών αφηγήσεων στον ίδιο χώρο, δημιουργεί μία συνθήκη χωρικής εμπειρίας σύγχρονης, προσβάσιμης και συμπεριληπτικής. Ανταποκρίνεται στα προβλήματα της πολλαπλότητας του χώρου και δημιουργεί περιθώρια ανάπτυξης του περιβάλλοντος αυτού με ποικίλες μεθόδους βίωσης του.

Λέξεις κλειδιά: Τοπίο, Αφήγηση, Τοπικισμός, Υβριδικό Περιβάλλον, Ρίζωμα, Δενδροειδές, Διδασκαλία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η τεχνολογική εξέλιξη που έχει παρέλθει παράλληλα με την ανάπτυξη των Large Language Models έχει διαταράξει τις σταθερές όσον αφορά την αναζήτηση, επεξεργασία και την παραγωγή δεδομένων. Φαίνεται η τεχνολογία να βρίσκεται σε ένα κατώφλι αιχμής, προσδίδοντας νέους τρόπους ανάγνωσης ορισμένων σχετικών ζητημάτων, των οποίων οι προσεγγίσεις μέχρι πρότινος φαίνονταν μονοδιάστατες. Η συνεχής μεταβλητότητα της αντίληψης των πληροφοριών με βάση ένα εμπορεύσιμο μοντέλο στην πραγματικότητα δρα ενάντια στην εμπάθυνση και αναγνώριση των πολλαπλών στοιχείων ενός περιβάλλοντός.

Η ανάλυση της πολλαπλότητας των στοιχείων ενός περιβάλλοντος τα οποία συντελούν ένα τοπίο, το τοποθετούν ως ένα βασικό σημείο ανάλυσης και αναγνώρισης ποιοτήτων ενός φάσματος χώρου και χρόνου. Για τη διευκρίνιση της ερώτησης του ορισμού του τοπίου, λαμβάνεται υπ' όψει ο ορισμός του Δρ. Κ. Μωραΐτη: *"ο όρος «τοπίο» αναφέρεται σε έναν πολιτιστικό προσδιορισμό του τοπίου, προσδιορισμό ο οποίος στην απλούστερη των περιπτώσεων περιορίζεται στην πολιτιστική αντίληψη και ερμηνεία, ενώ στις περιπλοκότερες περιπτώσεις, περιλαμβάνει τη δομική, κατασκευαστική παρέμβαση"*.

Με βάση τον παραπάνω ορισμό επιδιώκεται η αναγωγή του τοπίου σε ένα περιβάλλον εξερεύνησης και μάθησης, καθώς και ορίζεται μία προσέγγιση στον όρο αυτό για τη βέλτιστη εμπειρία αντίληψης του. Στην πραγματικότητα η απουσία της μοναδιαίας διάστασης δεν αναιρεί τη συνοχή του χώρου, αλλά καθιστά δυνατή την ανάδυση πολλαπλών ερμηνειών και αναγνώσεων, στις οποίες το τοπίο λειτουργεί ως φορέας μνήμης, πληροφορίας και βιώματος σε ένα κοινό αυθύπαρκτο πλαίσιο.

Η πολλαπλότητα αυτή, ωστόσο, παραμένει αθέατη, καθώς τα αποσπασματικά επιμέρους στοιχεία ενός τοπίου παρουσιάζονται χωρίς προφανή συνάφεια. Η ανάγκη για ένα πλαίσιο που να επιτρέπει τη σύνδεση αυτών των στοιχείων αναδεικνύει τη σημασία των διατεχνολογικών χωρικών συνθηκών, όπου ο φυσικός τόπος διαπλέκεται με χωρικά οπτικοακουστικά μέσα. Ο εμπλουτισμός αυτός παρέχει τη δυνατότητα των επιμέρους στοιχείων του τοπίου να εκφράζονται μέσα από ριζωματικές η δενδροειδείς δομές, ικανές να υποστηρίξουν μη γραμμικές μορφές αφήγησης και πρόσληψης.

Η ένταξη των διατεχνολογικών αυτών μέσων στη χωρική εμπειρία μετατοπίζει την διάσταση της μονόπλευρης αναπαράστασης προς μία διαδικασία ενεργής εμπλοκής. Ο χώρος παύει να λειτουργεί ως στατικό υπόβαθρο της εκπαιδευτικής πράξης, αλλά ως πεδίο διαρκούς αναδιαμόρφωσης, στο οποίο η γνωστική εμπειρία προάγεται μέσα από τη συσχέτιση με το ίδιο το τοπίο. Η συνθήκη αυτή επιτρέπει την ταυτόχρονη ύπαρξη πολλαπλών χωρικών αφηγήσεων, ανταποκρινόμενη στην πολυδιάστατη φύση του τοπίου και τις διαφοροποιημένες μορφές αντίληψης των υποκειμένων.

Πολλαπλότητα του Τοπίου

Η βάση της θεώρησης στηρίζεται στην αντίληψη της εφήμερης φύσης της εμπειρίας ενός τοπίου και την ανάγκη εμπλουτισμού αυτής. Ισχυρίζομαι πως η μοναδιαία αντίληψη ενός τόπου δεν μπορεί να αποτελέσει ταυτότητα τοπίου (Αστικού ή φυσικού) πάρα μόνο μέρος αυτής. Η εφήμερη αντίληψη περιορίζεται από παράγοντες όπως ο χωρόχρονος, η φυσική η ανθρωπογενής αλλοίωση και η ελλιπής καταγραφή των παραγόντων κατανόησης της τοπιακής ταυτότητας.

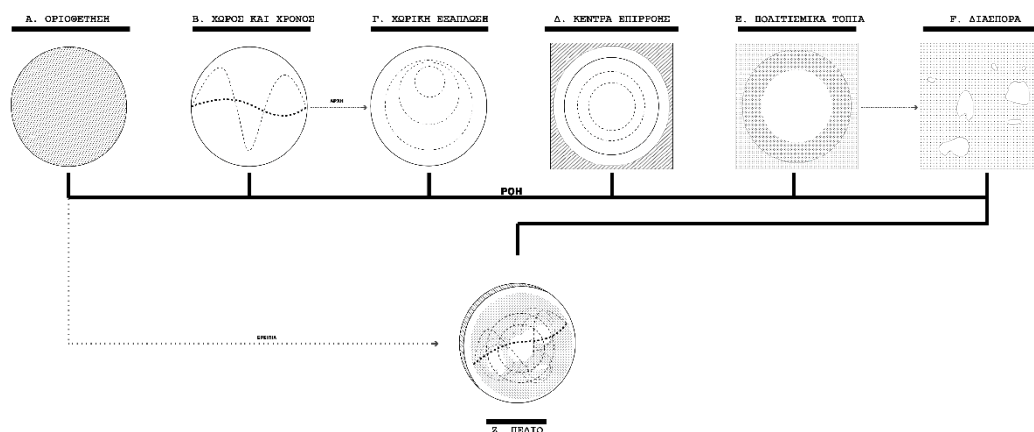
Η σημασία της πολυεπιστημονικής προσέγγισης στην ανάλυση των περιοχών έχει τη δυνατότητα να προσφέρει μία πιο εμπειριστατωμένη σκιαγράφιση του πεδίου, αλλά και ένα ευρύτερο φάσμα προτάσεων και λύσεων στα ζητήματα που αφορούν τις τοπιακές μεταβολές. Ωστόσο, ακόμα και η πιο ολοκληρωμένη επιστημονική αποτύπωση δεν εξασφαλίζει την πλήρη πρόσληψη του τοπίου, εάν η εμπειρία ορίζεται ως μία γραμμική αφήγηση σαφούς κατεύθυνσης. Το τοπίο, ως σύνολο υλικών, κοινωνικών, πολιτισμικών και αισθητικών στοιχείων δε δύναται να εξαντληθεί από την ενιαία ανάγνωση. Αντιθέτως αναδύεται στην ταυτόχρονη ύπαρξη πολλαπλών ερμηνειών μη ορατής συνάφειας.

Η πολυπλοκότητα αυτή παραμένει αθέατη, καθώς τα επιμέρους στοιχεία ενός τοπίου δρουν αποσπασματικά, χωρίς άμεση σύνδεση. Η ανάγκη ενός πλαισίου που να επιτρέπει την σύνδεση των στοιχείων αυτών οδηγεί στην αναζήτηση νέων μορφών χωρικής εμπειρίας, όπου η ίδια η διάταξη του τοπίου δύναται να λειτουργήσει ως δίκτυο σχέσεων. Εσωτερικά αυτών

των συνδέσεων, το τοπίο δεν παρουσιάζεται ως ένα αντικείμενο παρατήρησης, αλλά ως πεδίο σχέσεων που προτείνει, υποδεικνύει και δημιουργεί πολλαπλές αναγνώσεις.

Η συλλογική έκφραση των πολλαπλών στοιχείων, θεατών και αθέατων, που συνθέτουν την πολυδιάστατη εικόνα ενός τοπίου ορίζεται ως "Πεδίο". Ο προσδιορισμός του πεδίου προκύπτει από την έκφραση των ορισμένων από τον παρατηρητή στοιχεία καθώς και την πληροφορία που τα συνοδεύει. Για τον προσδιορισμό του πεδίου ορίζονται τα παρακάτω στοιχεία:

- **Η Οριοθέτηση του Τοπίου**, δηλαδή ο γεωγραφικός προσδιορισμός της περιοχής μελέτης
- **Ο Χώρος ο Χρόνος**, σε συνάρτηση των διαθέσιμων εμπειριστατωμένων πηγών από τα οποία υπάρχουν σπασμωδικές πληροφορίες σε σχέση με τα ιστορικά κενά.
- **Η Χωρική Εξάπλωση** των πολιτισμικών στοιχείων σε σχέση με το σημείο αναφοράς του τοπίου το οποίο μελετάται
- **Τα Κέντρα Επιρροής** των χωρικών εξαπλώσεων όπου βρίσκεται συγκέντρωση των πολιτισμικών στοιχείων τα οποία οδηγούν στα επιμέρους
- **Πολιτισμικά Τοπία** που ορίζουν τα χωρικά και πολιτισμικά στοιχεία ενός τοπίου σε διαφορετικές ιστορικές φάσεις
- **Και τέλος στη Διασπορά**, που εκφράζει το πως η κάθε πολιτισμική ομάδα επέλεξε να κατοικήσει τον τόπο

Εικόνα 01. Οριοθέτηση Πεδίου, Ρέτσος Γ., Τζώρτζος Σ. (2024) “ ΠΛΕΙΑΔΩΝ ΠΕΔΙΟ- Επεμβάσεις στο αρχαιολογικό τοπίο της Βελεμίνας “, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Διπλωματική Εργασία

Τόπος και Αναζήτηση

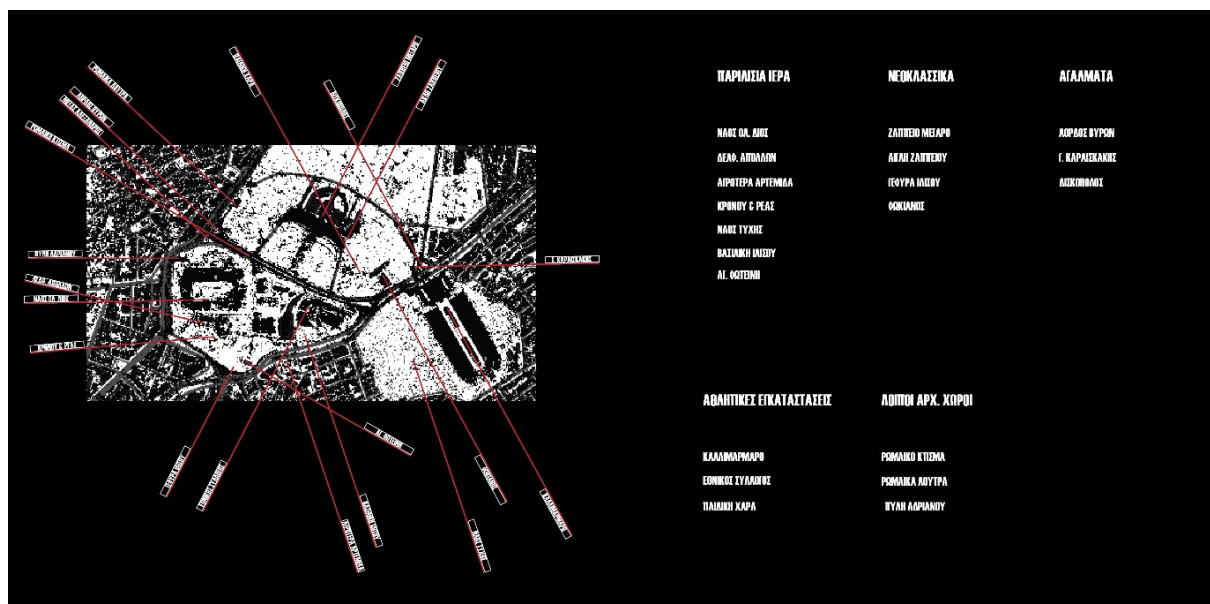
Το πραγματικό ζήτημα είναι η αδυναμία μίας μοναδιαίας αφήγησης και εμπειρίας να εκφράσει την πολλαπλότητα του χώρου. Σε αυτό η απάντηση ίσως να βρίσκεται στη χρήση νέων τεχνολογιών και ψηφιακών περιβάλλοντων ως εμπλουτισμό της χωρικής εμπειρίας. Στην άποψη εφαρμογής ενός παραδείγματος πολιτικού, πολιτιστικού και πολιτισμικού τοπίου παρουσιάζεται το Ζάμπειο Μέγαρο, που μελετήθηκε σε πλαίσιο ακαδημαϊκής έρευνας.

Κεντρικό στοιχείο της πρότασης αυτής κατέχει το Ζάμπειο Μέγαρο. Ένα νεοκλασικό εκθεσιακό κτίριο, ιδιαίτερο και δυναμικό, στο οποίο παρέχεται η προοπτική να ενταχθεί στην τεχνολογία του 21ου αι. τονίζοντας τη διαχρονικότητα του και τη δυνατότητα προσαρμογής του στη σύγχρονη εποχή, 150 χρόνια μετά τη γέννηση του.

Η προσαρμογή του Ζάππειου σε έναν χώρο επαυξημένης εμπειρίας και ψηφιακών εκθέσεων μειώνει την ανάγκη του χώρου για την πρόσβαση αυτοκινήτων και τη χρήση φυσικών εκθεσιακών αντικειμένων, δημιουργώντας άνετους χώρους κίνησης οι οποίοι πλέον προσφέρουν βιώματα. Για την ερμηνεία προσέγγισης αυτού, δηλαδή το τι θα σήμαινε ο χώρος του Ζάππειου να μετατραπεί σε έναν χώρο εμπλουτισμένης πραγματικότητας, οφείλεται να οριστεί το τι σημαίνει αυτό για τις ποιότητες του ίδιου του χώρου. Για το συγκεκριμένο παράδειγμα θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος Harvey (2006). Ο Harvey διακρίνει το χώρο σε:

- Απόλυτο Χώρο, δηλαδή σε διακριτό και μετρήσιμο χώρο
- Σχετικό Χώρο, ως χώρο ενέργειας και αγαθών που ενσωματώνουν το χρόνο
- Χώρος των σχέσεων, ως χώρος κοινωνικών και πολιτισμικών διαστάσεων

Οι διακρίσεις αυτές προσφέρουν τρεις σαφείς κατηγοριοποιήσεις απεύθυνσης του σχεδιασμού ενός τέτοιου χώρου. Η τριμερής διάκριση του χώρου του Harvey χρησιμοποιείται όχι ως περιγραφικό σχήμα, αλλά ως εργαλείο σχεδιασμού. Η ανάγκη του σχεδιασμού σύγχρονων χώρων που ανταποκρίνονται στην πολλαπλότητα του τοπίου τους, οφείλει να απευθύνεται και στις τρεις αυτές πτυχές. Συνεπώς η ανάγνωση του Ζάππειου μεγάρου ξεκινά από τον Απόλυτο Χώρο και τα μετρήσιμα στοιχεία του. Αυτά εντοπίζονται στα φυσικά στοιχεία του χώρου, τις εν χρήσει δομές και τα ερείπια. Τα μεμονωμένα αυτά στοιχεία κατηγοριοποιούνται σε χρονικές ή θεματικές κατηγορίες, οδηγώντας την ανάγνωση στον Σχετικό Χώρο. Από την κατηγοριοποίηση αυτή προκύπτει ένα μητρώο όπως φαίνεται παρακάτω:

Εικόνα 02. Τα στοιχεία του Ζαππειού, Ρέτσος Γ. (2025) “ ΠΕΔΙΟ ΖΑΠΠΑ “, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Εργασία Δ.Π.Μ.Σ.

Η μετάβαση από το μητρώο του Σχετικού Χώρου στον Χώρο των σχέσεων είναι η προσέγγιση που διαφοροποιεί την πρόταση αυτή από μία αποσπασματική αφήγηση. Στην πραγματικότητα η ύπαρξη του μητρώου λειτουργεί ως κατευθυντήριος για τη δημιουργία των πολλαπλών αφηγήσεων. Τα αποσπασματικά σημεία με πολλαπλές κατηγοριοποιήσεις λειτουργούν ως συνδετήρες μεταξύ των λοιπών κατηγοριών που ο μελετητής επιλέγει να κάνει (π.χ. στην περίπτωση του χώρου του Ζάππειου, ο Ναός του Ολυμπίου Διός εντάσσεται και στα Παριλίσια Ιερά αλλά και στους αρχαιολογικούς χώρους). Η δυνατότητα που

προσφέρουν αυτοί οι συνδετήρες είναι η δημιουργία πολλαπλών αφηγήσεων με βάσει τα επιμέρους στοιχεία του τοπίου. Οι αφηγήσεις αυτές δύνανται να έχουν δενδροειδή δομή (με αναφορά στο ίδιο το Ζάππειο Μέγαρο στο συγκεκριμένο παράδειγμα) ή ριζωματική δομή με τη σύνθεση πολλαπλών μεμονωμένων στοιχείων (π.χ. αθλητικοί χώροι από τον 19^ο αι. μέχρι σήμερα). Η συνεισφορά των διατεχνολογικών μέσων συναντάται στη σύσταση της δομημένης αυτής εμπειρίας καθώς και στην επικοινωνία της προς το χρήστη του τοπίου.

Η οριοθέτηση των νέων αυτών μεθόδων δημιουργεί μία νέα αντίληψη της προσέγγισης και ανάγνωσης του πεδίου. Αυτό εκφράζεται μέσω νέων μοντέλων ανάγνωσης και κατηγοριοποίησης τα οποία χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες. Αρχικά συναντάμε τα **Μοντέλα των Υπάρξεων**, δηλαδή τους χωρικούς και νοητούς συσχετισμούς οι οποίοι εκφράζουν ένα τοπίο, και τα **Μοντέλα των Προβλέψεων**, δηλαδή τις συσχετίσεις που δύνανται να εφαρμοστούν με την παροχή εμπλουτισμένης εμπειρίας σε ένα υλικό τοπίο, προσδίδοντας του στοιχεία αφήγησης που παρέχονται στο ψηφιακό τοπίο. Τα μοντέλα αυτά λειτουργούν ως ενδιάμεσο εργαλείο μεταξύ ανάλυσης και αφήγησης, επιτρέποντας τη μετάβαση από την καταγραφή στην εμπειρία.

Οι υπάρξεις χωρίζονται σε τρία μοντέλα:

A_ Οριοθέτηση του τοπίου, ως ο γενικός φυσικός η πολιτιστικός προσδιορισμός της περιοχής μελέτης

B_ Σύστημα Μονάδων, ως τον ορισμό και καταγραφή των επιμέρους στοιχείων ενός τοπίου

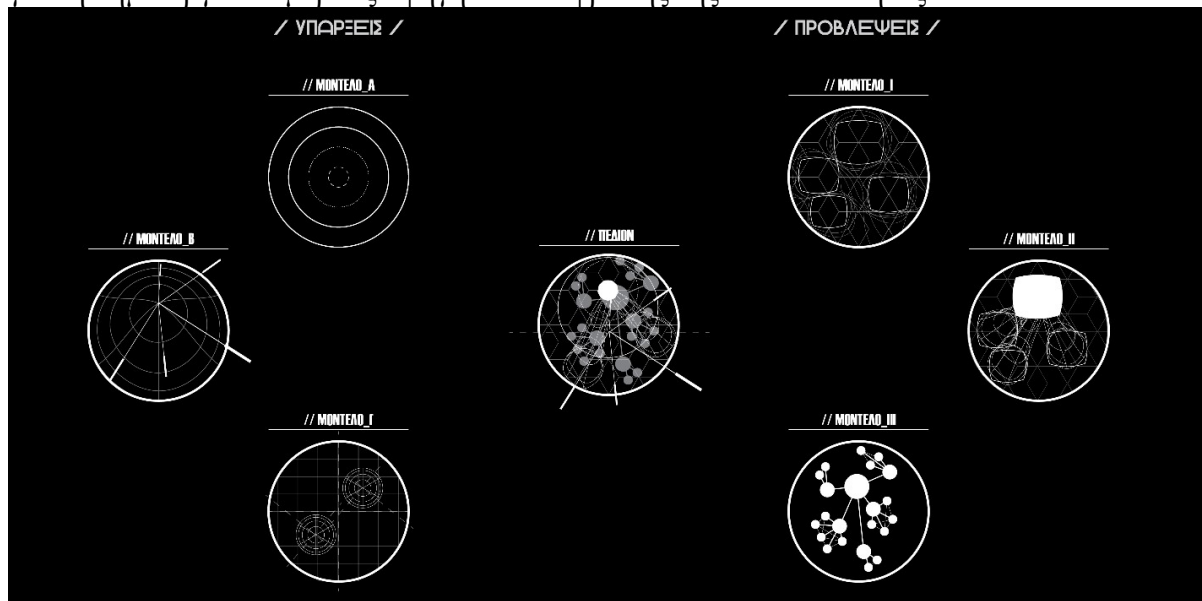
Γ_ Ασύγχρονοι Στοχασμοί, ως οι πολλαπλές μονοδιάστατες αναγνώσεις του τοπίου και των στοιχείων του

Οι προβλέψεις χωρίζονται σε τρία μοντέλα:

I_ Εντάσεις, ως τα χωρικά η αφηγηματικά σημεία τα οποία λειτουργούν αυτοαναφορικά με επιμέρους αφηγήσεις

II_ Καρπός, ως τη βάση του κυρίαρχου στοιχείου ενός τοπίου στο οποίο αναφέρονται τα επιμέρους στοιχεία

III_ Ρίζωμα, ως τη συσχέτιση των επιμέρους στοιχείων του τοπίου, υλικού ή ψηφιακού, για τη δημιουργία επιμέρους αφηγήσεων έκφρασης της πολλαπλότητας του τοπίου

Εικόνα 03. Οριοθέτηση Πεδίου II, Ρέτσος Γ. (2025) “ ΠΕΔΙΟ ΖΑΠΠΑ “, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Εργασία Δ.Π.Μ.Σ.

Ενώ στην πρώτη περίπτωση οριοθέτησης του Πεδίου τα στοιχεία χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν τον γενικό προσδιορισμό, την ανάλυση και την αναγνώριση του τοπίου, στην περίπτωση των μοντέλων επιδιώκεται η ανάδειξη των σχέσεων διασύνδεσης, ανάπτυξης και σχεδιασμού του τοπίου. Η συγκρότηση των παραπάνω μοντέλων και κατηγοριοποιήσεων επιτρέπει την ανάγνωση του τοπίου όχι ως ενιαίου και στατικού αντικειμένου, αλλά ως δυναμικού πεδίου σχέσεων, στο οποίο τα επιμέρους στοιχεία νοηματοδοτούνται από τους συσχετισμούς και τις πολλαπλές αφηγηματικές διαδρομές που δύνανται να παραχθούν. Ωστόσο, η ανάδειξη αυτής της πολλαπλότητας παραμένει εννοιολογική, εφόσον η εμπειρία του τοπίου εξακολουθεί να προσλαμβάνεται μέσω γραμμικών ή αποσπασματικών αφηγήσεων. Η ανάγκη μετάβασης προς ένα ευρύτερο μοντέλο ανάγνωσης και σχεδιασμού προκύπτει από την ύπαρξη των μέσων που επιτρέπουν την υλοποίηση ενός τέτοιου εγχειρήματος, κάτι το οποίο υπάρχει ως εικασία εδώ και δεκαετίες.

Τόπος και Κυβερνοτόπος

Η αναζήτηση πολυδιάστατων εννοιών με σκοπό τη συγκρότηση ενός έργου δεν είναι μία νέα σκέψη. Μετά τα μέσα του περασμένου αιώνα, αρχιτέκτονες και δημιουργοί όπως ο Ξενάκης και ο Ζενέτος ασχολήθηκαν με την θεωρητική ανάπτυξη της τεχνολογίας, σε ουτοπικά πρότυπα, ως μέσο νέων αφηγήσεων. Σαν αναφορά ατού θα ήθελα να θέσω τις αρχές της πολυαγωγίας του Γιάννη Ξενάκη και την ηλεκτρονική πολεοδομία του Τάκη Ζενέτου. Με την παρατήρηση της προσέγγισης δύο Ελλήνων αρχιτεκτόνων είναι αυτή που συνδυαστικά ενέπνευσε την παραπάνω μεθοδολογία. Η αναφορά στην Πολυαγωγία του Ξενάκη αναφέρεται στο πρόγραμμα με το οποίο ο αρχιτέκτονας και συνθέτης σχεδίαζε και μετέφραζε με εντολές τα σχέδια του σε ήχο. Η αναφορά της δημιουργίας πολλαπλών στοιχείων με βάση το σχεδιασμό αποτελεί θεμελιώδη αρχή αυτής της θεωρίας. Όσον αφορά την Ηλεκτρονική Πολεοδομία, είναι μία πρόταση που επιχειρεί να βάλει τέλος στα προβλήματα της σύγχρονης πόλης, χρησιμοποιώντας τις τεχνολογίες που, σύμφωνα με το Ζενέτο, θα υπήρχαν στο σύντομο μέλλον και έπρεπε να χρησιμοποιηθούν για να επαναπροσδιορίσουν το χαρακτήρα της πόλης υπέρ της σύγχρονης ζωής. Η βασική πρόταση παρουσιάζει την εισαγωγή της τηλεεργασίας για τις διεκπεραιωτικές απασχολήσεις. Αναφέρεται επίσης πως οι άυλες δομές είναι φθηνότερες από τα υλικά, συνεπώς πιο συμφέροντες. Δεν επαρκεί όμως μόνο η χρήση νέων δομών εργασίας, αλλά όλο το όραμα δύναται να επιτευχθεί μόνο με μία ολική αστική διαμόρφωση. Αυτή η διαμόρφωση παρουσιάζεται στην ενότητα "Εύκαμπτη Πολεοδομία". Προτείνεται η ανύψωση των χρήσεων για την αποτροπή συσσωρεύσεων χρήσεων, η μείωση νεκρών ή ωφέλιμων φορτίων και χρήση υπάρχοντων, ή προβλεπόμενων για το άμεσο μέλλον, τεχνικών δυνατοτήτων. Η αναφορά της εμπλουτισμένης εμπειρίας μέσω των ψηφιακών εργαλείων για τη βέλτιστη βίωση του τόπου αποτελεί βασική εξελικτική αρχή κατοίκησης του τοπίου.

Ωστόσο, στο πλαίσιο ενός τεχνολογικά διαμεσολαβημένου κόσμου, η δημιουργική αυτή λειτουργία του ανθρώπου φαίνεται να υποκαθίσταται από μια επιτελεστική μίμηση. Αυτό μπορεί να εντοπιστεί, σαν θεώρηση, στο έργο του Jean Baudrillard "Simulacra and Simulation". Στο έργο αυτό περιγράφεται η πραγματικότητα, τα σύμβολα και η κοινωνική εμπειρία συγκρούονται σε έναν κόσμο κυριαρχημένο από μέσα, διαφήμιση και καταναλωτική κουλτούρα. Ως Simulacra περιγράφονται τα αντίγραφα τα οποία δεν παραπέμπουν – ή ποτέ δεν παρέπεμπαν- σε ένα αυθεντικό πρωτότυπο. Ο Baudrillard περιγράφει τέσσερα στάδια:

1. Το Πιστό αντίγραφο, το σύμβολο αντανakλά μία πραγματικότητα
2. Τη Διαστροφή, το σύμβολο παραμορφώνει την πραγματικότητα

3. Την Προσομοίωση, το σύμβολο προσποιείται ότι αντανακλά την πραγματικότητα
4. Το Αγνό Simulacrum, το δεν έχει καμία σχέση με καμία πραγματικότητα, πάρα με μία αυτοαναφορική αλήθεια

Η συνθήκη αυτή γεννά το ερώτημα της σχέσης και ελέγχου που έχουν τα σύγχρονα ψηφιακά μέσα σε σχέση με την ίδια τους την αυτοαναφορικότητα καθώς και την αυθύπαρκτη πολλαπλότητα του τοπίου. Η εισαγωγή των LLM στα περιβάλλοντα της παραγωγής χρησιμοποιείται καταχρηστικά και κερδοσκοπικά, ενώ οι επιπτώσεις της χρήσης τους στο φυσικό περιβάλλον είναι καταστροφικές. Ενώ το κλίμα του πλανήτη βρίσκεται ήδη σε κρίση, η εκτεταμένη χρήση εργαλείων σαν αντικατάσταση ανθρωπίνου δυναμικού σε σχέση με μία συνεχώς αναπτυσσόμενη τεχνολογική αγορά. Έτσι, αναδύεται ένα μεγαλύτερο ζήτημα όσον αφορά την παραγωγή μέσω ΑΙ. Τα λεγόμενα Data Centers συνιστούν μία τεράστια περιβαλλοντική καταστροφή, κυρίως λόγω της υπερκατανάλωσης και της οικειοποίησης φυσικών πόρων, όπως το γλυκό νερό, ενώ παράλληλα η συντήρηση του τεχνολογικού εξοπλισμού συμβάλλει σε πληθωριστικές πιέσεις στην αγορά ηλεκτρονικών ειδών, καθιστώντας το ίδιο το μέσο λιγότερο προσβάσιμο. Ο ευτελισμός της ανθρώπινης δημιουργικότητας δεν αποτελεί στοιχείο προόδου, αλλά κινδύνου.

Πάρα τη δυναμική προοπτική που προσφέρει μία τέτοια αφήγηση, πέρα από την εξελικτική των καιρών μας πρέπει να σκεφτόμαστε και το οικολογικό. Ενώ οι τεχνολογικές εξελίξεις αποτελούν πολύτιμα εργαλεία για τη βελτίωση της ανθρώπινης διαβίωσης και της επιστημονικής γνώσης, η αξία τους μετατοπίζεται όταν εντάσσονται σε ένα σύστημα όπου κυριαρχεί η εμπορευματική σχέση σε ένα κεφαλαιοκρατικά ευνοημένο σύστημα. Οι ιδρυματικές δομές εξελίσσονται με γνώμονα την εξυπηρέτηση των αναγκών της καπιταλιστικής παραγωγής, ακολουθώντας το αφήγημα της Ανάπτυξης.

Αυτό που εκφράζεται, όμως, παραπάνω σχετίζεται με τους κινδύνους της τεχνολογίας ως αποτέλεσμα ιδιωτικής χρήσης και παροχής. Στην πραγματικότητα η τεχνολογική πρόοδος δεν ταυτίζεται με την ιδιοκτησία ή την εμπορευματική διανομή και δεν θα πρέπει να λαμβάνεται με αυτόν τον τρόπο. Ο επαναπροσδιορισμός της χρήσης των ψηφιακών μέσων δύναται να δράσει για το δημόσιο συμφέρον και την εξελικτική του τύπου και της αφήγησης το οποίο δύναται να εμπλουτίσει την πρόσληψη και το βίωμα μας από ένα τοπίο. Η αναφορά συμβαίνει μιας και η εκπαιδευτική διαδικασία δεν θα έπρεπε να χαρακτηρίζεται από διεκπεραιωτική διάσταση, αλλά από περιβάλλοντα έρευνας και νέων εμπειριών. Φυσικά οι προειδοποιήσεις για την υφιστάμενη τεχνολογία μπορεί να λειτουργήσουν κατασταλτικά σε αυτό το σημείο, αλλά αυτό δε σημαίνει πως η έρευνα και ο στοχασμός προς την αρμονική ένταξη των νέων τεχνολογιών στη βιώσιμη εμπειρία παύει.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πολλαπλότητα του χώρου, η οποία παραμένει συχνά αθέατη στις γραμμικές μονοδιάστατες αφηγήσεις, αναδύεται μέσα από τη σύνθεση των στοιχείων του σε ριζωματικές και δενδροειδείς διατάξεις. Η ενσωμάτωση ψηφιακών η διατεχνολογικών μέσων δεν βασίζεται στη μίμηση του τοπίου, αλλά στην ενεργοποίησή του, επιτρέποντας στο χρήστη το βίωμα πολλαπλών αφηγήσεων και ερμηνειών. Το πεδίο αποκτά δυναμικό χαρακτήρα και η εμπειρία του χώρου παύει να είναι στατική η μοναδιαία.

Με τον τρόπο αυτό η εκπαιδευτική διαδικασία και η σχέση με το τοπίο μετασχηματίζονται σε ένα πεδίο βίωσης της εμπειρίας αυτού, απομακρυνόμενο από τη γραμμική μετάβαση πληροφοριών. Το ζήτημα της χρήσης της τεχνολογίας, αν αντιμετωπιστεί

κριτικά, δύναται να προσφέρει μία πολυδιάστατη πρόσληψη, χωρίς να αντικαθιστά την αυθεντική εμπειρία.

Τέλος, η ανάγνωση ενός τόπου μέσα από το πρίσμα της πολλαπλότητας δεν αναδεικνύει απλώς την πολυπλοκότητα των στοιχείων του, αλλά προτείνει ένα νέο τρόπο ύπαρξης στο χώρο, όπου η εμπλουτισμένη βιωμένη εμπειρία δύναται να φανερώσει ένα συνεχώς αναδυόμενο πεδίο.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Hickel J. (2021) "Less is More: How Degrowth Will Save the World", ed. PENGUIN publications.
- Ait-Touati F., Arenes A., Gregoire A. (2020) "TERRA FORMA A book of speculative maps", ed. The MIT PRESS.
- Stratigea A. (2016) "Θεωρία και Μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού", ed. Kallipos.
- Deleuze G., Guattari F. (1980) "A Thousand Plateaus ", ed. Bloomsbury Academic, 2019.
- Frampton K., Antonakakis A. (1989) "A Sentimental Topography ", ed. Architectural Association.
- Pikionis D. (1986) "ΚΕΙΜΕΝΑ", ed. MIET, 2021.
- Foucault M. (1961) "Madness and Civilization- A history of Insanity in the Age of Reason", ed. Routledge, 1989.
- Baudrillard J. (1981) "Simulacra and Simulation", ed. ΠΛΕΘΡΟΝ, 2019.
- Ζενέτος Τ.Χ. (1967) "Αρχιτεκτονικά Θέματα 3, σελ. 114-125: Η ηλεκτρονική Πολεοδομία", ed. Αρχιτεκτονικά Θέματα, 1967.
- Παπαλεξόπουλος Δ., Καλαφάτη Ε. (2006) "ΤΑΚΗΣ Χ.ΖΕΝΕΤΟΣ- ΨΗΦΙΑΚΑ ΟΡΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ", ed. LIBRO, 2006.
- Μωραΐτης Κ. (2005) "Το τοπίο, πολιτιστικός προσδιορισμός του τοπίου", ed. ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2005.
- Ρέτσος Γ., Τζώρτζος Σ. (2024) "ΠΛΕΙΑΔΩΝ ΠΕΔΙΟ- Επεμβάσεις στο αρχαιολογικό τοπίο της Βελεμίνας", ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Διπλωματική Εργασία.
- Ρέτσος Γ. (2025) "ΠΕΔΙΟ ΖΑΠΠΑ", ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΕΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, Εργασία Δ.Π.Μ.Σ.

ΤΑ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ποδηματάς Ελευθέριος

PhD, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

lpodimatas@hotmail.com

Δελιθέου Βασιλική

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

v.delitheou@panteion.gr

Περίληψη

Το άρθρο μελετά τη συμβολή των επενδυτικών κινήτρων στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα, επικεντρώνοντας στις περιφερειακές ανισότητες και τα αποτελέσματα των δημόσιων πολιτικών. Η μελέτη στοχεύει να κατανοήσει πώς τα εθνικά και ευρωπαϊκά κίνητρα ενισχύουν την τοπική επιχειρηματικότητα και οδηγούν σε οικονομική ανάπτυξη, ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής αβεβαιότητας και ανασύνταξης, όπως η κρίση που διήλθε η ελληνική οικονομία.

Η μεθοδολογία περιλαμβάνει την ανάλυση δεδομένων από το ΕΣΠΑ και τους εθνικούς νόμους, εστιάζοντας στις περιφερειακές διαφορές των επενδύσεων και στη διαχρονική επίδραση των μέτρων αυτών. Τα εργαλεία ανάλυσης περιλαμβάνουν την εξέταση του τρόπου διάθεσης των ευρωπαϊκών και κρατικών πόρων στις περιφέρειες και την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους μέσω ποιοτικών και ποσοτικών δεικτών.

Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν ότι τα αναπτυξιακά κίνητρα συνέβαλαν σημαντικά στη στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και στην προώθηση της καινοτομίας, αλλά παρουσίασαν διαφορετικά επίπεδα αποτελεσματικότητας ανά περιφέρεια. Οι περιφέρειες με καλύτερη πρόσβαση σε επενδυτικούς πόρους επέδειξαν ισχυρότερη οικονομική ανάπτυξη, ενώ οι απομακρυσμένες περιοχές επωφελήθηκαν λιγότερο.

Τα συμπεράσματα υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα για στοχευμένες επενδύσεις, ιδιαίτερα σε απομακρυσμένες και αγροτικές περιφέρειες, καθώς και την ανάγκη για καλύτερο συντονισμό μεταξύ εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών. Προτείνεται, τέλος, η συνέχιση των επενδυτικών μέτρων σε συνδυασμό με στρατηγικές ενίσχυσης των υποδομών και της βιώσιμης ανάπτυξης, προκειμένου να βελτιωθούν τα αποτελέσματα και να περιοριστούν οι ανισότητες.

Λέξεις-κλειδιά: *Επενδυτικά Κίνητρα, Οικονομική Ανάπτυξη, Περιφερειακή Ανάπτυξη, Ευρωπαϊκά Προγράμματα, Εθνικοί πόροι, Αναπτυξιακοί Νόμοι.*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο σκοπός εκπόνησης της συγκεκριμένου άρθρου συνίσταται στην προσπάθεια εμπλουτισμού της ήδη υπάρχουσας ελληνικής βιβλιογραφίας σχετικά με θέματα οικονομικής, τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης, εθνικών επενδυτικών κινήτρων, ευρωπαϊκών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών.

Η βελτίωση του επιπέδου ευημερίας αποτελεί διαχρονικό και θεμελιώδη στόχο κάθε κοινωνίας. Σε ποσοτικούς όρους, η ευημερία συνδέεται κατά κύριο λόγο με την αύξηση του παραγόμενου εισοδήματος, δηλαδή με την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης. Η οικονομική

θεωρία αναγνωρίζει ότι η ανάπτυξη επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες, μεταξύ των οποίων κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η προσέλκυση επενδύσεων. Η σημασία των επενδύσεων έχει αναδειχθεί εκτενώς στη βιβλιογραφία, τόσο θεωρητικά όσο και εμπειρικά, ενώ έχει διερευνηθεί συστηματικά η αιτιώδης σχέση ανάμεσα στις επενδυτικές ροές και την μεγέθυνση των οικονομιών.

Αντικείμενο του παρόντος, αποτελεί η διερεύνηση των επενδυτικών κινήτρων ως προσδιοριστικοί παράγοντες που δύναται να οδηγήσουν τις περιφερειακές και τοπικές κοινωνίες σε οικονομική ανάπτυξη. Σκοπός είναι η καταγραφή και η ανάλυση των παραγόντων αυτών, ο βαθμός επίδρασης στην περιφερειακή και τοπική οικονομία και στη δημιουργία περιφερειακών και τοπικών οικονομικών ανισοτήτων.

1. Ανάπτυξη: Εννοιολογική Προσέγγιση

Ο εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου «ανάπτυξη» έχει απασχολήσει για πολλές δεκαετίες πλήθος θεωρητικών και ερευνητών, καθώς αποτελεί μια εξίσωση στην οποία προστίθενται συνεχώς νέες μεταβλητές. Ως αποτέλεσμα, ακόμα και σήμερα, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός. Ο όρος «ανάπτυξη» (development) άρχισε να χρησιμοποιείται μετά τη λήξη του Β΄ παγκοσμίου πολέμου. Μετά τη δημιουργία πολιτικών συνασπισμών, θα έλεγε κανείς ότι η κύρια αιτία της προσπάθειας που ξεκίνησε για την προαγωγή και προώθηση της ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο, ήταν συνέπεια μάλλον πολιτικών επιλογών, παρά ανθρωπιστικών στόχων (Αποστολόπουλος, 2010).

Οι αρχικές αναπτυξιακές θεωρίες με τον όρο «οικονομική ανάπτυξη» εννοούσαν την οικονομική μεγέθυνση. Η διάκριση των εννοιών «μεγέθυνση» και «ανάπτυξη» στηρίζεται κατά κύριο λόγο στο αν πρόκειται για μια απλή μεταβολή (διόγκωση) ορισμένων ποσοτικών μεγεθών (π.χ. Α.Ε.Π., επενδύσεις, εξαγωγές, απασχόληση) ή αν οι μεταβολές αυτές συνδέονται και με ποιοτικές μεταβολές σε βασικές σχέσεις (δηλαδή τομείς) σε μια οικονομία. Αυτό δεν αποκλείει ότι οι ποσοτικές μεταβολές δε μπορούν να οδηγήσουν και σε ποιοτικές μεταβολές, αλλά απλώς ότι η ποσοτική μεταβολή δεν αποτελεί από μόνη της ανάπτυξη (Γιαννίτσης, 1999).

Το κύριο πρόβλημα, όμως, δεν είναι η αύξηση ή όχι του ΑΕΠ. Με την πάροδο των χρόνων και μέσω της διαδικασίας της ανάπτυξης εμφανίστηκαν ή επιδεινώθηκαν ορισμένα κοινωνικά προβλήματα, όπως η φτώχεια, τα περιβαλλοντικά προβλήματα κ.ά. Με τη διαπίστωση αυτή ο όρος «οικονομική ανάπτυξη» άρχισε να παίρνει ένα πιο ολοκληρωμένο εννοιολογικό πλαίσιο και να ταυτίζεται με τη συνολική ανάπτυξη που περιλαμβάνει παράγοντες όπως το περιβάλλον, η κοινωνία, ο πολιτισμός κ.ά. Επομένως, η έννοια της ανάπτυξης, εκτός της οικονομικής διάστασης, περιλαμβάνει την περιβαλλοντική, κοινωνική, πολιτική, διοικητική, καθώς και άλλες μορφές ανάπτυξης, οι οποίες αλληλεξαρτώνται και αλληλοεπηρεάζονται. Η ανάπτυξη επιτυγχάνει όταν βελτιώνεται η υλική ευημερία, εξαλείφονται οι ανισότητες, βελτιώνεται το επίπεδο της απασχόλησης κ.ά. Γενικά, υπήρξε για πολλά χρόνια μια δυσκολία στη νοηματική απόδοση του όρου «ανάπτυξη», όμως σήμερα έγινες σαφές ότι αναμφίβολα συνδέεται με την αύξηση του ΑΕΠ, του κατά κεφαλήν εισοδήματος, της κατανάλωσης, των επενδύσεων, της αποταμίευσης, του εξωτερικού εμπορίου, της απασχόλησης, της προστασίας του περιβάλλοντος, της βελτίωσης της ποιότητας ζωής κ.ά. (Μητούλα, 2023).

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί ότι ο όρος «ανάπτυξη» (development) διαφέρει από τον όρο «μεγέθυνση» (growth) καθώς ο όρος μεγέθυνση χρησιμοποιείται με το νόημα της οικονομικής ευημερίας χωρίς κοινωνικές προεκτάσεις και αναφέρεται περισσότερο στην αύξηση της παραγωγικότητας και λιγότερο σε αξιολογες διαρθρωτικές αλλαγές (Δεληθέου,

2006). Συγκεκριμένα, ο όρος «ανάπτυξη» είναι ευρύτερος του όρου μεγέθυνση και παραπέμπει, εκτός από την παραγωγή περισσότερου προϊόντος (αγαθών και υπηρεσιών), και σε διαρθρωτικές αλλαγές (μεταβολές θεσμικές και τεχνολογικές) όπως και σε ποιοτικές διαφοροποιήσεις. Ο όρος «μεγέθυνση» έχει στενότερη έννοια και συνδέεται με την παραγωγή περισσότερου προϊόντος ή και μεγαλύτερης παραγωγικότητας, αύξηση δηλαδή του προϊόντος ανά μονάδα εισροών (Μητούλα, Αστάρα, & Καλδής, 2008). Μερικές φορές, για τις μη ανεπτυγμένες χώρες χρησιμοποιείται ο όρος «ανάπτυξη», γιατί αυτές οι χώρες έχουν ανάγκη από διαρθρωτικές αλλαγές, ενώ για τις ανεπτυγμένες χώρες προτιμάται ο όρος «μεγέθυνση» ή «αύξηση», γιατί λίγο ή πολύ σε αυτές τις χώρες έχουν συντελεστεί οι βασικές διαρθρωτικές αλλαγές (Ζιωγάνας, 2003).

Η Περιφέρεια ως διοικητική και οικονομική οντότητα – Η ανάγκη άσκησης περιφερειακής πολιτικής

Η Περιφέρεια θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν ένας ζωντανός οργανισμός που συντελεί στη διαμόρφωση του αναπτυξιακού προγράμματος και της πολιτικής, δηλαδή σαν ένας οργανισμός που έχει έννοια δυναμική και όχι στατική. Η οικονομική ή αναπτυξιακή Περιφέρεια μπορεί να νοηθεί ως μια δυναμική γεωγραφική ενότητα, τα όρια της οποίας προσδιορίζονται από τις διαχρονικές κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές της, από τις ροές της και από τις αλληλεξαρτήσεις των χωρικών μονάδων από τις οποίες αποτελείται (Κόνσολας, 1997).

Η «Περιφερειακή Ανάπτυξη» απαιτεί ολοκλήρωση διαδικασιών που αποσκοπούν στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των περιφερειών μιας χώρας. Διαρθρωτικές αλλαγές, αναδιαρθρώσεις, αύξηση και διαφοροποίηση της παραγωγικής ικανότητας των περιφερειών πρέπει να είναι ικανές ώστε, όταν επιτευχθούν, να εξασφαλίζουν μια συνεχή και αυτοσυντηρούμενη αύξηση του πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος και βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης.

Η «περιφερειακή ανάπτυξη» είναι έννοια πολυδιάστατη και καλύπτει ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς. Η διαδικασία για την περιφερειακή ανάπτυξη προκαλείται από τον κατάλληλο συνδυασμό σκοπών, μέσων και φορέων σε ένα πρόγραμμα, για την επίτευξη ισόρροπης και διαχρονικής μεταβολής της διαπεριφερειακής διάρθρωσης της οικονομίας. Η οικονομική Περιφέρεια μπορεί να είναι διαφορετική από τη διοικητική, στην εφαρμογή, όμως, προγραμμάτων οικονομικής ανάπτυξης αναγκαστικά συνδέεται με διοικητική ή διοικητικές περιφέρειες. Η θεωρία της «περιφερειακής ανάπτυξης» μαζί με την «περιφερειακή στρατηγική» συμπεριλαμβάνονται στην ευρύτερη θεωρία της «Περιφερειακής Οικονομικής». Η «Περιφερειακή Οικονομική» είναι ένας κλάδος της οικονομικής επιστήμης που μελετά την επίδραση της διάστασης του χώρου στις οικονομικές δραστηριότητες. Η «Περιφερειακή Επιστήμη» είναι ουσιαστικά η μελέτη των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και συμπεριφορικών φαινομένων που έχουν χωρική διάσταση. Επομένως, η περιφερειακή ανάλυση ασχολείται και επικεντρώνεται στις στρατηγικές ανάπτυξης του χώρου (Κόνσολας, 1997).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μετά και την απομάκρυνση της Μεγάλης Βρετανίας, αποτελείται από 27 κράτη - μέλη που συνιστούν μια κοινότητα και μια εσωτερική αγορά περίπου 500 εκατομμυρίων πολιτών, γεγονός που αυξάνει τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες μεταξύ των κρατών αυτών και των περιφερειών τους.

Σκοπός της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, σύμφωνα και με τις αρχές της Info regio, είναι να επιτύχει πραγματική αλληλεγγύη στην Ευρωπαϊκή Ένωση με τη διασφάλιση οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, προϋπόθεση της οποίας είναι η μείωση των

αναπτυξιακών ανισοτήτων μεταξύ των διαφόρων περιφερειών. Χάρη στην προσέγγιση που ακολουθεί, η περιφερειακή πολιτική προσδίδει προστιθέμενη αξία στα προγράμματα που υλοποιούνται στις διάφορες περιφέρειες. Συνεισφέρει στη χρηματοδότηση συγκεκριμένων έργων προς όφελος των περιφερειών, των πόλεων και των κατοίκων τους. Απώτερος στόχος είναι να αποκτήσουν οι περιφέρειες τη δυνατότητα να συμβάλλουν στην ανάπτυξη και στην ανταγωνιστικότητα και να ανταλλάσσουν ιδέες και καλύτερες πρακτικές.

Το σκεπτικό του στόχου «σύγκλιση» είναι η προώθηση των συνθηκών που ευνοούν την ανάπτυξη καθώς και των παραγόντων που οδηγούν σε πραγματική σύγκλιση των λιγότερο αναπτυγμένων κρατών - μελών και περιφερειών. Στην ΕΕ ο στόχος αυτός αφορά περιφέρειες των οποίων το κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ είναι μικρότερο του 75% του κοινοτικού μέσου όρου και – σε σταδιακά μικρότερη βάση - περιφέρειες των οποίων το ΑΕγχΠ υπερβαίνει ελάχιστα το σχετικό όριο λόγω των στατιστικών αλλαγών που έφερε η διεύρυνση της ΕΕ.

2. Εθνική Επενδυτική & Αναπτυξιακά Κίνητρα

Η βασική επιδίωξη κάθε κοινωνίας, μέσα από την χάραξη πολιτικής της οικονομίας της, είναι η βελτίωση του επίπεδο ευημερίας της, ήτοι η αύξηση του συνολικού εισοδήματος, διαδικασία γνωστή ως «οικονομική ανάπτυξη». Πολλοί παράγοντες επηρεάζουν αυτήν την ανάπτυξη, με την προσέλκυση επενδύσεων να ξεχωρίζει ως ένας από τους σημαντικότερους. Η προσέλκυση αυτής της κεφαλαιακής ροής έχει αναδειχθεί σημαντική στην οικονομική επιστήμη και έχει διερευνηθεί η αιτιώδης σχέση μεταξύ της προσέλκυσης επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης.

Η εθνική πολιτική για τον Περιφερειακό προγραμματισμό αξιοποιεί εθνικούς και δημόσιους πόρους, όπως το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) και οι αναπτυξιακοί νόμοι με τα επενδυτικά κίνητρα. Ωστόσο, είναι αμφίβολο αν αυτά τα μέτρα επιτυγχάνουν τελικά τον αναδιανεμητικό χαρακτήρα για τον οποίο και σχεδιάστηκαν. Μέσω των αναπτυξιακών νόμων εκπονήθηκε και υλοποιήθηκε σημαντικός αριθμός επενδυτικών σχεδίων στην περιφέρεια. Αν εξεταστεί και η ποιοτική παράμετρος του ζητήματος όμως, θα συναντήσουμε έντονα ερωτηματικά αναφορικά με το κατά πόσο η κατανομή των πόρων ήταν η επιθυμητή για να συμβάλει αποτελεσματικά και ουσιαστικά στην περιφερειακή ανάπτυξη. Οι έρευνες έχουν αμφισβητήσει τη σχέση μεταξύ των δαπανών και του εισοδήματος σε διάφορες περιοχές. Σχετικό με τον προβληματισμό αυτό, είναι και το αποτέλεσμα της έρευνας του Ψυχάρη (2006), ο οποίος έδειξε ότι δεν υπάρχει προφανής συσχέτιση μεταξύ των κατά κεφαλήν δημοσίων δαπανών και του κατά κεφαλήν εισοδήματος στους νομούς της Ελλάδας. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την έλλειψη πολιτικής βούλησης υπέρ της μείωσης των περιφερειακών ανισοτήτων, αφού προφανώς η κατανομή των δημοσίων δαπανών πραγματοποιήθηκε με βάση διαφορετικά κριτήρια (πολιτικά, πελατειακά κτλ.). Η πολιτική δημοσίων επενδύσεων δεν φαίνεται να υπαγορεύεται συστηματικά από την ικανοποίηση του κριτηρίου της χωρικής αναδιανομής των πόρων, από τις περισσότερες προς τις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες.

Οι πρώτες προσπάθειες για εφαρμογή πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα (ν. 2167/52 και Ν.Δ. 2687/53), δεν προέβλεπαν επιχορηγήσεις αλλά καθόριζαν το βαθμό προστασίας των ξένων κεφαλαίων που ήταν απαραίτητα για την πραγματοποίηση επενδύσεων σε μια οικονομία που αντιμετώπιζε τις συνέπειες παγκόσμιων και εμφυλίων συγκρούσεων. Εν συνεχεία, τόσο ο Ν.4171/61 όσο και μια σειρά νομοθετημάτων κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (147/67, 148/67, 1087/71, 1312/72, 1297/72), κινήθηκαν προς την κατεύθυνση της θέσπισης σημαντικών προνομίων και διευκολύνσεων για την πραγματοποίηση μεγάλων επενδύσεων και στην ανάπτυξη βιομηχανικής υποδομής.

Νόμος 289/76

Τα πρώτα συγκεκριμένα κίνητρα που υιοθετούνται με τον νόμο 289/76 για την ανάπτυξη παραμεθορίων περιοχών της Θράκης και των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, ήταν:

Αναπτυξιακός Νόμος 289/76	Κίνητρα:
	• Παρέχονται αφορολόγητες εκπτώσεις
	• επιδοτείται το επιτόκιο

Μόλις δύο χρόνια αργότερα παρατηρείται η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια για δημιουργία ενός συστήματος επενδυτικών κινήτρων με περιφερειακή διάρθρωση. Ο νόμος 849/78 διαχώριζε την Επικράτεια σε πέντε (5) περιοχές και θέσπιζε κίνητρα που απευθύνονταν κυρίως στην βιομηχανία, στην βιοτεχνία και στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, παρέχοντας:

- άτοκη ενίσχυση,
- επιδότηση επιτοκίου και
- αφορολόγητες εκπτώσεις.

Παρατηρείται για πρώτη φορά χάραξη πολιτικής για ενίσχυση των επενδύσεων για το περιβάλλον, την έρευνα και την εξοικονόμηση ενέργειας. Είναι η στιγμή που ωριμάζουν οι διατάξεις που διέπουν το υπόβαθρο του αναπτυξιακού θεσμικού πλαισίου της χώρας, και αυτό που απαιτείται πλέον είναι να συνδεθούν και να αποτελέσουν πραγματικό κίνητρο για αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.

Νόμος 1116/81

Για τον λόγο αυτό θεσπίστηκε ο νόμος 1116/81 με τον οποίο καταργούνται οι προηγούμενοι αναπτυξιακοί νόμοι και μόλις τότε αρχίζουν να φαίνονται τα πρώτα σημάδια αποτύπωσης ενός ολοκληρωμένου συστήματος επενδυτικών κινήτρων περιφερειακής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα:

Αναπτυξιακός Νόμος 1116/81	Κίνητρα:
	• για μετεγκατάσταση εκτός των δύο κύριων αστικών κέντρων της χώρας
	• απαγόρευση παροχής κινήτρων σε υπερκορεσμένες περιοχές (βλ. Αττική)

Αναπτυξιακός Νόμος 1116/81	• καθιερώνονται οι επιχορηγήσεις ως ο βασικός μοχλός επενδυτικών κινήτρων για την προσέλκυση επενδύσεων
---	---

Νόμος 1262/82

Ο νόμος 1262/82 αντικατέστησε τον προηγούμενο, ο οποίος δεν κατάφερε παρά μόνο να ισχύσει για μερικές ημέρες. Ο νέος αναπτυξιακός νόμος εφαρμόστηκε για περίπου οκτώ χρόνια, σημειώνοντας σημαντική επιτυχία. Συγκεκριμένα, η χώρα διαιρέθηκε σε τέσσερις (4) ζώνες κινήτρων:

Αναπτυξιακός Νόμος 1262/82	Κίνητρα
	• καθιερώνεται ως απαραίτητη προϋπόθεση η ίδια συμμετοχή για την υπαγωγή των επενδύσεων στις ευεργετικές του διατάξεις

Αναπτυξιακός Νόμος 1262/82	• προωθείται η οργάνωση εξειδικευμένων υπηρεσιών αξιολόγησης (κέντρο και περιφέρειες)
---	---

Ο συγκεκριμένος νόμος προσπαθεί να δώσει λύση στο δυσεπίλυτο πρόβλημα των επενδυτών της εξεύρεσης επενδυτικών κεφαλαίων. Σημαντικό ύψος πόρων αφιερώθηκαν στο μεταποιητικό έργο και την κινητοποίηση και εύρεση επενδυτικών κεφαλαίων. Η απολογιστική έκθεση αναφέρει ως στρεβλώσεις και σημεία αδυναμίας του συγκεκριμένου νόμου, ότι θα μπορούσε να χαρακτηριστεί: (i) η δυσκολία άμεσης παρακολούθησης των υλοποιούμενων σχεδίων, (ii) ο χαμηλός ρυθμός εκταμίευσης των πόρων καθώς και (iii) η έλλειψη προαπαίτησης εκθέσεων βιωσιμότητας των εγκρινόμενων επενδυτικών σχεδίων.

Νόμος 1892/90

Οκτώ χρόνια αργότερα, ο νόμος 1892/90, και ο 2234/94 που τον ακολούθησε και αποτέλεσε συμπλήρωμα του αρχικού νόμου, εισήγαγε τις παρακάτω σημαντικότερες αλλαγές:

Κίνητρα

- καθιερώνεται η υποβολή των επενδυτικών προγραμμάτων σε δύο χρονικές περιόδους ετησίως καθώς και η ομαδική έγκριση των επενδύσεων αντίστοιχα, σύμφωνα με τον προγραμματισμό των διαθέσιμων κονδυλίων επιχορηγήσεων
- καταργείται το ελάχιστο και το μέγιστο ποσοστό επιχορήγησης ανά περιοχή και αντικαταστάθηκε με συγκεκριμένο ποσοστό επιχορήγησης
- αυξάνονται τα ελάχιστα όρια ίδιας συμμετοχής με στόχο την εξασφάλιση της βιωσιμότητας των επενδυτικών σχεδίων
- θεσπίζεται το ελάχιστο όριο επένδυσης για να είναι δυνατή η υπαγωγή στα κίνητρα επιχορήγησης - επιδότησης
- εισάγονται υψηλότερα ποσοστά επιχορήγησης για ειδικές επενδύσεις και για ολοκληρωμένα επιχειρηματικά σχέδια, ανεξαρτήτως τόπου εγκατάστασης
- επιβάλλεται η υλοποίηση των νέων επενδύσεων στις Βιομηχανικές Περιοχές (ΕΤΒΑ)
- θεσμοθετείται, για πρώτη φορά, ο έλεγχος της έναρξης της παραγωγικής λειτουργίας της επένδυσης, με ανώτερο όριο το έτος από την ολοκλήρωση της υλοποίησής της

Το συγκεκριμένο καθεστώς, λαμβάνοντας υπόψη και τους περιορισμένους διαθέσιμους πόρους, υπήρξε πιο συγκρατημένο σε σύγκριση με παλαιότερους νόμους. Ωστόσο, εκτιμάται ότι συνέβαλε στη βελτίωση της επενδυτικής ισορροπίας, ενισχύοντας τόσο την ποιότητα και τη βιωσιμότητα των σχεδίων όσο και το μέγεθός τους.

Νόμος 2234/94

Με τον συμπληρωματικό νόμο 2234/94, παρουσιάστηκαν σημαντικές βελτιώσεις και επενδυτικά κίνητρα, όπως:

Κίνητρα

- επιχορηγούνται επιχειρήσεις με επενδυτικές πρωτοβουλίες αποτυπωμένες σε Επιχειρηματικά Σχέδια (Business Plan)
- Δίνεται προτεραιότητα σε μεταποιητικές επιχειρήσεις και επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών υψηλής ποιότητας, όπου παρέχονται υψηλά ποσοστά επιχορηγήσεων σε ειδικές επενδύσεις (απόκτηση συστημάτων διασφάλισης ποιότητας, δαπάνες για την μετατροπή συμβατικών παραγωγικών μονάδων σε ευέλικτες, σε εισαγωγή τεχνολογίας φιλικής προς το περιβάλλον, σε παραγωγή καινοτομικών προϊόντων και την εισαγωγή καινοτομιών στην παραγωγική διαδικασία, κ.λπ.)

Νόμος 2601/98

Ο αναπτυξιακός νόμος 2601/98 ήταν η πρώτη προσπάθεια για να διαφοροποιηθεί η, μέχρι εκείνη τη στιγμή, φιλοσοφία των κινήτρων των προηγούμενων αναπτυξιακών νόμων. Η ανταγωνιστικότητα και η ελεύθερη λειτουργία της αγοράς ήταν ο στόχος σχεδιασμού του νέου αναπτυξιακού νόμου, ο οποίος διαχώριζε τους δυνητικούς επενδυτικούς φορείς σε δύο ομάδες: τις επιχειρήσεις με χρόνο λειτουργίας έως πέντε έτη (νέοι επενδυτικοί φορείς) και τους παλαιούς φορείς με περισσότερα από πέντε έτη λειτουργίας. Τα επενδυτικά κίνητρα αφορούσαν σε:

Κίνητρα:

- παρέχονται άμεσες οικονομικές επιχορηγήσεις
- επιδοτείται το επιτόκιο τόκων επενδυτικού δανείου
- επιδοτείται η χρηματοδοτική μίσθωση
- παρέχεται φορολογική απαλλαγή από την καταβολή φόρου εισοδήματος καθορισμένου ποσοστού από τα μη διανεμόμενα κέρδη της πρώτης δεκαετίας από την πραγματοποίηση της επένδυσης, με τον σχηματισμό ισόποσου αφορολόγητου αποθεματικού.

Η καινοτομία του νόμου 2601/98 έγκειται στο ότι σχεδίασε επενδυτικά κίνητρα τα οποία ευνοούν την ανάπτυξη δικτύωσης μεταξύ ΜμΕ, ενώ εισάγουν την ευελιξία στην παραγωγική διαδικασία..

Νόμοι 3299/04 & 3522/06

Ο νόμος 3299/04 και ο τροποποιητικός 3522/06, ήταν ο πρώτος επενδυτικός νόμος για τις κρατικές ενισχύσεις των επενδυτικών σχεδίων στην Ελλάδα στη νέα χιλιετία και με την οικονομία της χώρας να βρίσκεται σε διαρκή ανάπτυξη. Οι ελληνικές υφιστάμενες ή νεοϊδρυόμενες επιχειρήσεις καθώς και όσες επιχειρήσεις έχουν αναπτύξει οικονομική δραστηριότητα στο εξωτερικό αλλά επιθυμούσαν να διαθέτουν αναπτυξιακή στρατηγική για την ελληνική επικράτεια, θα μπορούσαν να είναι δυνητικοί δικαιούχοι των ενισχύσεων:

Αναπτυξιακοί Κίνητρα:

- επιχορηγείται η κάλυψη επιλέξιμης επένδυσης
- επιδοτείται η χρηματοδοτική μίσθωση (leasing) για απόκτηση μηχανολογικού εξοπλισμού, όπου η μέγιστη διάρκειά της δεν

μπορεί να υπερβαίνει τα πέντε (5) έτη

- απαλλάσσεται από την καταβολή φόρου εισοδήματος ή διανεμόμενων κερδών από το σύνολο των δραστηριοτήτων οι επιχειρήσεις που προβούν σε υλοποίηση επενδυτικού σχεδίου ή σε απόκτηση μηχανολογικού εξοπλισμού μέσω leasing για την πρώτη δεκαετία από την επένδυση
- επιδοτείται το κόστος δημιουργούμενων θέσεων εργασίας που θα δημιουργηθούν στο πλαίσιο υλοποίησης του επενδυτικού σχεδίου, για δύο έτη.

Νόμοι 3908/2011 & 4146/2013

Τέλος, ο νόμος 3908/2011, με σημαντικότερη τροποποίηση τον 4146/2013, αφορούσε στην «Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη, την Επιχειρηματικότητα και την Περιφερειακή Συνοχή». Με τον τελευταίο νόμο ήταν επιλέξιμοι όλοι οι τομείς της οικονομίας, ενώ άλλαξε ριζικά τους όρους που ίσχυαν μέχρι εκείνη τη στιγμή για τις ιδιωτικές επενδύσεις. Τα είδη ενισχύσεων αφορούσαν:

Αναπτυξιακοί Νόμοι 3908/2011 & 4146/2013	Κίνητρα:
	• παρέχεται απαλλαγή από την καταβολή φόρου εισοδήματος επί των πραγματοποιούμενων προ-φόρων κερδών από το σύνολο των δραστηριοτήτων της επιχείρησης
	• επιχορηγείται η κάλυψη τμήματος των ενισχυόμενων δαπανών του επενδυτικού σχεδίου
	• επιδοτείται με leasing η κάλυψη τμήματος των καταβαλλόμενων δόσεων για την απόκτηση καινούριου εξοπλισμού
	• παρέχονται δάνεια με ευνοϊκούς όρους μέσω του Εθνικού Ταμείου Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ETEAN).

Αναπτυξιακός Νόμος 4399/2016

Σύμφωνα με την έκθεση απολογισμού του αναπτυξιακού νόμου 4399/2016, τα διαθέσιμα στοιχεία του Υπουργείου κατέδειξαν αυτό που προκύπτει και από την ανωτέρω χαρτογράφηση των αναπτυξιακών νόμων μέχρι σήμερα. Τα επενδυτικά κίνητρα: (i) δεν επηρέασαν, σύμφωνα με τα αναμενόμενα, τη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας, (ii) δεν προηγήθηκε ξεκάθαρη και σαφής στόχευση οικονομικών κλάδων (iii) απουσίασε το όραμα και ο σωστός σχεδιασμός για τον οραματισμό της επόμενης ημέρας της ελληνικής οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια:

- Απορροφήθηκαν από επιχειρήσεις χρηματοδοτήσεις ύψους 32 δισ. € ενώ έλαβαν επιπλέον ενίσχυση που ανήλθε σε 12 δισ. €
- η μέση επενδυτική δαπάνη ανά θέση εργασίας ανήλθε σε 976.000 €
- η μέση ενίσχυση για κάθε θέση εργασίας ήταν 323.000 €
- σχεδόν το σύνολο των επενδυτικών σχεδίων (95%) που χρηματοδοτήθηκαν ήταν χαμηλής και σχετικά χαμηλής τεχνολογίας
- μόλις δύο κλάδοι της οικονομίας (ενέργεια και ξενοδοχεία) χρηματοδοτήθηκαν με το 46,5% των διαθέσιμων πόρων του τελευταίου αναπτυξιακού νόμου

- μικρή απόδοση στην εξάπλωση των επιχορηγήσεων καθώς μόλις το 4,2% των επενδυτικών σχεδίων αντιπροσώπευε το 43,6% του ύψους επένδυσης, καταδεικνύοντας το πρόβλημα της τεράστιας συγκέντρωσης των επιχορηγήσεων
- σημαντικά μικρός αριθμός επιχειρήσεων αξιοποίησαν πολύ υψηλά ποσά ενισχύσεων (έξι επιχειρήσεις έλαβαν 1 δισ.€, 15 επιχειρήσεις έλαβαν 1,5 δισ. € και 95 επιχορηγήθηκαν με 3 δισ. €).

Εύκολα συμπεραίνεται ότι οι προηγούμενοι αναπτυξιακοί συνέβαλαν στην επίταση της ανισότητας στην χώρα, που με την σειρά της αποτέλεσε βασική αιτία της κακής εξέλιξης της οικονομίας τα τελευταία χρόνια.

Ο αναπτυξιακός νόμος 4399/2016 σχεδιάστηκε για να απαλείψει τις στρεβλώσεις που δημιούργησαν τα προηγούμενα επενδυτικά κίνητρα, και συγκεκριμένα, στόχοι του ήταν:

- Η ενίσχυση της δημιουργίας καινοτομικών, εξωστρεφών, δυναμικών και βιώσιμων επιχειρήσεων
- Η αύξηση της απασχόλησης
- Η κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού και η απορρόφησή του από ελληνικές επιχειρήσεις αναστέλλοντας το brain drain.
- Η αύξηση της προστιθέμενης αξίας και του μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων, προκειμένου να επιτευχθεί η επανεκβιομηχάνιση της χώρας.

Ο αναπτυξιακός νόμος παρέχει τα παρακάτω είδη ενισχύσεων:

Κίνητρα:

- Απαλλαγή φόρου. Το ποσό της φορολογικής απαλλαγής υπολογίζεται ως ποσοστό επί της αξίας των ενισχυόμενων δαπανών του επενδυτικού σχεδίου ή και της αξίας του καινούριου μηχανολογικού και λοιπού εξοπλισμού που αποκτάται με χρηματοδοτική μίσθωση.

- Επιχορηγείται τμήμα των ενισχυόμενων δαπανών του επενδυτικού σχεδίου.

Αναπτυξιακός Νόμος 4399/2016

- Επιδoteείται η χρηματοδοτική μίσθωση για την απόκτηση καινούριου μηχανολογικού και λοιπού εξοπλισμού.

- Επιδoteείται το μισθολογικό κόστος νέων θέσεων εργασίας που δημιουργούνται και συνδέονται με το επενδυτικό σχέδιο.

- Σταθεροποιείται ο συντελεστής φορολογίας εισοδήματος.

- Χρηματοδοτείται ο επιχειρηματικός κίνδυνος μέσω δημιουργίας ταμείου συμμετοχών ή μέσω ιδίων κεφαλαίων ή οιονεί ιδίων κεφαλαίων ή επενδυτικών χορηγιών για την παροχή επενδύσεων χρηματοδότησης επιχειρηματικού κινδύνου ή μέσω δανείων για την παροχή επενδύσεων χρηματοδότησης επιχειρηματικού κινδύνου.

Η φιλοσοφία των κινήτρων διαρθρώνεται σε δύο (2) κατηγορίες, τέσσερις (4) θεματικούς άξονες και εξατομικεύσεις, με κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, κανονισμούς και συγκεκριμένους παράγοντες.

A: Κίνητρα διατήρησης υφιστάμενης παραγωγικής λειτουργίας, τα οποία αφορούν σε υφιστάμενες επιχειρήσεις και εργαζομένους.

B: Κίνητρα προσέλκυσης νέας παραγωγικής λειτουργίας, τα οποία αφορούν νέες επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται να αναπτύξουν νέα παραγωγική λειτουργία.

Η δημιουργία ενός πλέγματος κινήτρων με σκοπό τη δημιουργία ενός ολιστικού πλέγματος ενισχύσεων και διευκολύνσεων, αποτυπώνονται σε:

Θεματικός Άξονας Α: Επενδυτικά / χρηματοδοτικά κίνητρα

- **Επιδότησεις:** μη επιστρεπτές χρηματοδοτήσεις για επενδυτικά σχέδια και λειτουργικές δαπάνες
 - **Χρηματοδοτικές ενισχύσεις / διευκολύνσεις:** πιστώσεις με ευνοϊκούς όρους (επιδότηση επιτοκίου, παροχή περιόδου χάριτος, αυξημένη διάρκεια πληρωμής, χαμηλό ύψος εξασφαλίσεων κ.λπ.)
 - **Εγγυήσεις:** αυξημένη παροχή εγγυήσεων για λογαριασμό του πελάτη προς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα
 - **Μικροπιστώσεις:** χρηματοδοτήσεις μικρών ποσών για κάλυψη κεφαλαίου κίνησης ή/και επενδυτικό σχέδιο, με ευνοϊκούς όρους
 - **Κεφάλαια συν-επένδυσης:** ενισχύσεις ρευστότητας για συμμετοχή στα ίδια κεφάλαια
-

Θεματικός Άξονας Β: Φορολογικά κίνητρα

- **Απαλλαγές:** απαλλαγή καταβολής φόρου εισοδήματος ή/και διαφοροποίηση προκαταβολής και φόρου μερισμάτων
 - **Ελαφρύνσεις:** α) έκπτωση φορολογικών συντελεστών β) παροχή κινήτρων για μείωση φορολογικών υποχρεώσεων
 - **Διευκολύνσεις:** α) χρονική ευελιξία στην εξυπηρέτηση φορολογικών υποχρεώσεων β) δυνατότητα μεταφοράς φορολογικών ζημιών
 - **Απαλλαγές:** ευελιξία στην καταβολή τελών και επιβαρύνσεων
-

Θεματικός Άξονας Γ: Λειτουργικά κίνητρα

- **Ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά:** δυνατότητα διαφοροποίησης εργοδοτικών εισφορών, μείωσης μισθολογικού κόστους, πρόωρη συνταξιοδότηση εργαζομένων ειδικών κατηγοριών
 - **Εργασιακά:** α) κάλυψη μισθολογικού κόστους β) επιδότηση κατοικίας για επαγγελματική ή/και στεγαστική χρήση
 - **RnD:** α) απαλλαγή φόρου για δαπάνες τεχνολογικής και επιστημονικής έρευνας β) επιδότηση προγραμμάτων έρευνας
 - **Ενεργειακά:** επιδότηση δαπανών για έργα βελτίωσης ενεργειακής απόδοσης και αποκατάσταση περιβάλλοντος χώρου
-

Θεματικός Άξονας Δ: Αδειοδοτικά κίνητρα

- Μείωση στο χρονικό διάστημα χορήγησης αδειών
 - Μείωση κόστους χορήγησης αδειών
 - Δημιουργία κεντρικής υπηρεσίας διευθέτησης αδειοδοτικών ζητημάτων
-

Παρακάτω παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της επεξεργασίας των στοιχείων και των δεδομένων που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια υλοποίησης του άρθρου και τα οποία προσδιορίζουν την πορεία υλοποίησης των έργων. Στόχος είναι η έρευνα των κινήτρων στην οικονομία, τόσο μέσα από εθνικούς όσο και από ευρωπαϊκούς πόρους. Κύριοι εκφραστές των παραπάνω είναι οι αναπτυξιακοί νόμοι και ο 4399/2016 που βρίσκεται σε ισχύ την τρέχουσα

περίοδο διεξαγωγής της μελέτης, καθώς και τα συγχρηματοδοτούμενα επιχειρησιακά προγράμματα του ΕΣΠΑ που διαμορφώνουν και τη χάραξη σημαντικού μέρους των επενδυτικών δραστηριοτήτων με τα 26 δις € που συμβάλλουν στην εθνική οικονομία. Για αυτό το λόγο, έπρεπε να γίνουν σχετικά αιτήματα για την κοινοποίηση δεδομένων για τα προγράμματα του ΕΣΠΑ και του Αναπτυξιακού νόμου.

Κατόπιν συνεννοήσεων και επαφών, κοινοποιήθηκαν αρχεία πρωτογενών δεδομένων που περιλαμβάνουν 6.620 εγγραφές έργων το οποία είχαν υποβάλλει αίτηση χρηματοδότησης από τον νέο αναπτυξιακό νόμο. Παρέχουν πλήρη πληροφορία για κάθε εγγραφή έργου, μεταξύ των άλλων, για τα χωρικά δεδομένα του εκάστου έργου, τον τομέα επένδυσης, την σύντομη περιγραφή και τον κλάδο ένταξης του έργου, το συνολικό κόστος του επενδυτικού σχεδίου κατά το στάδιο της αίτησης, καθώς και το συνολικό κόστος του επενδυτικού σχεδίου κατά το στάδιο υπαγωγής. Για την ευκολία της παρακολούθησης της επεξεργασίας των δεδομένων, θα πρέπει να τονίσουμε ότι στον αναπτυξιακό νόμο, οι κατηγορίες του επενδυτικού κόστους στο «στάδιο αίτησης» και στο «στάδιο υπαγωγής» είναι οι κατηγορίες του «προϋπολογισμού» και των «δαπανών συγχρηματοδοτούμενων έργων», αντίστοιχα, στα έργα ΕΣΠΑ.

Ομοίως με την επεξεργασία των δεδομένων των συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση έργων, ακολουθήθηκε διαδικασία με την μορφή εισαγωγής ερωτημάτων για την εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με την πορεία των εθνικών πόρων, στο πλαίσιο επιχορηγήσεων του Αναπτυξιακού Νόμου 4399/2016. Προέκυψαν εκροές που αναδεικνύουν την πορεία των χρηματοροών σε επίπεδο χωρικό (ανά Περιφέρεια), κλαδικό (ανά οικονομικό κλάδο), καθώς και συνδυασμός αυτών. Απώτερος στόχος είναι να συγκριθούν τα αποτελέσματα της πορείας των επενδυτικών κινήτρων, να καταγραφεί με απόλυτη σαφήνεια πού έχουν στραφεί τα κίνητρα, τι απόδοση είχαν σε χωρικό και κλαδικό επίπεδο, καθώς και να συσχετιστούν με την πορεία των ευρωπαϊκών αναπτυξιακών κινήτρων που έχουν προηγηθεί και να προκύψουν ομοιότητες, διαφορές και συμπεράσματα, με τη συγκριτική αποτύπωση των δύο βασικών δεξαμενών αναπτυξιακών κινήτρων της εθνικής οικονομίας.

Στόχος είναι να μελετηθούν τα επενδυτικά κίνητρα που εφαρμόζονται στο πλαίσιο του Νόμου 4399/2016, και η επίδραση που έχουν επιφέρει στην οικονομική και Περιφερειακή ανάπτυξη, σε καθεμία από τις δεκατρείς (13) Περιφέρειες της χώρας. Συμπερασματικά, θα μπορούμε να διαπιστώσουμε αν η «δεξαμενή» των κινήτρων και πολιτικών που διαμορφώνονται με την εφαρμογή του αναπτυξιακού νόμου, δύναται να επιφέρουν σημαντική απορρόφηση κονδυλίων και βελτίωση των δεικτών της οικονομίας.

Αρχικά, επιχειρείται η χαρτογράφηση των υφιστάμενων κινήτρων, πολιτικών και πηγών χρηματοδότησης των επιχειρήσεων και των επενδυτικών τους σχεδίων, αποδεικνύοντας ότι:

- Τα επενδυτικά και αναπτυξιακά κίνητρα χαρακτηρίζονται από προϋποθέσεις ένταξης, εφαρμογή συγκεκριμένων παραμέτρων και δυνατοτήτων αξιοποίησής τους.
- Η εφαρμογή αλλά και ο τρόπος υιοθέτησης των κινήτρων από τα ενδιαφερόμενα μέρη, καθορίζουν τα πλεονεκτήματα και τους περιορισμούς που δύναται να επιφέρουν.
- Τα θεσμικά κίνητρα και οι διαθέσιμες πηγές χρηματοδότησης διακρίνονται σε: i) επενδυτικά κίνητρα για άμεση αξιοποίηση από επιχειρήσεις ii) κίνητρα που στοχεύουν σε νέες μελλοντικές επενδύσεις.

Από το σύνολο των 6.620 έργων που έχουν αιτηθεί ένταξη στο πλαίσιο του Αναπτυξιακού Νόμου 4399/2016 και μέχρι τις 05.10.2021, τα 1.969 εξ αυτών έχουν λάβει θετική απόφαση υπαγωγής (ενταγμένα), ενώ ο προϋπολογισμός τους ανέρχεται σε 6.098.021.034,88 €, ποσοστό 32,72% επί του συνολικού προϋπολογισμού έργων, έχοντας πραγματοποιήσει δαπάνες συνολικού ποσού 5.823.032.230,56 €, ήτοι 95,5% του συνολικού προϋπολογισμού ενταγμένων έργων. Αντίστοιχα, 4.651 έργα προϋπολογισμού

10.509.787.723,41 €, ποσοστού 63,28% του συνολικού Π/Υ των έργων, έχουν λάβει αρνητική απόφαση υπαγωγής.

Πίνακας 1: Συνολικά Στοιχεία Αναπτυξιακού Νόμου 4399/2016. Πλήθος έργων – Συνολικό Κόστος (Στάδιο Αίτησης – Στάδιο Υπαγωγής)

ΑΠΟΦΑΣΗ ΥΠΑΓΩΓΗΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ	Συνολικό Κόστος Επενδυτικού Σχεδίου - ΣΤΑΔΙΟ ΑΙΤΗΣΗΣ	Συνολικό Κόστος Επενδυτικού Σχεδίου - ΣΤΑΔΙΟ ΥΠΑΓΩΓΗΣ
ΘΕΤΙΚΗ	1.969	6.098.021.034,88	5.823.032.230,56
ΑΡΝΗΤΙΚΗ	4.651	10.509.787.723,41	0,00
ΣΥΝΟΛΟ	6.620	16.607.808.758,29	5.823.032.230,56

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία επεξεργασία

Τα 1.969 ενταγμένα έργα του νόμου 4399, θα αναλυθούν ως προς την πορεία των επενδυτικών κινήτρων, την καταγραφή τους με απόλυτη σαφήνεια, την απόδοσή τους, καθώς και τη συσχέτιση με την πορεία των ευρωπαϊκών αναπτυξιακών κινήτρων, αποτυπώνονται στους παρακάτω πίνακες και διαγράμματα.

Ο Αναπτυξιακός Νόμος 4399/2016 στοχεύει στην παροχή ενός πλήρους πλαισίου κινήτρων για κάθε Περιφέρεια της χώρας, με βασική επιδίωξη τη δημιουργία επιχειρηματικών πρωτοβουλιών που προτίθενται να πραγματοποιήσουν επένδυση στους επιλέξιμους κλάδους προς χρηματοδότηση. Οι ενισχύσεις προβλέπονται και με βάση τη χωρική διάσταση, τον χάρτη περιφερειακών ενισχύσεων, ανάλογα με την έδρα της δραστηριότητας της κάθε επιχείρησης.

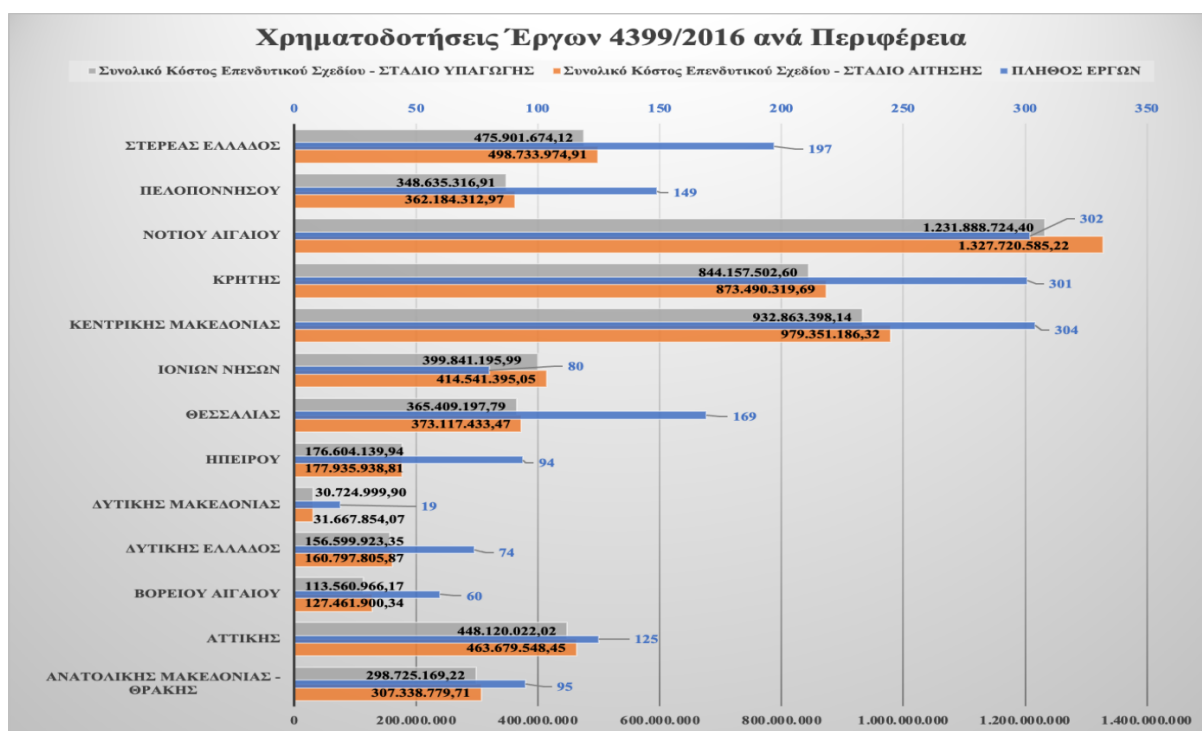
Πίνακας 2: Συνολικά Στοιχεία Αναπτυξιακού Νόμου 4399/2016. Πλήθος έργων – Συνολικό Κόστος (Στάδιο Αίτησης – Στάδιο Υπαγωγής), ανά Περιφέρεια.

A/A	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ	Συνολικό Κόστος Επενδυτικού Σχεδίου - ΣΤΑΔΙΟ ΑΙΤΗΣΗΣ	Συνολικό Κόστος Επενδυτικού Σχεδίου - ΣΤΑΔΙΟ ΥΠΑΓΩΓΗΣ
1	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ	95	307.338.779,71	298.725.169,22
2	ΑΤΤΙΚΗΣ	125	463.679.548,45	448.120.022,02
3	ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	60	127.461.900,34	113.560.966,17
4	ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	74	160.797.805,87	156.599.923,35
5	ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	19	31.667.854,07	30.724.999,90
6	ΗΠΕΙΡΟΥ	94	177.935.938,81	176.604.139,94
7	ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	169	373.117.433,47	365.409.197,79
8	ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	80	414.541.395,05	399.841.195,99
9	ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	304	979.351.186,32	932.863.398,14
10	ΚΡΗΤΗΣ	301	873.490.319,69	844.157.502,60
11	ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	302	1.327.720.585,22	1.231.888.724,40
12	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	149	362.184.312,97	348.635.316,91

A/A	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ	Συνολικό Κόστος Επενδυτικού Σχεδίου - ΣΤΑΔΙΟ ΑΙΤΗΣΗΣ	Συνολικό Κόστος Επενδυτικού Σχεδίου - ΣΤΑΔΙΟ ΥΠΑΓΩΓΗΣ
13	ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	197	498.733.974,91	475.901.674,12
ΣΥΝΟΛΟ ΚΟΣΤΟΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΝΟΜΟΥ		1.969	6.098.021.034,88	5.823.032.230,56

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία επεξεργασία

Από τα 1.969 ενταγμένα έργα στο πλαίσιο του αναπτυξιακού νόμου 4399/2016, τα περισσότερα από αυτά έχουν ενταχθεί στα γεωγραφικά όρια της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας με 304. Αναφορικά με το ύψος του προϋπολογισμού και των δαπανών που έχουν υλοποιηθεί, η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζει τους υψηλότερους δείκτες, όπου έχουν εντάξει έργα με Π/Υ άνω του 1 δις €, ενώ έχουν υλοποιήσει και εξίσου σημαντικό ποσό δαπανών (απορρόφηση). Στον αντίποδα, η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας έχει ενταγμένα μόλις 19 έργα, έχοντας απορροφήσει κατά τι περισσότερο από 30 εκ. €, τιμές δεικτών σημαντικά χαμηλότερες συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιφέρειες.

Διάγραμμα 1: Χρηματοδοτήσεις Έργων Αναπτυξιακού Νόμου 4399/2016, ανά Περιφέρεια (Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία Επεξεργασία).

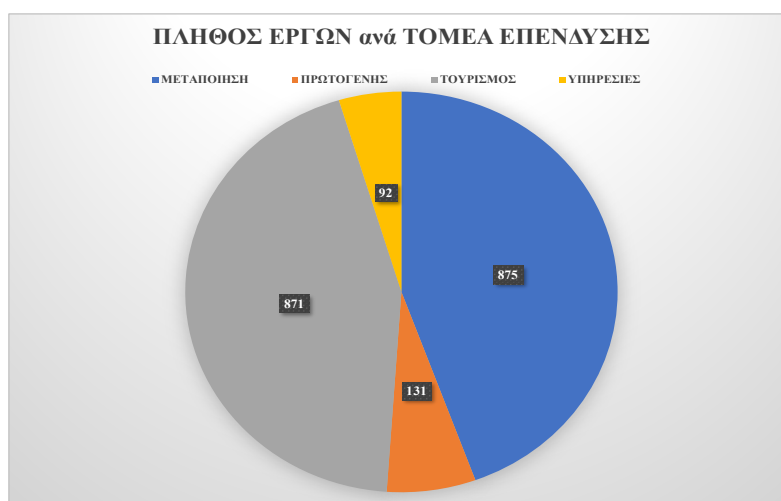
Στη συνέχεια, τα 1.969 ενταγμένα έργα στο πλαίσιο του αναπτυξιακού νόμου, κατηγοριοποιήθηκαν ανάλογα με τον τομέα επένδυσης που αφορούν. Βασικός πρωταγωνιστής αποδείχτηκε ο κλάδος της μεταποίησης με 875 ενεργά ενταγμένα έργα και δαπάνες που ξεπερνούν τα 2 δις €. Με σχεδόν ίδια απόλυτα νούμερα στους δείκτες και ο κλάδος του τουρισμού, έχοντας εντάξει κατά τι λιγότερα έργα (871), παρουσιάζοντας όμως σημαντικότερα υψηλότερα ποσά δαπανών, αφού αυτά ανέρχονται σε περισσότερα από 3 δις €.

Πίνακας 3: Συνολικά Στοιχεία Αναπτυξιακού Νόμου 4399/2016. Πλήθος έργων – Συνολικό Κόστος (Στάδιο Αίτησης – Στάδιο Υπαγωγής), ανά Τομέα Επένδυσης.

Α/Α	ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ	Συνολικό Κόστος Επενδυτικού Σχεδίου - ΣΤΑΔΙΟ ΑΙΤΗΣΗΣ	Συνολικό Κόστος Επενδυτικού Σχεδίου - ΣΤΑΔΙΟ ΥΠΑΓΩΓΗΣ
1	ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ	875	2.236.802.251,20	2.173.833.293,44
2	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ	131	81.889.127,16	76.943.097,37
3	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	871	3.479.658.420,22	3.284.138.535,80
4	ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	92	299.671.236,30	288.117.303,95
ΣΥΝΟΛΟ ΚΟΣΤΟΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΝΟΜΟΥ		1.969	6.098.021.034,88	5.823.032.230,56

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία επεξεργασία

Οι τομείς επένδυσης της μεταποίησης και του τουρισμού καταλαμβάνουν ποσοστό άνω του 85% στο πλήθος των έργων, αλλά και το 93,73% σε ύψος δαπανών επί του συνόλου. Οι κλάδοι της πρωτογενούς παραγωγής και των υπηρεσιών έχουν εντάξει 131 και 92 έργα, αντίστοιχα, πραγματοποιώντας δαπάνες περί των 350 εκ. €.

Διάγραμμα 2: Πλήθος Έργων Αναπτυξιακού Νόμου 4399/2016, ανά Τομέα Επένδυσης (Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία Επεξεργασία).

Παρατηρείται ότι, σε απόλυτα νούμερα, τα έργα που αφορούν σε επιχορηγήσεις στον τομέα του τουρισμού ανέρχονται σε περί τα 3,4 δις € ενώ έχουν απορροφήσει 3,2 δις €, παρόλο που στον τομέα της μεταποίησης έχουν ενταχθεί περισσότερα έργα. Η μεταποίηση έχει εντάξει έργα συνολικού ύψους 2,2 δις € ενώ έχει υλοποιήσει δαπάνες 2,1 δις €. Προκύπτει ότι στον τομέα του τουρισμού τα ενταγμένα έργα έχουν υψηλότερο συνολικό κόστος επενδυτικού σχεδίου από αυτά της μεταποίησης. Οι τομείς επένδυσης των υπηρεσιών και του πρωτογενούς τομέα, έχουν σημαντικά μικρότερες τιμές στους δείκτες της ένταξης και του ποσοστού απορρόφησης.

Συμπεράσματα / Αξιολόγηση Στόχων και Κινήτρων Αναπτυξιακών Νόμων από το 50΄μέχρι σήμερα

Οι αναπτυξιακοί νόμοι της Ελλάδας, όπως παρουσιάζονται από τη δεκαετία του 50 και έπειτα, αποτελούν βασικό εργαλείο της κρατικής πολιτικής για την προώθηση επενδύσεων, την στήριξη της επιχειρηματικότητας και την μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων. Η εξέλιξη των νόμων αυτών μαρτυρά μια σταδιακή μετατόπιση της στρατηγικής, καθώς οι προσεγγίσεις και οι στόχοι προσαρμόζονται στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές ανάγκες κάθε περιόδου. Τα κίνητρα που προβλέπονται στους αναπτυξιακούς νόμους αντικατοπτρίζουν την αντίληψη για την ανάπτυξη και τις επενδυτικές προτεραιότητες, που από την ενίσχυση των βασικών υποδομών και της βιομηχανίας έχουν μετατοπιστεί προς την επιχειρηματικότητα, την καινοτομία και τη στήριξη μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Στους πρώτους αναπτυξιακούς νομούς, το κύριο ζητούμενο ήταν η προσέλκυση ξένων κεφαλαίων και η στήριξη της βιομηχανικής παραγωγής, σε μια εποχή ανασυγκρότησης της οικονομίας μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο. Ο νόμος 289/76 εισήγαγε τις πρώτες σαφείς οικονομικές ενισχύσεις, όπως την επιδότηση επιτοκίου και την επιχορήγηση κατασκευών, δείχνοντας μια προσέγγιση υποστηρικτή των τοπικών κοινωνιών με στόχο την ανάπτυξη ακριτικών περιοχών όπως η Θράκη. Η μετέπειτα καθιέρωση της φορολογικής απαλλαγής και της επιχορήγησης σε βιομηχανικούς τομείς αποτελεί προάγγελό του τρόπου με τον οποίο το κράτος ενίσχυσε την τοπική παραγωγή και προσέλκυσε επενδυτές για δεκαετίες. Ωστόσο, στην πορεία της εφαρμογής αυτών των μέτρων, φάνηκε πως οι πολιτικές αυτές, ενώ προώθησαν την δημιουργία μεγάλων επενδύσεων, δεν πέτυχαν πάντα την διασπορά των ωφελειών σε όλες τις Περιφέρειες. Παρατηρείται ότι πολλές περιοχές παρέμειναν σχετικά λιγότερο ανεπτυγμένες, αφού οι επιχορηγήσεις και οι φορολογικές ελαφρύνσεις δεν επαρκούσαν για να καλύψουν τις ειδικές ανάγκες των πιο απομακρυσμένων και λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών.

Ο πίνακας που ακολουθεί αναδεικνύει ότι οι επιχορηγήσεις και οι φορολογικές απαλλαγές είναι τα πιο διαδεδομένα κίνητρα στους αναπτυξιακούς νόμους. Η επιχορήγηση αναφέρεται σε οκτώ από τους νόμους, γεγονός που τη θέτει ως βασικό στοιχείο πολιτικής για την προσέλκυση επενδύσεων. Η επιλογή αυτή δείχνει την συνεχή έμφαση του κράτους στη χρηματική υποστήριξη των επιχειρήσεων, προκειμένου να μειωθεί το αρχικό κόστος των επενδύσεων και να καταστεί ελκυστικότερη η εγκατάσταση επιχειρηματικών μονάδων. Παράλληλα η φορολογική απαλλαγή που εμφανίζεται σε επτά νόμους, αποτελεί ουσιαστικό κίνητρο που προσφέρει μακροπρόθεσμα οφέλη στις επιχειρήσεις, ελαφρύνοντας το φορολογικό τους βάρος και ενθαρρύνοντας την βιωσιμότητα των επενδύσεων. Η στρατηγική αυτή αντικατοπτρίζει την προσαρμογή του κράτους στις ανάγκες μιας οικονομίας που επιδιώκει διαρκώς να ενδυναμώσει την εγχώρια παραγωγή και να ενισχύει την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων στην αγορά.

Η επιδότηση επιτοκίου και η επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing) αποτελούν επιπλέον ισχυρά κίνητρα που προτιμήθηκαν σε συγκεκριμένες περιόδους. Τα κίνητρα αυτά χρησιμοποιούνται με σκοπό να διευκολύνουν την πρόσβαση των επιχειρήσεων σε δανεισμό και κεφαλαιακή ενίσχυση, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να αποκτήσουν μηχανολογικό και λοιπό εξοπλισμό. Η επιλογή των συγκεκριμένων κινήτρων απηχεί την προσπάθεια του κράτους να παρέχει σε επιχειρήσεις πρόσβαση σε απαραίτητα εργαλεία ανάπτυξης, χωρίς όμως να τους επιβάλλεται υψηλό κόστος κεφαλαίου.

Ο πίνακας υποδεικνύει επίσης την περιορισμένη, αλλά καινοτόμο χρήση της χρηματοδότησης επιχειρηματικού κινδύνου και της σταθεροποίησης του συντελεστή φορολογίας εισοδήματος στον αναπτυξιακό νόμο 4359/2016. Τα μέτρα αυτά παρουσιάζονται

ως πιο σύγχρονες προσεγγίσεις, αντανακλώνοντας τις αυξανόμενες ανάγκες των επιχειρήσεων για ευελιξία και τις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς. Η παροχή σταθερού συντελεστή φορολογίας παρέχει μεγαλύτερη ασφάλεια σε επιχειρήσεις, επιτρέποντας μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Η χρηματοδότηση επιχειρηματικού κινδύνου, από την άλλη, εισάγει ένα πιο ενεργό μοντέλο ενίσχυσης, καθώς βοηθά στην μείωση του χρηματοοικονομικού ρίσκου για καινοτόμες και νεοφυείς επιχειρήσεις.

Πίνακας 4: Επενδυτικά Κίνητρα Αναπτυξιακών Νόμων και Συχνότητα Εμφάνισης

Επενδυτικό Κίνητρο	Συχνότητα Εμφάνισης	Νόμοι που εμφανίζεται
Επιχορήγηση	8	N. 289/1976, N. 849/1978, N. 1116/1981, N. 1262/1982, N. 2234/1994, N. 3299/2004, N. 3908/2011, N. 4399/2016
Φορολογική Απαλλαγή	6	N. 1262/1982, N. 2601/1998, N. 3299/2004, N. 3908/2011, N. 4146/2013, N. 4399/2016
Επιδότηση Επιτοκίου	4	N. 289/1976, N. 849/1978, N. 2601/1998, N.3299/2004
Αφορολόγητες Εκπτώσεις	3	N. 289/1976, N. 849/1978, N. 2601/1998
Επιδότηση Χρηματοδοτικής Μίσθωσης (leasing)	3	N. 3299/2004, N. 3908/2011, N. 4399/2016
Επιδότηση Κόστους Θέσεων Εργασίας	2	N. 3299/2004, N. 4399/2016
Χρηματοδότηση Επιχειρηματικού Κινδύνου	1	N. 4399/2016
Σταθεροποίηση Συντελεστή Φορολογίας Εισοδήματος	1	N. 4399/2016
Ατοκή Ενίσχυση	1	N. 849/1978
Ευνοϊκά Δάνεια μέσω Εθνικού Ταμείου Επιχειρηματικότητας	1	N. 4146/2013

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Η πορεία των αναπτυξιακών νόμων και των κινήτρων τους καταδεικνύει μια σταδιακή εξέλιξη από τα βασικά οικονομικά κίνητρα προς την στήριξη πιο εξειδικευμένων και ανταγωνιστικών μοντέλων ανάπτυξης. Ενώ οι επιχορηγήσεις και οι φορολογικές απαλλαγές συνεχίζουν να αποτελούν βασικά εργαλεία, τα πιο εξειδικευμένα κίνητρα όπως οι επιδοτήσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης, οι επιδοτήσεις επιτοκίων και τα πρόσφατα χρηματοδοτικά εργαλεία όπως η χρηματοδότηση επιχειρηματικού κινδύνου, αντικατοπτρίζουν την ανάγκη για μεγαλύτερη ποικιλία προσεγγίσεων. Οι επιχειρήσεις μπορούν πλέον να επιλέξουν τα κίνητρα που ταιριάζουν περισσότερο στις ανάγκες τους, οδηγώντας σε πιο στοχευμένες και αποδοτικές επενδύσεις.

Ωστόσο, για να μειωθούν οι περιφερειακές ανισότητες και να επιτευχθεί ισορροπημένη ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο, προτείνεται η αύξηση της έμφασης σε κίνητρα που στηρίζουν τις απομακρυσμένες περιφέρειες και συγκεκριμένους τομείς, όπως η καινοτομία και η πράσινη ενέργεια. Επιπλέον, η εφαρμογή νέων χρηματοδοτικών εργαλείων και η αυξημένη χρήση κινήτρων, όπως η φορολογική σταθερότητα και η χρηματοδότηση επιχειρηματικού κινδύνου, σε συνδυασμό με την απλοποίηση των διαδικασιών, μπορεί να προσελκύσει επενδυτές που ενδιαφέρονται για βιώσιμες και μακροπρόθεσμες επενδύσεις, συμβάλλοντας στη βελτίωση της συνολικής ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

3. Ευρωπαϊκά Επενδυτικά & Αναπτυξιακά Κίνητρα

Η παρούσα μελέτη βασίζεται σε στοιχεία που έλαβε από την Ειδική Υπηρεσία Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος (Ο.Π.Σ.), όπου καταχωρούνται τα δεδομένα που αφορούν στα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα της χώρας. Τα στοιχεία που συμπεριλαμβάνονται παρέχουν πληροφορίες για όλους τους οικονομικούς δείκτες υλοποίησης τόσο συνολικά όσο και επιμέρους για κάθε ΟΤΑ, αλλά και κάθε φορέα ξεχωριστά. Επιπλέον, παρέχονται όλες οι πληροφορίες για το σύνολο των έργων όλων των φορέων επιτρέποντας να γίνονται οι απαραίτητες συγκρίσεις και ποσοτώσεις.

Κοινοποιήθηκαν σχετικά αρχεία επεξεργασίας φύλλων (excel) που περιλαμβάνουν περισσότερες από 150.000 εγγραφές έργων ανεπτυγμένα σε στήλες, όπως περιεγράφηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ακολούθησε το 2^ο βασικό στάδιο που είναι η επεξεργασία των στοιχείων. Επειδή τα στοιχεία δεν ήταν σε επεξεργάσιμη μορφή, η πρωταρχική εργασία ήταν η μορφοποίησή τους και η ενσωμάτωσή τους σε τυποποιημένη φόρμα επεξεργασίας. Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκε γεωγραφική χωροθέτηση των έργων ανά περιφέρεια και Δήμο, ο διαχωρισμός των έργων που αφορούν σε δημόσιους φορείς, σε περιφερειακό επίπεδο, διαχωρισμός ανά κατηγορία έργου, ανάδοχο, ταμείο χρηματοδότησης κ.λπ..

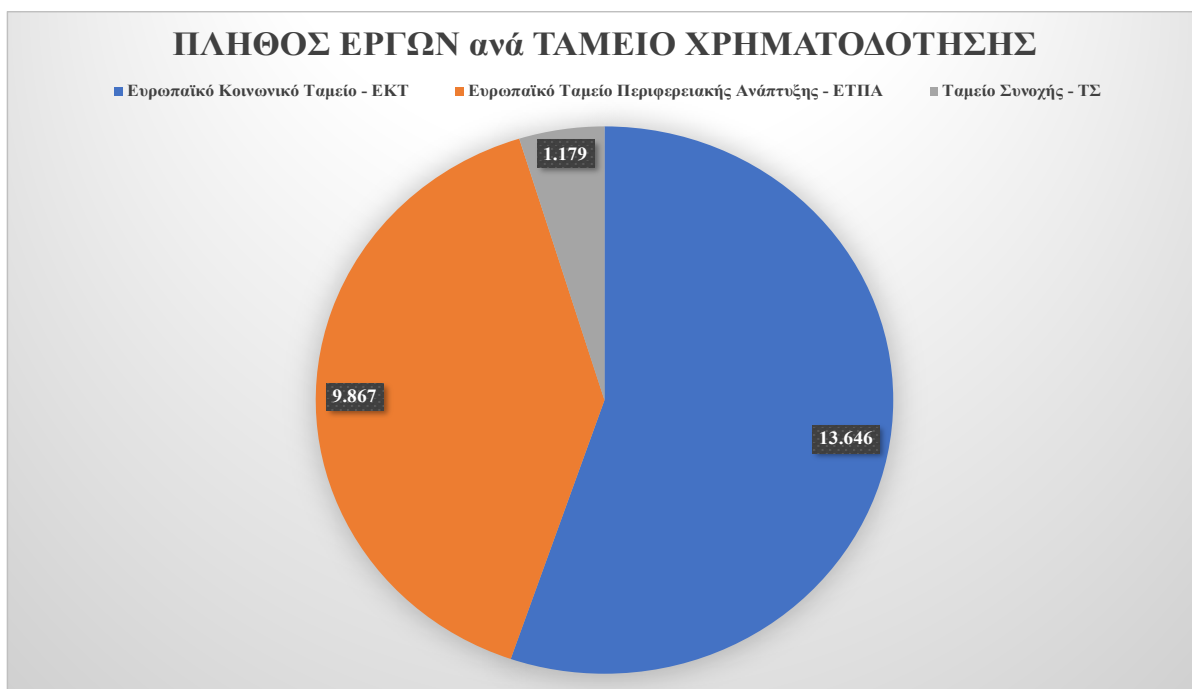
Οι συγχρηματοδοτούμενες πράξεις κρατικών ενισχύσεων αποτελούν χρήσιμο εργαλείο για την προώθηση επενδύσεων και την οικονομική ανάπτυξη, ιδίως σε περιόδους αυξημένων αναπτυξιακών αναγκών. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις διαφορετικές κατηγορίες χρηματοδοτούμενων ενισχύσεων και τον τρόπο με τον οποίο συμβάλλουν στην οικονομική μεγέθυνση μιας περιφέρειας. Θα αναλύσουμε τα προγράμματα που ενισχύονται τόσο από εθνικά όσο και από Ευρωπαϊκά κονδύλια καθώς και τους μηχανισμούς παρακολούθησης και αξιολόγησης που διασφαλίζουν την αποδοτικότητα και την βιωσιμότητά τους για τη δημόσια οικονομία και τις τοπικές κοινωνίες.

Τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά ταμεία χρηματοδότησης είναι οι κύριοι εκφραστές των χρηματοδοτήσεων της ευρωπαϊκής ένωσης και στα έργα πλην κρατικών ενισχύσεων. Στους πίνακες και τα διαγράμματα που ακολουθούν, παρουσιάζεται η χρηματοδότηση των έργων από τα ταμεία.

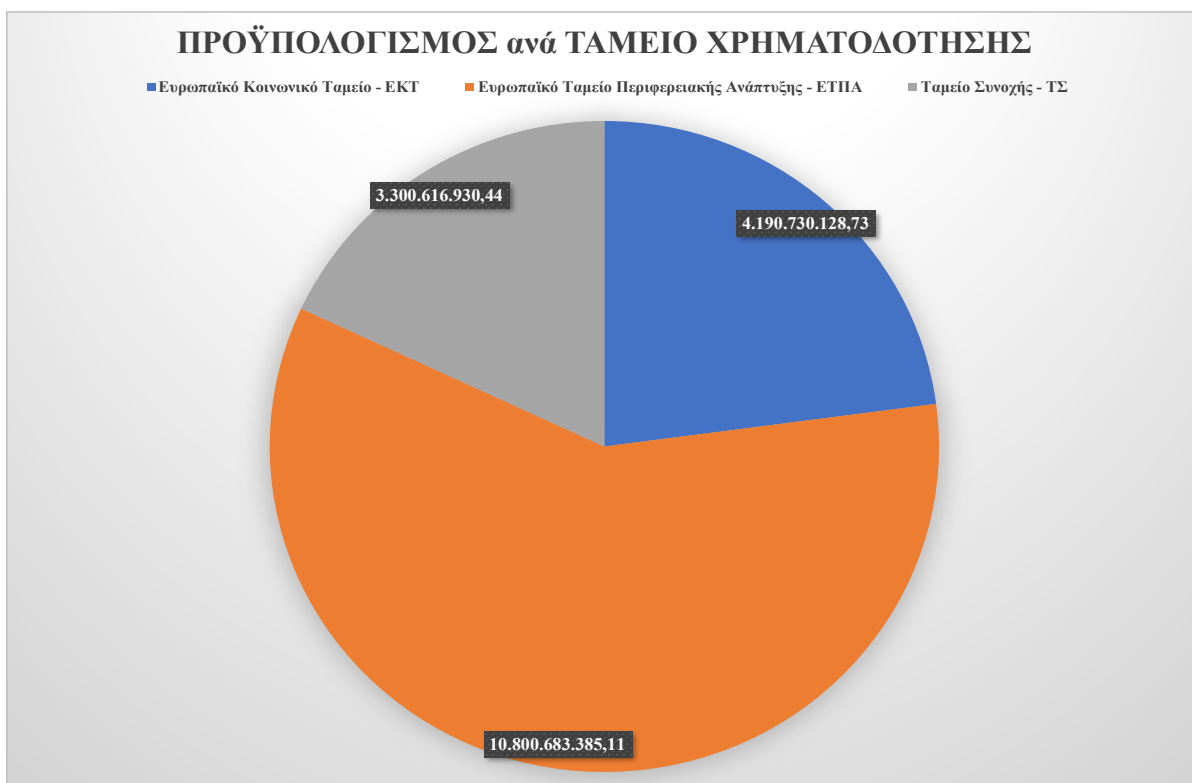
Πίνακας 5: Πλήθος-Π/Υ-Δαπάνες Έργων Πλην Κρατικών Ενισχύσεων ΕΣΠΑ 2007 – 2013, ανά Ταμείο Χρηματοδότησης.

Α/Α	ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΔΑΠΑΝΕΣ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΩΝ ΕΡΓΩΝ
1	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ	13.646	4.190.730.128,73	4.080.722.829,98
2	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης - ΕΤΠΑ	9.867	10.800.683.385,11	10.187.307.881,44
3	Ταμείο Συνοχής - ΤΣ	1.179	3.300.616.930,44	3.059.196.498,35
ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ		24.692	18.292.030.444,28	17.327.227.209,77

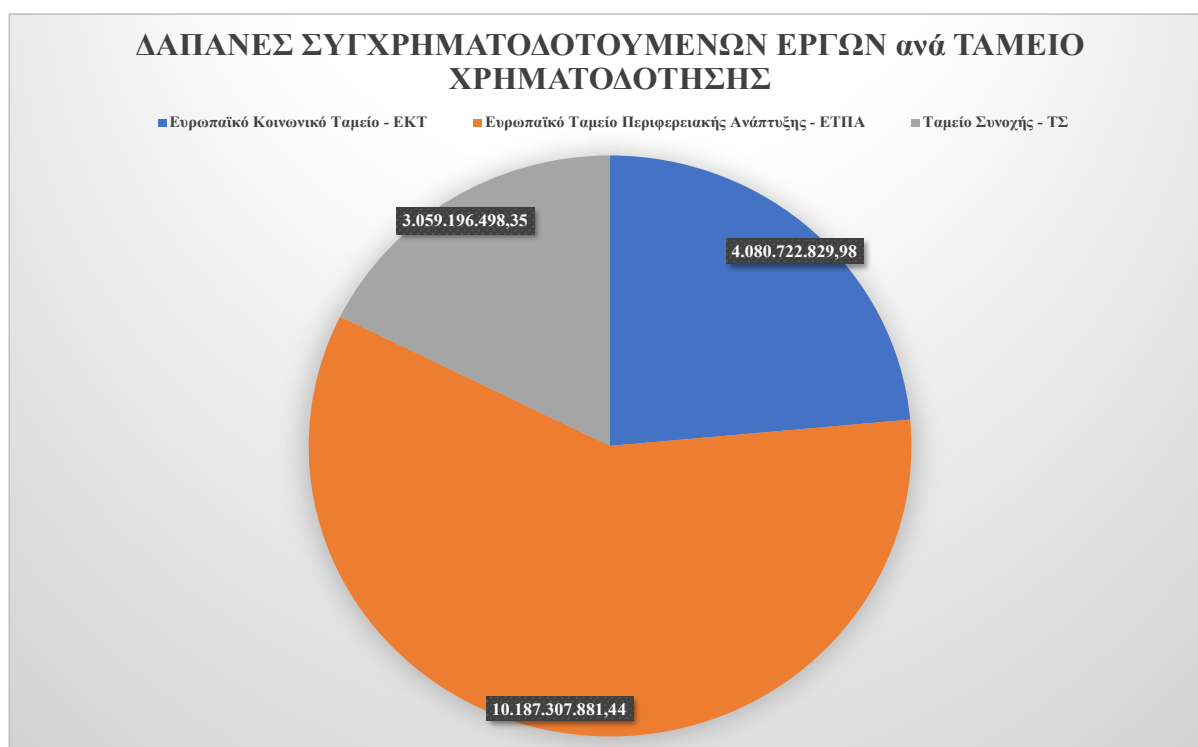
Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3: Πλήθος Έργων Πλην Κρατικών Ενισχύσεων ΕΣΠΑ 2007 – 2013, ανά Ταμείο Χρηματοδότησης (Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία Επεξεργασία).

Διάγραμμα 4: Π/Υ Έργων Πλην Κρατικών Ενισχύσεων ΕΣΠΑ 2007 – 2013, ανά Ταμείο Χρηματοδότησης (Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία Επεξεργασία).

Διάγραμμα 5: Δαπάνες Έργων Πλην Κρατικών Ενισχύσεων ΕΣΠΑ 2007 – 2013, ανά Ταμείο Χρηματοδότησης (Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία Επεξεργασία).

Ενώ περισσότερα από τα μισά αφορούν σε έργα χρηματοδοτούμενα από το ΕΚΤ (55,26% έναντι 39,96% των έργων ΕΤΠΑ), το ποσοστό απορρόφησης δαπανών ανέρχεται σε μόλις 23,55% του συνόλου. Τα έργα ΕΤΠΑ επιτυγχάνουν απορρόφηση 58,79% ενώ αυτά του Ταμείου Συνοχής ανέρχονται σε 17,66%.

Αναφορικά με την εικόνα των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, παρατηρούμε ότι τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΤΕΠ) έχουν εντάξει τριπλάσιο αριθμό έργων συγκριτικά με τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ). Τα έργα ΤΕΠ ανέρχονται σε 18.544 έναντι μόλις 6.148 έργων των ΠΕΠ στο σύνολό τους.

Πίνακας 6: Πλήθος-Π/Υ-Δαπάνες Έργων Πλην Κρατικών Ενισχύσεων ΕΣΠΑ 2007 – 2013, ανά Ε.Π..

Α/Α	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΔΑΠΑΝΕΣ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΩΝ ΕΡΓΩΝ
1	Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού	4.371	2.024.626.766,49	1.938.372.270,95
2	Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα	597	712.842.913,48	708.885.729,49
3	Αττική	988	2.037.916.866,07	1.882.875.486,03
4	Διοικητική Μεταρρύθμιση	2.820	357.127.740,06	352.251.047,03
5	Δυτικής Ελλάδας - Πελοποννήσου - Ιονίων Νήσων	609	829.000.725,99	744.348.909,10
6	Εθνικό Αποθεματικό Απροβλέπτων	112	93.182.354,56	90.534.427,35
7	Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση	6.343	1.715.793.267,62	1.699.565.084,66
8	Ενίσχυση της	398	3.685.027.981,23	3.449.356.489,15

A/A	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΠΛΗΘΟΣ ΕΡΓΩΝ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΔΑΠΑΝΕΣ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΝ ΕΡΓΩΝ
	Προσπελασιμότητα			
9	Θεσσαλία - Στερεά Ελλάδα - Ήπειρος	1.086	932.395.092,72	899.689.339,29
10	Κρήτη - Νησιά Αιγαίου	1.069	835.765.473,57	810.948.403,00
11	Μακεδονία - Θράκη	1.885	2.249.518.152,80	2.156.671.872,80
12	Περιβάλλον - Αειφόρος Ανάπτυξη	1.466	1.720.483.841,31	1.532.019.457,24
13	Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας Ελλάδα - Βουλγαρία	154	79.580.634,65	76.699.454,13
14	Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας Ελλάδα - Ιταλία	114	59.989.596,15	55.616.353,78
15	Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας Ελλάδα - Κύπρος	98	27.983.688,68	27.891.421,07
16	Τεχνική Υποστήριξη Εφαρμογής	522	243.152.902,03	242.050.297,86
17	Ψηφιακή Σύγκλιση	1.915	646.941.450,46	635.195.432,03
18	Greece - Albania IPA Cross-Border Programme 2007 - 2013	64	18.378.376,61	12.925.760,27
19	Greece - the former Yugoslav Republic of Macedonia IPA Cross Border Programme	81	22.322.619,80	11.329.974,56
	ΣΥΝΟΛΟ ΠΛΗΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΕΝΙΣΧΥΣΕΩΝ	24.692	18.292.030.444,28	17.327.227.209,77

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία επεξεργασία

Συμπεράσματα Εφαρμογής Ευρωπαϊκών Αναπτυξιακών Επενδυτικών Κινήτρων

Η εφαρμογή των ευρωπαϊκών επενδυτικών κινήτρων μέσω των χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων του ΕΣΠΑ ανέδειξε την πολυδιάστατη επίδρασή τους στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της Ελλάδας. Από την ανάλυση που προηγήθηκε, προκύπτουν σημαντικά συμπεράσματα που θα αναλύσουμε στη συνέχεια, συγκεντρωτικά σαν γενική εικόνα αλλά και κατά περίπτωση.

Εκκινώντας από τις θεματικές προτεραιότητες που εστίασαν σε άμεσες επενδύσεις σε επιχειρήσεις και στην προώθηση της καινοτομίας κατάλαβαν κεντρική θέση, απορροφώντας μεγάλο μέρος των διαθέσιμων πόρων. Αυτή η προτεραιότητα αντανακλάται στην στρατηγική ανάγκη ενίσχυσης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜμΕ), οι οποίες αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας. Οι επενδύσεις αυτές συνέβαλαν σημαντικά στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών επιχειρήσεων, προάγοντας την οικονομική μεγέθυνση και δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας. Η προώθηση της καινοτομίας μέσα από την υποστήριξη ερευνητικών δραστηριοτήτων ενίσχυσε περαιτέρω τη βιωσιμότητα και την προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων στις διαρκώς μεταβαλλόμενες αγορές.

Οι δράσεις που χρηματοδοτήθηκαν και υλοποιήθηκαν με ευρωπαϊκούς πόρους και σχετίζονται με την ενίσχυση της αγοράς εργασίας και την κοινωνική συνοχή, απέδειξαν την αξία τους σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Η υλοποίηση ενεργών και προληπτικών μέτρων απασχόλησης, καθώς και η κατάρτιση του εργατικού δυναμικού, έδωσαν απάντηση

στις προκλήσεις της ανεργίας και της έλλειψης δεξιοτήτων. Αυτές οι προτεραιότητες συνέβαλαν όχι μόνο στην μείωση της ανεργίας αλλά και στη βελτίωση της ποιότητας του ανθρώπινου δυναμικού, ενισχύοντας τη συνολική παραγωγικότητα. Επιπλέον, οι πολιτικές αυτές ενθαρρύνουν την κοινωνική ένταξη, προωθώντας την ισότητα και δίνοντας ευκαιρίες σε περιθωριοποιημένες ομάδες όπως οι γυναίκες και οι νέοι.

Επιπλέον, η στρατηγική προσέγγιση για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την πράσινη οικονομία ανέδειξε τη σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος. Οι επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ενεργειακή απόδοση αποδεικνύουν τη δέσμευση των περιφερειών να μειώσουν την εξάρτηση από μη ανανεώσιμες πηγές, συμβάλλοντας θετικά στην κλιματική αλλαγή και ενισχύοντας τη βιωσιμότητα των τοπικών οικονομιών. Παρά την μικρότερη αριθμητική τους εκπροσώπηση, οι υψηλοί προϋπολογισμοί που απορροφήθηκαν από αυτά τα έργα καταδεικνύουν τη σημασία τους για την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη.

Η διάχυση των επενδυτικών κινήτρων σε όλες τις περιφέρειες υπογραμμίζει την προσπάθεια για ισορροπημένη ανάπτυξη. Παρότι, διαφορές στην απορρόφηση πόρων και στην απόδοση των επενδύσεων αναδεικνύουν την ύπαρξη ανισοτήτων, η στρατηγική τους κατανομή επέτρεψε στις περιφέρειες να προσαρμόσουν τις επενδυτικές τους προσεγγίσεις στις τοπικές ανάγκες και δυνατότητες. Αυτή η ευελιξία ενθαρρύνει την ανάπτυξη με βάση το συγκριτικό πλεονεκτήματα κάθε περιοχής, συμβάλλοντας στην εξισορρόπηση των ενταξιακών ευκαιριών σε όλη τη χώρα.

Συνολικά, η εφαρμογή των επενδυτικών κινήτρων μέσω των θεματικών προτέρων προτεραιοτήτων του ΕΣΠΑ καταδεικνύει την επιτυχία της πολιτικής για την προώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης και της κοινωνικής συνοχής. Παρόλα αυτά, παραμένει η ανάγκη για συνεχή βελτίωση και αναπροσαρμογή των πολιτικών, προκειμένου να ενισχυθεί η στήριξη των λιγότερων αναπτυγμένων περιφερειών και να επιτευχθεί μια πιο ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη.

Τα συμπεράσματα σχετικά με την χρήση των ευρωπαϊκών κινήτρων, συγχρηματοδοτούμενων από τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά ταμεία, όπως αυτά προκύπτουν, αναλύοντας κατά περίπτωση, κάθε παρέμβαση που έχει επιφέρει έστω και το παραμικρό αποτύπωμα στην οικονομία που εφαρμόστηκε και που προδίδει τον αντίκτυπό τους στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη, αναλύονται ως εξής:

1. Υψηλή αποδοτικότητα των θεματικών προτεραιοτήτων με έμφαση στις επιχειρήσεις και την καινοτομία.

Οι θεματικές προτεραιότητες που σχετίζονται με τις άμεσες επενδύσεις σε επιχειρήσεις και με την ενίσχυση της καινοτομίας, έχουν απορροφήσει ένα πολύ μεγάλο ποσοστό τόσο των διαθέσιμων πόρων όσο και του πλήθους των έργων. Αυτές οι δράσεις φαίνεται να αποτελούν τον πυρήνα των επενδυτικών κινήτρων, καθώς κατευθύνουν μεγάλο μέρος του προϋπολογισμού και των δαπανών. Η έμφαση σε τομείς όπως οι επενδύσεις σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) και η υποστήριξη της καινοτομίας σε συνδυασμό με προγράμματα για ενίσχυση της έρευνας έχουν θετική επίδραση στην ανταγωνιστικότητα των τοπικών επιχειρήσεων, συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη και την αύξηση της απασχόλησης σε πολλές περιφέρειες.

2. Κίνητρα για την αγορά εργασίας και την κοινωνική συνοχή.

Η ανάληψη δράσεων και προληπτικών μέτρων στην αγορά εργασίας καταλαμβάνει μεγάλο αριθμό έργων, προϋπολογισμού και δαπανών, γεγονός που υποδηλώνει την σημαντική συμβολή της στην οικονομική κοινωνική συνοχή. Το μεγάλο ποσοστό απορρόφησης δείχνει ότι τα κίνητρα για αύξηση της απασχόλησης και κατάρτισης ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, συμβάλλοντας στην μείωση της ανεργίας και στην βελτίωση της ποιότητας του ανθρώπου δυναμικού. Αυτές οι προτεραιότητες προωθούν την ένταξη

περιθωριοποιημένων ομάδων, ενισχύουν την ισότητα των φύλων και συμβάλλουν στην κοινωνική ένταξη, δημιουργώντας μακροπρόθεσμες οικονομικές αποδόσεις για τις περιφέρειες

3. Επένδυση σε υποδομές για την υποστήριξη της περιφερειακής ανάπτυξης.

Οι επενδύσεις σε υποδομές, όπως οι αυτοκινητόδρομοι και λιμένες, αποτελούν επίσης σημαντικό κίνητρο για τις περιφέρειες, αν και οι προτεραιότητες που αφορούν σε υποδομές έχουν μικρότερο πλήθος έργων σε σχέση με τις επιχειρηματικές επενδύσεις, καταγράφουν υψηλούς προϋπολογισμούς και σημαντικές δαπάνες. Αυτή η στρατηγική δείχνει την έμφαση που δίνεται στην ενίσχυση της διαθέσιμης συνδεσιμότητας των περιφερειών καθιστώντας τις πιο προσιτές και ενισχύοντας το εμπόριο και τον τουρισμό. Οι υποδομές αποτελούν έναν καθοριστικό παράγοντα για την περιφερειακή ανάπτυξη, ιδίως σε απομακρυσμένες περιοχές, προσφέροντας κίνητρα για περαιτέρω επιχειρηματική ανάπτυξη και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου.

4. Στρατηγική προσέγγιση για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την πράσινη οικονομία.

Οι θεματικές προτεραιότητες που αφορούν σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και ενεργειακή απόδοση, δείχνουν την περιφέρειες επενδύω στην βιώσιμη ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος. Παρότι συγκεκριμένες κατηγορίες διαθέτουν περιορισμένο πλήθος έργων οι υψηλοί προϋπολογισμοί που απορροφούν καταδεικνύουν την δέσμευση στην προώθηση της οικονομίας. Η μετάβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δημιουργεί θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και μειώνει την εξάρτηση από μη ανανεώσιμες πηγές, γεγονός που ενισχύει τη βιωσιμότητα των περιφερειακών οικονομιών.

5. Διάχυση επενδυτικών κινήτρων σε όλες τις περιφέρειες για ισορροπημένη ανάπτυξη.

Η κατανομή των έργων σε όλες τις Περιφέρειες υπογραμμίζει τη στόχευση για εξισορρόπηση των περιφερειακών ανισοτήτων. Οι θεματικές προτεραιότητες επιτρέπουν στις περιφέρειες να προσαρμόζουν τις τοπικές τους στρατηγικές σύμφωνα με τις τοπικές ανάγκες και δυνατότητες, επιτυγχάνοντας μια πιο ολοκληρωμένη και ισόρροπη ανάπτυξη. Οι επενδύσεις σε τομείς όπως η ενίσχυση των τοπικών επιχειρήσεων και η βελτίωση της εκπαίδευσης και κατάρτισης, συμβάλλουν στη δημιουργία ευκαιριών για όλους και στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές.

6. Η αποτελεσματικότητα και αντίκτυπος της χρηματοδότησης

Η αναλυτική αξιολόγηση των θεματικών προτεραιοτήτων καταδεικνύει ότι τα επενδυτικά κίνητρα που παρέχονται μέσω του ΕΣΠΑ είναι κατάλληλα ευθυγραμμισμένα με τις ανάγκες της ελληνικής οικονομίας και τις στρατηγικές κατευθύνσεις της ευρωπαϊκής ένωσης. Οι υψηλές απορροφήσεις προϋπολογισμού και δαπανών σε πολλές από αυτές τις προτεραιότητες, ιδιαίτερα σε θέματα εργασίας, επιχειρηματικότητας και καινοτομίας, δείχνουν την αποδοτικότητα των μέτρων και την προσαρμοστικότητα των περιφερειών στην αξιοποίηση των πόρων.

Τα επενδυτικά κίνητρα μέσω των θεματικών προτεραιοτήτων του ΕΣΠΑ καταφέρουν να προάγουν την οικονομική μεγέθυνση και την κοινωνική συνοχή σε εθνικό επίπεδο, με έμφαση σε τοπικές ανάγκες. Η στρατηγική τους κατανομή ενθαρρύνει τις περιφέρειες να προχωρήσουν σε δράσεις που ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα, βελτιώνουν την πρόσβαση στην απασχόληση, στηρίζουν τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και προωθούν τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Από την ανάλυση των θεματικών προτεραιοτήτων που έχουν αξιοποιήσει περισσότερο οι περιφέρειες στο ΕΣΠΑ, αποτυπώνεται η παρακάτω εικόνα, αντίστοιχα για το πλήθος έργων, τον προϋπολογισμό και τις δαπάνες:

Θεματικές Προτεραιότητες κατά Πλήθος Έργων

1. Υλοποίηση ενεργών και προληπτικών μέτρων στην αγορά εργασίας: 73.956 έργα
2. Άλλες επενδύσεις σε επιχειρήσεις: 20.433 έργα
3. Άλλα μέτρα για την τόνωση της έρευνας και της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας των ΜΜΕ: 11.833 έργα

Διάγραμμα 6: Θεματικές Προτεραιότητες με φθίνουσα σειρά ανά πλήθος έργων (Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία Επεξεργασία).

Θεματικές Προτεραιότητες κατά Προϋπολογισμό Έργων

1. Άλλες επενδύσεις σε επιχειρήσεις: 1.464.712.118,56 €.
2. Άλλα μέτρα για την τόνωση της έρευνας και της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας των ΜΜΕ: 1.106.346.821,27 €.
3. Αυτοκινητόδρομοι: 439.128.136,80 €.

Διάγραμμα 7: Θεματικές Προτεραιότητες με φθίνουσα σειρά ανά ενταγμένο Προϋπολογισμό (Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία Επεξεργασία).

Θεματικές Προτεραιότητες κατά Δαπάνες Έργων

1. Άλλες επενδύσεις σε επιχειρήσεις: 1.345.324.912,57 €.
2. Άλλα μέτρα για την τόνωση της έρευνας και της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας των ΜΜΕ: 1.041.588.494,87 €.
3. Αυτοκινητόδρομοι: 417.448.279,11 €.

Διάγραμμα 8: Θεματικές Προτεραιότητες με φθίνουσα σειρά ανά απορρόφηση δαπανών (Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης & Επενδύσεων, Ιδία Επεξεργασία).

Από τα δεδομένα που αναλύθηκαν σχετικά με την θεματικές προτεραιότητες, προκύπτουν σημαντικά συμπεράσματα για τις επενδυτικές τάσεις και τις στρατηγικές προτεραιότητες των περιφερειών. Η έμφαση σε επενδύσεις για την ενίσχυση των επιχειρήσεων και τη στήριξη της καινοτομίας αναδεικνύει την επιδίωξη των περιφερειών να δημιουργήσουν ανταγωνιστικότερες και πιο ανθεκτικές τοπικές οικονομίες. Η υψηλή απορρόφηση κονδυλίων για την προώθηση της επιχειρηματικότητας, κυρίως των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, υπογραμμίζει τον καθοριστικό ρόλο τους στην ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Επιπλέον, οι πόροι που διατέθηκαν για την κατασκευή και συντήρηση υποδομών, όπως οι αυτοκινητόδρομοι, επιβεβαιώνει τη σημασία των επενδύσεων αυτών για την περιφερειακή σύγκλιση, καθώς βελτιώνει την συνδεσιμότητα και διευκολύνουν την πρόσβαση σε αγορές και υπηρεσίες.

Παράλληλα, η κατανομή των δαπανών δείχνει τις περιφέρειες που κατάφεραν να αξιοποιήσουν αποτελεσματικότερα τα διαθέσιμα κονδύλια, προωθώντας τη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω στοχευμένων επενδύσεων. Οι διαφορές, ωστόσο, στα επίπεδα προϋπολογισμού και δαπανών ανά θεματική προτεραιότητα, αναδεικνύουν ότι ορισμένες περιοχές έχουν καλύτερη πρόσβαση σε πόρους, γεγονός που μπορεί να ενισχύει τις ανισότητες αντί να τις μειώνει. Συνεπώς, τα συμπεράσματα αυτά υποδεικνύουν την ανάγκη για αναπροσαρμογή των επενδυτικών προγραμμάτων με στόχο την αποτελεσματικότερη στήριξη των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών και την εξισορρόπηση των ευκαιριών σε όλη τη χώρα.

Η εφαρμογή της προγραμματικής περιόδου του ΕΣΠΑ και η υιοθέτηση των ευρωπαϊκών επενδυτικών κινήτρων, μέσα από την υλοποίηση των -συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση- Πράξεων, αν και συνέβαλαν στην διαμόρφωση και υλοποίηση χιλιάδων

επενδυτικών σχεδίων από τις περιφέρειες, αφήνουν σημαντικά ερωτήματα σχετικά με την επιθυμητή κατανομή των πόρων για την περιφερειακή ανάπτυξη. Έρευνα του Ψυχάρη του 2006, αποδεικνύει ότι δεν υπάρχει εμφανής συσχέτιση μεταξύ των κατά κεφαλήν δημοσίων δαπανών και του κατά κεφαλήν εισοδήματος στους νόμους της Ελλάδος. Αυτή η ασυνέπεια αναδεικνύει την έλλειψη πολιτικής βούλησης για τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, καθώς οι δημόσιες δαπάνες φαίνεται να κατανεμήθηκαν βάσει άλλων κριτηρίων (πολιτικών, πελατειακών κ.λπ.). Επομένως, η πολιτική των δημοσίων επενδύσεων δε φαίνεται να υπηρετεί συστηματικά τη χωρική αναδιανομή πόρων από τις ανεπτυγμένες στις λιγότερες ανεπτυγμένες περιοχές.

Αυτή η κατάσταση τονίζει την ανάγκη για κοινωνικό έλεγχο στην κατανομή των πόρων μέσω προγραμματισμού. Ωστόσο, καθώς η άνιση κατανομή των πόρων επιτείνει τις ανισότητες, η Ευρωπαϊκή Ένωση ασκεί περιφερειακή πολιτική ήδη από τα πρώτα χρόνια ίδρυσής της. Δύο σημαντικοί σταθμοί στην ενίσχυση αυτής πολιτικής ήταν, αφενός οι υφιστάμενες περιφερειακές ανισότητες και, αφετέρου η σύσταση της οικονομικής νομισματικής ένωσης το 1968. Παρά τις προσπάθειες όμως οι περιφερειακές ανισότητες εξακολουθούν να υπάρχουν. Αυτό υποδεικνύει ότι η ενιαία πολιτική ενδέχεται να μην είναι επαρκής λύση για το πρόβλημα. Μία εναλλακτική προσέγγιση για την επίτευξη αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών-μελών θα μπορούσε να είναι η ανάπτυξη όλων των χωρών από μία κοινή αφετηρία. Η κατάλληλη χρήση οικονομετρικών μοντέλων, θα μπορούσε να καθορίσει το ποσό που απαιτείται για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη κάθε κράτους. Τα κεφάλαια από τις πιο αναπτυγμένες χώρες θα διατίθενται στις λιγότερο αναπτυγμένες, για να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ των μελών της ευρωπαϊκής ένωσης. Με αυτή την κοινή βάση, κάθε χώρα θα μπορούσε να αναπτύξει τον συγκριτικό της πλεονέκτημα, δημιουργώντας μία ενιαία αγορά που λειτουργεί με ίσους όρους για όλους. Σε αυτό το σενάριο ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα ήταν διαχειριστικός και συντονιστικός, ώστε να αποφευχθεί η επανεμφάνιση ανισοτήτων σε οποιοδήποτε κράτος.

Η σημερινή Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα στην παγκόσμια οικονομική ιστορία που, ενώ είχε φτάσει σχεδόν να θεωρείται προοδευμένη οικονομία, χωρίς να μεσολαβήσει κάποιος πόλεμος ή φυσική καταστροφή, εισήλθε σε μια μακροχρόνια κρίση, η οποία (i) είχε συρρικνώσει τα εισοδήματα περισσότερο από 30%, (ii) από το 2007 μέχρι το 2023, η παραγωγική δυναμικότητα της χώρας μειώθηκε κατά 110 δις ευρώ ετησίως, και (iii) η ανεργία παρέμεινε σε ποσοστά μεγαλύτερα του 25% για χρόνια. Για να υπάρχει μία τάξη μεγέθους, το οικονομικό κραχ του 1929 στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, που μέχρι πρότινος θεωρούνταν στη διεθνή βιβλιογραφία η χειρότερη οικονομική κρίση που παρατηρήθηκε ποτέ σε δυτική κοινωνία, διήρκεσε 10 χρόνια, η ύφεση δεν ξεπέρασε το 30% και παρουσίασε χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σύγκριση με την ελληνική κρίση.

Για να ερμηνεύσουμε το οικονομικό παρόν της Ελλάδας, να προβλέψουμε το μέλλον της, αλλά και να αξιολογήσουμε τις ενέργειες που έγιναν κατά το παρελθόν και την περίοδο αναφοράς, θα πρέπει να σταθούμε σε μία και μοναδική μεταβλητή: την οικονομική ανάπτυξη, την οποία και προσεγγίσαμε ολοκληρωτικά. Τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα μέχρι σήμερα οφείλονται στην αδυναμία ανάπτυξης. Από το χρέος, την ανεργία και το brain drain, μέχρι τον πληθωρισμό, τη στεγαστική κρίση και τη φτώχεια όλα θα βελτιωθούν αισθητά αν χώρα επιτύχει πραγματική ανάπτυξη. Ο σχεδιασμός των επενδυτικών κινήτρων, εθνικών ή/και ευρωπαϊκών, και η αποτελεσματική αξιοποίησή τους, είναι το κλειδί για να επιτύχει μια οικονομία πραγματική ανάπτυξη.

Η ανάπτυξη αναφέρεται στην ικανότητα μιας οικονομίας να παράγει πλούτο, δηλαδή αγαθά και υπηρεσίες, η συνολική ετήσια αξία των οποίων ονομάζεται εθνικό προϊόν, ή εθνικό εισόδημα, ή ΑΕΠ. Το ΑΕΠ αποτελεί την κεντρική μεταβλητή της μακροοικονομίας, γιατί

είναι ο μόνος αντικειμενικά μετρήσιμος τρόπος για να εκτιμήσουμε την ευημερία ενός κράτους. Σε κράτη με υψηλό ΑΕΠ οι πολίτες συνήθως απολαμβάνουν πρόσβαση σε καλύτερης ποιότητας υγεία, παιδεία, αναψυχή, και ασφάλεια και, ως εκ τούτου, επηρεάζονται λιγότερο από τα κοινωνικά προβλήματα που συνδέονται με τη φτώχεια. Ο ρυθμός ανάπτυξης μιας οικονομίας είναι η ποσοστιαία αύξηση του ΑΕΠ από το ένα έτος στο άλλο.

Στη διεθνή βιβλιογραφία και με βάση το θεωρητικό υπόβαθρο, καταγράφονται δύο διαφορετικά είδη ανάπτυξης τα οποία και προσδιορίζουν την οικονομική διάκριση που όλοι γνωρίζουμε μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών. Τα ανεπτυγμένα κράτη παρουσιάζουν το είδος ανάπτυξης που ονομάζεται διατηρήσιμη. Οι χώρες βρίσκονται συνεχώς κοντά στο σταθερό σημείο αξιοποίησης των παραγωγικών συντελεστών, επομένως το υλικό κεφάλαιο δεν επιφέρει σημαντικές διαφορές στην ανάπτυξή τους, αλλά η επένδυση στους παραγωγικούς συντελεστές, όπως η τεχνολογία, η κατάρτιση και ανάπτυξη δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού. Ως εκ τούτου, τα περιθώρια ανάπτυξης των χωρών αυτών είναι μικρά, αλλά η βελτίωση σταθερή, μόνιμη και στο διηνεκές και αυτός είναι ο λόγος που παρατηρείται σταθερή ανάπτυξη 2 – 2,5%, κάθε έτος.

Οι αναπτυσσόμενες οικονομίες, βρίσκονται μακριά από το σταθερό μέγιστο σημείο τους. Ακολουθούν έναν διαφορετικό μηχανισμό ανάπτυξης, βασίζονται στην επένδυση σε υλικό κεφάλαιο και θέλουν να επιτύχουν ανάπτυξη σύγκλισης. Οι ίδιες οι αναπτυσσόμενες οικονομίες αδυνατούν να παράξουν το απαιτούμενο για εκείνες κεφάλαιο προς επένδυση, επομένως η κύρια πηγή προέρχεται από τρίτες οικονομίες. Οι επενδύσεις, ωστόσο, δεν είναι από μόνες τους ικανές να καταστήσουν μια αναπτυσσόμενη οικονομία σε ανεπτυγμένη. Θα πρέπει να ικανοποιούνται κάποιες προϋποθέσεις όπως να παράγουν για την οικονομία ΑΕΠ, να δημιουργούν περισσότερες θέσεις εργασίας, φόρους, εισφορές, ανάπτυξη εξαγωγών και, γενικότερα, μακροχρόνιο όφελος στην οικονομία. Για αυτό οι επενδύσεις πρέπει να είναι παραγωγικές και τα κίνητρα που θεσπίζονται να αποσκοπούν να προσελκύσουν, ή και να ενθαρρύνουν, τέτοιες επενδύσεις.

Τα κίνητρα πρέπει να παρέχουν φορολογικές ελαφρύνσεις σε νέες επενδύσεις που έχουν σκοπό να βελτιώσουν την παραγωγική διαδικασία, να απλοποιούν το φορολογικό σύστημα, να περιορίζουν τη γραφειοκρατία, να δίνουν κίνητρα για τη συμμετοχή και τη μόχλευση οικονομικών πόρων από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία, να δημιουργούν πολιτική αξιοκρατία αλλά και να αναπτύσσουν επιχειρηματικά οικοσυστήματα και συστάδες που θα αξιοποιούν κοινή τεχνογνωσία, πόρους, δίκτυα συνεργατών, υποδομές κ.λπ.

Βιβλιογραφία- Αναφορές

- Αποστολόπουλος, Κ., 2010. *Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη του Αγροτικού Χώρου (Ενημερωτικό Φυλλάδιο στο πλαίσιο του μαθήματος «Εισαγωγή στη Βιώσιμη Ανάπτυξη»)*. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Γιαννίτσης, Τ., 1999. *Οικονομικά μετασχηματισμού και ανάπτυξης, Σημειώσεις*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Τομέας Ανάπτυξης και Διεθνούς Οικονομικής.
- Δεληθέου, Β., 2006. *Τοπική Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση – Θεσμικό Πλαίσιο – Αναπτυξιακά Προγράμματα και Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- Ζιωγάνας, Χ., 2003. *Γεωργική οικονομική ανάπτυξη. Αρχές – Θεωρίες – Εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη.
- Κόνσολας, Ν., 1997. *Σύγχρονη Οικονομική Περιφερειακή Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Μητούλα, Ρ., 2003. *Βιώσιμη Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ανασυγκρότηση του Ελληνικού Αστικού Περιβάλλοντος*. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μητούλα, Ρ., 2006. *Βιώσιμη Περιφερειακή Ανάπτυξη στη Ευρωπαϊκή Ένωση και Ανασυγκρότηση του Ελληνικού Αστικού Περιβάλλοντος*. Αθήνα: Σταμούλης, σελ. 25.
- Μητούλα, Ρ., 2023. *Βιώσιμη Οικονομική Περιφερειακή Ανάπτυξη*. Αθήνα: Κάλλιπος Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, σελ. 24.
- Μητούλα, Ρ., Αστάρα, Ό.-Ε. & Καλδής, Π., 2008. *Βιώσιμη ανάπτυξη. Έννοιες, διεθνείς και Ευρωπαϊκές διαστάσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Rosili, σελ. 25.
- Νόμος 4171/1961 (ΦΕΚ 93 Α' 1961). *Περί λήψεως γενικών μέτρων διά την υποβοήθησιν της αναπτύξεως της Οικονομίας της Χώρας*.
- Νόμος 289/1976 (ΦΕΚ Α'76/3.4.1976). *Περί παροχής κινήτρων δια την ανάπτυξιν παραμεθορίων περιοχών και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων*.
- Νόμος 1116/1981 (ΦΕΚ Α-8/14-1-1981). *Για την παροχή κινήτρων ενισχύσεως της περιφερειακής και οικονομικής αναπτύξεως της Χώρας και τη ρύθμιση συναφών θεμάτων*.
- Νόμος 1262/1982 (ΦΕΚ Α'70/16.6.1982). *Για την παροχή κινήτρων ενίσχυσης της Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης της Χώρας και τροποποίηση συναφών διατάξεων*.
- Νόμος 1892/1990 (ΦΕΚ Α'101/31.7.1990). *Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις*.
- Νόμος 2234/1994 (ΦΕΚ 42 Α' 1994). *Τροποποίηση και συμπλήρωση του Ν. 1892/1990 «Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις»*.
- Νόμος 2601/1998 (ΦΕΚ Α'81/15.4.1998). *Ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και άλλες διατάξεις*.
- Νόμος 3299/2004 (ΦΕΚ Α'261/23.12.2004). *Κίνητρα Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη και την Περιφερειακή Σύγκλιση*.
- Νόμος 3522/2006 (ΦΕΚ Α' 276/22.12.2006). *Μεταβολές στη φορολογία εισοδήματος, απλουστεύσεις στον Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων και άλλες διατάξεις*.
- Νόμος 3894/2010 (ΦΕΚ Α'204/2.12.2010). *Επιτάχυνση και διαφάνεια υλοποίησης Στρατηγικών Επενδύσεων*.
- Νόμος 3908/2011 (ΦΕΚ Α' 8/01-02-2011). *Ενίσχυση Ιδιωτικών Επενδύσεων για την Οικονομική Ανάπτυξη, την Επιχειρηματικότητα και την Περιφερειακή Συνοχή*.
- Νόμος 4146/2013 (ΦΕΚ Α' 90/18-04-2013). *Διαμόρφωση Φιλικού Αναπτυξιακού Περιβάλλοντος για τις Στρατηγικές και Ιδιωτικές Επενδύσεις και άλλες διατάξεις*.
- Νόμος 3389/2015 (ΦΕΚ 232/Α/22.9.2005). *Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (όπως τροποποιήθηκε τελευταία με το Νόμο 3483/2006, ΦΕΚ Α' 169/7.8.2006)*.
- Νόμος 4386/2016 (ΦΕΚ Α'83/11.5.2016). *Ρυθμίσεις για την έρευνα και άλλες διατάξεις*.
- Νόμος 4399/2016 (ΦΕΚ Α' 117 /22.6.2016). *Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας - Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις*.
- Νόμος 4412/2016 (ΦΕΚ Α 147/08.08.2016). *Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)*.
- Νόμος 4413/2016 (ΦΕΚ Α' 148/08.08.2016). *Ανάθεση και εκτέλεση συμβάσεων παραχώρησης Εναρμόνιση με την Οδηγία 2014/23/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2014 σχετικά με την ανάθεση συμβάσεων παραχώρησης (ΕΕ L 94/1/28.3.2014) και άλλες διατάξεις*.
- Νόμος 4512/2018 (ΦΕΚ Α'5/17.01.2018). *Ρυθμίσεις για την εφαρμογή των Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων του Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής και άλλες διατάξεις*.

Νόμος 4549/2018 (ΦΕΚ Α' 105/14.6.2018). Διατάξεις για την ολοκλήρωση της Συμφωνίας Δημοσιονομικών Στόχων και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων - Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2019-2022 και λοιπές διατάξεις.

Νόμος 4583/2018 (Τεύχος Α' 212/18.12.2018). Κατάργηση των διατάξεων περί μείωσης των συντάξεων, ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας 2016/97/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20^{ης} Ιανουαρίου 2016 σχετικά με τη διανομή ασφαλιστικών προϊόντων και άλλες διατάξεις.

www.opek.gr//opek/index.php?option=com_content&task=view&id=140&Itemid=57

Ψυχάρης, Γ. 2006. Η περιφερειακή κατανομή των δημοσίων επενδύσεων στην Ελλάδα (1976-2001). Επιστημονικό marketing, Μάιος. Διαθέσιμο στο: www.epistimonikomarketing.gr/article_show.php?article_id=963

Ξενόγλωσση

European Commission, Directorate-General for Competition, Duso, T., Lagrue, M., Miegielsen, S. et al., *Retrospective evaluation of the regional aid framework* – Final report, Publications Office, 2019, <https://data.europa.eu/doi/10.2763/827000>

European Commission, Directorate-General for Competition, Ypersele, T., Combes, P., *The role and effectiveness of regional investment aid – The point of view of the academic literature* – Final report, Publications Office, 2013, <https://data.europa.eu/doi/10.2763/32058>.

European Court of Auditors (ECA), 2002. Special Report 24/2021: *Performance-based financing in Cohesion policy: worthy ambitions, but obstacles remained in the 2014-2020 period*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ((ECA), 2002)

Ηλεκτρονικές Πηγές

Ευρωπαϊκή Ένωση, 2006. *Περιφερειακή πολιτική - Inforegio*. Διαθέσιμο στην: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/object/index_el.htm [Πρόσβαση: Ιούνιος 2016].

Ευρωπαϊκή Ένωση, europa.eu, 1998. Διαθέσιμο στην: http://europa.eu/index_el.htm [Πρόσβαση: Ιούνιος 2016]

Οδηγίες Συγγραφής Άρθρων

1. Όλα τα επιστημονικά άρθρα πρέπει να αποτελούν πρωτότυπη εργασία, η οποία δεν έχει προηγουμένως δημοσιευθεί και δεν υπόκειται σε αξιολόγηση για άλλη δημοσίευση, αναθεώρηση και έκδοση.
2. Τα άρθρα πρέπει να είναι γραμμένα στην ελληνική και αγγλική γλώσσα και η έκτασή τους να κυμαίνεται μεταξύ 6000 - 8000 λέξεων, ενώ όλα τα υπόλοιπα συμπληρωματικά κείμενα δεν πρέπει να υπερβαίνουν τις 2000 λέξεις, εκτός από τις αναφορές, τους πίνακες και τα διαγράμματα. Πρέπει να είναι δημιουργημένα με προδιαγραφές μεγέθους Α4, σε απλό διάστημα, με περιθώριο 2,5 εκατοστά, και να περιλαμβάνουν τον αριθμό της σελίδας. Τα περιθώρια πρέπει να είναι συνεπή σε όλες τις σελίδες.
3. Η πρώτη σελίδα πρέπει να περιλαμβάνει τον τίτλο, τα ονόματα των συγγραφέων, την επαγγελματική τους ιδιότητα, την ταχυδρομική και ηλεκτρονική τους διεύθυνση, τα τηλέφωνα και φαξ.
4. Τα άρθρα πρέπει να περιλαμβάνουν ένα σύνολο λέξεων - κλειδιών (μέχρι 7) στα ελληνικά και στα αγγλικά, μια περίληψη (μέχρι 250 λέξεις), που ακολουθούνται από την εισαγωγή, τη μεθοδολογία και τα στατιστικά δεδομένα, τα αποτελέσματα, την ανάλυση, τα συμπεράσματα και τις αναφορές.
5. Οι τίτλοι και οι υπότιτλοι πρέπει να είναι σύντομοι.
6. Το κείμενο πρέπει να είναι σε γραμματοσειρά TIMES NEW ROMAN, μέγεθος 12pt, κανονικό, σε μία ενιαία στήλη, με πλήρης στοίχιση.
7. Οι πίνακες και τα διαγράμματα πρέπει να έχουν τίτλους, ενιαία και συνεχή αρίθμηση, να είναι ενσωματωμένα στο κύριο κείμενο του άρθρου σε ένα ενιαίο ηλεκτρονικό αρχείο. Οι πίνακες και τα σχήματα τοποθετούνται με τίτλους και αύξοντα αριθμό μέσα στο κείμενο. Οι πίνακες αναφέρονται με τις πιθανές πηγές τους, όπως και όλες οι απεικονίσεις (χάρτες, γραφήματα, διαγράμματα, φωτογραφίες κ.ά.) οι οποίες ονομάζονται Σχήματα. Τα έγχρωμα κείμενα ή διαγράμματα γίνονται αποδεκτά για on-line δημοσίευση.
8. Οι υποσημειώσεις πρέπει να περιοριστούν στο ελάχιστο, με συνεχή αρίθμηση σε όλο το κείμενο και να εμφανίζονται στο τέλος κάθε σελίδας.
9. Οι βιβλιογραφικές αναφορές πρέπει να υπάρχουν μέσα στο κείμενο με πρώτο το επίθετο των συγγραφέων ακολουθούμενο από το έτος δημοσίευσης. Για παράδειγμα: (Smith και Jones, 1995).
10. Στην περίπτωση τριών ή περισσότερων συγγραφέων αναφέρεται το πρώτο επίθετο ακολουθούμενο από το κ.ά. Οι πλήρεις βιβλιογραφικές αναφορές τοποθετούνται στο τέλος του κειμένου. Πρέπει να περιλαμβάνουν τα επίθετα και τα αρχικά όλων των συγγραφέων (στην πρωτότυπη γλώσσα), το έτος δημοσίευσης (σε παρένθεση), τον τίτλο του άρθρου ή του βιβλίου, τον πλήρη τίτλο του περιοδικού μέσα σε εισαγωγικά, τον τόμο και τις σελίδες, καθώς και, στην περίπτωση βιβλίων και άλλων ντοκουμέντων, τον τόπο έκδοσης και τον εκδοτικό οίκο. Για παράδειγμα:
Στεφάνου Ι., Μητούλα Ρ., (2003), «Η Παγκοσμιοποίηση, η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και η Φυσιογνωμία της Ελληνικής πόλης», εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα
11. Τα κείμενα που δεν συμμορφώνονται με τις συγκεκριμένες προδιαγραφές θα επιστρέφονται στους συγγραφείς για τις απαραίτητες ρυθμίσεις.

ISSN: 2241-4002

Στόχος του Περιοδικού ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΑ είναι να αναδείξει όλους αυτούς τους τομείς, που αποδεδειγμένα αποτελούν βασικούς παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν ένα τόπο και ολόκληρο τον πλανήτη στη βιώσιμη ανάπτυξη και που εντάσσονται μέσα στο τετράπτυχο περιβάλλον-πολιτισμός-κοινωνία-οικονομία.

Απευθύνεται σε ερευνητές που επιθυμούν να δημοσιεύσουν επιστημονικά άρθρα σχετικά με τα θέματα της Βιώσιμης Ανάπτυξης, της Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Φυσικού και Δομημένου Περιβάλλοντος, της Κοινωνίας, του Πολιτισμού, της Τουριστικής Ανάπτυξης κ.ά..

Αποτελεί μία σύγχρονη πηγή ενημέρωσης για κάθε επιστήμονα, αλλά και απλό πολίτη, καθώς το θέμα της Βιωσιμότητας καθορίζει πλέον την καθημερινότητα και την ποιότητα ζωής όλων μας.